

श्री कृष्ण.

अर्जुन.

॥ શ્રી ॥

ઑંશ્રી પરમાત્મને નમોનમઃ ॥

॥ અથ શ્રી ગીતામાહાત્મ્યમ્ ॥

॥ શૌનકઽવાચ શ્લોક ॥

ગીતાયાશ્ચૈવમાહાત્મ્યંયથાવત્સુતમેવદ ॥

પુરાણમુનિનાપ્રોક્તંવ્યાસેનશ્રુતિનોદિતં ॥૧॥

અર્થ—હે સૂત જે શ્રીગીતાજીનું માહાત્મ વેદાક્ત પુરાણના કર્તા, મુની વ્યાસજીએ કીધેલ છે, તે જેમ છે તેમ મને કહેા. એ પ્રમાણે શૌનકનો પ્રશ્ન સાંભળી સૂતજી કહે છે.

ષ્ટૃંવૈભવતાયત્તન્મહદ્ગોપ્યંપુરાતનં ॥

નકેનશક્યતેવકુંગીતામાહાત્મ્યમુત્તમં ॥૨॥

અર્થ—જે તમે મને પુછ્યું, તે અત્યંત ગુપ્ત ને પ્રાચીન છે, તેમ આ અતિ ઉત્તમ ગીતાજીનું માહાત્મ, કોઈથી પણ કહેવાય તેમ નથી.

કૃષ્ણો જાનાતિવૈસમ્યકૂક્ષિત્કૌંતેય એવંચ ॥
વ્યાસોવાવ્યાસપુત્રોવાયાજ્ઞવલ્ક્યોઽથમૈથિલ

અર્થ—આ ગીતાજ્ઞના માહાત્મને, એકતો સારી રીતે શ્રીકૃષ્ણજી જાણે છે, અને કાંઈક અર્જુન જાણે છે, વળી વ્યાસજી, સુખદેવ, યાજ્ઞવલ્ક્ય અને જનકરાજ જાણે છે. ઇતી. હવે વ્યાસજીના મુખથી ગીતાજીનું માહાત્મ જેમ મેં સાંભળ્યું, તેમ હું તમને કહુ છું.

સંસારસાગરં ધોરં તર્તુમિચ્છતિ યો જનઃ ॥
ગીતાનાવંસમારુહ્ય પારં યાતુમુખેન સઃ ॥૪॥

અર્થ—જે માણસ, ધોર સંસારરૂપી સમુદ્રથી, તરવાને ઇચ્છે છે; તો તે ગીતારૂપી વાહાણમાં બેસીને, સુખપુર્વક પાર પામે છે.

યે શૃણ્વંતિ પઠંત્યેવ ગીતાશાસ્ત્રમહર્નિશં ॥
મંતિવૈ માનુષા જ્ઞેયાદેવા એવ ન સંશયઃ ॥૫॥

અર્થ—જે આ રાત દીવસ, ગીતાજીનો પાઠ કરે છે, અથવા સાંભળે છે, તો તે મનુષ્યો નથી, દેવતાજી છે એમાં કાંઈ સંશય નહીં.

ગીતાંશાસ્ત્રસ્યજાનાતિપઠનંનૈવપાઠનં ॥

પરસ્માન્નશ્રુતંજ્ઞાનંનૈવશ્રદ્ધાનભાવના ॥૬॥

સ ગ્વમાનુષેલોકેપુરુષોવિઢ્વરાહકઃ ॥

યસ્માદ્ગીતાંનજાનાતિનાધમસ્તપ્તરોજનઃ ॥૭॥

અર્થ—જે ગીતાશાસ્ત્રનું ભણવું ભણાવવું જણતો નથી, તથા ગીતાજનું જ્ઞાન બીજા પાસેથી સાંભળ્યું નથી, તથા જેને સાંભળવામાં શ્રદ્ધા કે પ્રેમ નથી, તો તે માણસ આ લોકમાં ભુંદરાજેવો છે, અને જે માટે ગીતાજીને જાણતો નથી, તે માટે એ શિવાય બીજા કોઈ પણ અધમ નથી.

ધિક્ષ્ણુમાનુષંદેહંધિગ્જ્ઞાનંધિકુલીનતાં ॥

ગીતાર્થંનવિજાનાતિનાધમસ્તપ્તરોજનઃ ॥૮॥

અર્થ—જે ગીતાજીના અર્થને જાણતો નથી, તેના મનુષ્ય દેહને, જ્ઞાનને અને કુળને ધીક્કાર છે, વળી તે થકી બીજા કોઈ અધમ નથી.

ધિક્સુરુપંશુભંશીલંવિભવંસદ્વિહાશ્રમં ॥

ગીતાશાસ્ત્રંનજાનાતિનાધમસ્તપ્તરોજનઃ ॥૯॥

અર્થ—જે ગીતા શાસ્ત્રને જાણતો નથી, તેના ધુંદર

રૂપને, રૂપાશીળને, સમૃદ્ધિને, અને ઉત્તમ ગ્રહસ્થા
શ્રમને ધીક્કાર છે, વળી તે થકી બીજે કોઇ અ-
ધમ નથી.

ધિક્તસ્યતુસદાચારંવ્રતંચેષ્ટાંતપોયશઃ ॥

ગીતાર્થપઠનંનાસ્તિનાધમસ્તપ્તરોજનઃ ॥૧૦॥

અર્થ—જેણે ગીતાના અર્થનો પાઠ નથી કર્યો તે-
નો સદાચાર, વ્રત, ચેષ્ટા, તપ, અને જશ તેને ધીક્કાર
છે, વળી તે થકી બીજે કોઇ અધમ નથી.

યસ્માદ્ધર્મમયીગીતાસર્વજ્ઞાનપ્રયોજિકા ॥

સર્વશાસ્ત્રમયીગીતાતસ્માદ્ગીતાવિશિષ્યતે ૧૧

અર્થ—જે માટે ધર્મરૂપ અને તમામ જ્ઞાનની પ્ર-
પ્ત કરવાવાળી અને સર્વ શાસ્ત્રમય ગીતાજી છે, તે માટે
સર્વશાસ્ત્ર થકી ગીતાજી શ્રેષ્ઠ છે.

ગીતાધીતાચયેનાપિભક્તિભાવેનચેતસા ॥

તેનવેદાશ્ચશાસ્ત્રાણિપુરાણાનિચસર્વશઃ ॥૧૨॥

અર્થ—જેમણે ભક્તિભાવ પુર્વક, ચિત્ત લગાડીને
ગીતાનું અધ્યયન કર્યું છે, તે તેમણે, વેદ, શાસ્ત્ર અને પુ-
રાણ ભણી લીધાં.

યોઽધિતેસતતંગીતાંદિવારાત્રૌયથાર્થતઃ ॥

સ્વપનગચ્છન્નવદંસ્તિષ્ઠન્શાશ્વતંમોક્ષમાप्नुયાત્

અર્થ—જે માણસ નિરંતર રાત દિવસ અર્થ સહીત ગીતાનો, સુતાં, આલતાં, બોલતાં અને ઉભા રહેતાં પાઠ કરેછે, તો તે અખંડ મોક્ષને પામે છે.

ગીતાપાઠંચશ્રવણંયઃકરોતિદિનેદિને ॥

કૃતવોવિષ્ણુરુદ્રાદ્યાઃકૃતાસ્તેનસદાક્ષિણાઃ ॥૧૪॥

અર્થ—જે માણસ દરરોજ ગીતાજનો પાઠ શ્રવણ કરેછે, તો તેણે દક્ષિણા સહિત વિષ્ણુ અને રુદ્રાદિક યજ્ઞો કરી લીધાં.

યઃશૃણોતિચગીતાર્થંકીર્તયેચ્ચસ્વયંપુમાન્ ॥

શ્રાવયેચ્ચપરાર્થંવૈસપ્રયાતિપરંપદં ॥૧૫॥

અર્થ—જે માણસ ગીતાજનો અર્થ, સાંભળે અથવા પોતે કહે, તથા બીજને સંભળાવે તો તે પરમ પદને પામે છે.

ભૂતપ્રેતપિશાચાદ્યાન્તત્રનોપ્રવિન્તાતેવૈ ॥

અભિચારોદ્ભવંદુઃસ્વંપરેણાપિકૃતંચયત્ ॥૧૬॥

શ્રી ગીતામાહાત્મ્યમ્.

અર્થ—જ્યાં ગીતાજીનો પાડ થાય છે, તો ત્યાં ભુત, પ્રેત, પીશાચાદીક અને બીજના કરેલા મંત્રતંત્રાદીક તથા અભીચારજ દુષ્પ પણુ, પ્રવેશ કરી શકતાં નથી.

પ્રારબ્ધંભૂંજમાનોઽપિગીતાભ્યાસેસદારતઃ ॥

સમુક્તઃસસુખીલોકેકર્મણાનોપવધ્યતે ॥૧૭॥

અર્થ—જે માણસ પ્રારબ્ધને ભોગનો છતો, સર્વકાળ ગીતાજીના અભ્યાસમાં આશક્ત છે, તો તે મુક્ત અને આ લોકમાં સુખી, તેમ કર્મ કરીને બાંધન પામનારો નથી.

ગીતાયાઃપુસ્તકંયત્રનિત્યંપાઠેપ્રવર્તતે ॥

તત્રસર્વાણિતીર્થાનિપ્રયાગાદીનિભૂતલે ॥૧૮॥

અર્થ—ગીતાજીનું પુસ્તક જ્યાં નીત્ય પાડમાં વાંચાય છે, તો ત્યાં પૃથ્વી ઉપરના પ્રયાગાદિક સર્વે તીર્થો રહે છે.

નિવસંતિસદાગેહેતથાદેશેસદૈવહિ ॥

ઋષયોયોગિનોબ્રહ્માવિષ્ણુશિવાદિદેવતાઃ૧૯॥

અર્થ—જ્યાં ગીતાજીનો પાડ થાય છે, તો તે ધરમાં

શ્રી ગીતામાહાત્મ્યમ્.

૭

તથા દેશમાં, નીરંતર રૂપી, યોગી, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને
શિવાદીક દેવતા નીવાસ કરે છે.

ગીતાર્થવાપિપાઠવાશ્રુણુયાદંતકાલતઃ ॥

મહાપાતકયુક્તોપિમુક્તિભાગીભવેજ્જનઃ ॥૨૦॥

અર્થ—જે માણસ અંતકાળમાં ગીતાજનો અર્થ,
અથવા પાઠ સાંભળે અને તે મહાપાપી હોય, તોપણ તે
મુક્ત થાય છે.

પિતૃદ્વિશ્યયઃશ્રાદ્ધેગીતાપાઠંકરોતિવૈ ॥

સંતુષ્ટાપિતરસ્તસ્યનિરયાદ્યાંતિસદ્ગતિં ॥૨૧॥

અર્થ—જે માણસ પીત્રોના નિમિત્ત, શ્રાદ્ધમાં, ગીતા
નો પાઠ કરે છે, તો તેના પીત્રો સંતુષ્ટ થઈ, નરકમાંથી
નીકળી સદ્ગતીને પામે છે.

ગીતાદ્દ પ્રભાવેનસપ્તકલ્પાવધીઃસમાઃ ॥

સત્યલોકમવાપ્રોતિવિષ્ણુનાસહમોદતે ॥૨૨॥

અર્થ—ગીતાના દાનના પ્રભાવથી, સાત કલ્પ પ-
ર્યંત, સત્ય લોકને પામે છે, અને વિષ્ણુની સાથે રહીને
આનંદ કરે છે.

ગીતાંગાશ્રિત્યબહવોનારદઽનકાદયઃ ॥

નિર્ધૂતકલમષાલોકેગતાસ્તેપરમંપદં ॥૨૩॥

અર્થ—ગીતાનો આશ્રય કરી, નારદ, જનક વગેરે
વણાક મનુષ્યો આ લોકમાં પાપ રહિત થઇને, પરમ
પદને પામ્યા છે.

યોઽભ્યસૂયતિગીતાંચનિંદાંવાપ્રકરોતિચ ॥

પ્રાપ્નોતિનરકંધોરંયાવદાભૂતસંદ્રુવં ॥૨૪॥

અર્થ—જે ગીતાની ઇર્ષ્યા કરે, અથવા નિંદા કરે,
તો તે માણસ પ્રલય પર્યંત નરકમાં રહે છે.

અહંકારેણમૂઢાત્માગીતાર્થેનૈવમન્યતે ॥

કુંભીપાકેસપચ્ચેતયાવત્કલ્પલયોભવેત્ ॥૨૫॥

અર્થ—જે માણસ અહંકાર વડે, ગીતાજીના અ-
ર્થને નહિ માને, તો તે પ્રલય પર્યંત, કુંભીપાકમાં દુઃખી
થાય છે.

ગીતાર્થેવાચ્યમાનંયોનશ્રુણોતિસમીપતઃ ॥

શ્વસૂકરભવાંયોનિમનેકાંસોઽધિગચ્છતિ ॥૨૬॥

અર્થ—જે માણસ ગીતાજી વંચાતાં હોય, અને જે

પાસે બેશીને સાંભળતો નથી, તો તે શ્વાન, અને ભુંદ-
રાના, અનેક જન્મ પામે છે.

यः श्रुत्वानेव गौत र्थमोदते परमादरात् ॥

नैवाप्नोति फलं लेके प्रग दाच्च वृथा श्रमं ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—જે માણસ ગીતાના અર્થને સાંભળી આ-
દરથી આનંદ પામતો નથી, તો તે માણસ લોકમાં ફળ
પામતો નથી. અને પ્રમાદથી તેને શ્રમ થાય છે.

वाचकं जयेद्भक्त्या द्रव्यवस्त्राद्युपस्करैः ॥

अन्नैर्बहुદैर्धैः प्रीत्या तु ष्यति भगवान् ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—દ્રવ્ય, વસ્ત્ર, આભુષણ, પુજની સામગ્રી
અને અન્નાદિકે કરી પ્રીતિપુર્વક વાંચનારને પુજવા,
તો તેણે કરીને નિરંતર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે.

माहात्म्यमेतद्गीतायाः कृष्णप्रोक्तं सनातनं ॥

गीतांते पठते यस्तु यथોक्तं फलं प्राप्नुयात् ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—આ શ્રી કૃષ્ણનું કહેલું, સનાતન ગીતાનું
મહાત્મ, ગીતાના પાઠના અંતમાં પાઠ કરે, તો તે યથોક્ત
ફળને પામે છે. ઇતિ શ્રી ગીતાનું માહાત્મ્યમ્ સંપૂર્ણ.

શ્રી પ્રસ્તાવના, વસ્તુનિર્દેશરૂપ.

મંગલં.

ધર્મશ્વર એક, સર્વજ્ઞ, સર્વ શક્તિમાન, ન્યાય, ધ્યાણું, અજન્મા, અવિનાશી, જગત ઉત્પત્તિ પાલણુ સંહાર કરનાર, સાકાર અને નિરાકાર છે. તે વિષે દ્રષ્ટાંત; જેમ સૂર્ય પોતાના ધામ વિષે સાકાર છે, અને પ્રકાશરૂપે કરી જગતના વિષે વિશેષ સ્થાનકમાં વ્યાપિ રહેલા છે. તેમજ પરમાત્મા સાકારરૂપે પોતાના અક્ષરધામ વિષે રહી, જગત વિષે નિરાકારરૂપે વ્યાપિ રહેલા છે. અને તેજ સ્વરૂપ કેવ તથા મનુષ્યાદિકોને, મુખ્ય પુજવા લાયક છે. એવો જે શાસ્ત્રોનો અભિપ્રાય, તે ન સમજતાં, જે નિરાકારને માની, સાકારનું ખંડન કરે છે, અને સાકારને માની, નિરાકારનું ખંડન કરે છે. તો તેમની સમજણ, તથા તેમનું બોલવું, તે કેવળ ભુલભરેલું છે, એમ સમજવું. તે વિષે દ્રષ્ટાંત એક નગરમાં, એક ખાખી, અને તેના બે શીષ્ય રહેતા હતા. તેમાં બે શીષ્યોએ, ગુરૂના બે પગ, સેવા કરવા સારૂ વેંચી લીધા હતા. તેમાં એક શીષ્ય, જમણા પગની સેવા કરનાર, કાંઈ વસ્તુ લેવા સારૂ, ગામમાં ગયો હતો. તેટલામાં પાછળથી, ગુરૂને ઉંઘ આવિ ગઈ અને જમણા પગ, ડાબાપગ ઉપર પડ્યો, ત્યારે જે ડાબા

પગની સેવા કરનાર શીષ્ય હતો, તે ઘણો ક્રોધ કરી, હાથમાં ઘોકો લઈ, જમણા પગ ઉપર ધા કરી, પગ ભાંગી નાખ્યો. તેથી ગુરૂની ઉંઘ ઊડી ગઈ, અને તે ધા કરવાનું કારણ સમજી, ગુરૂને ઘણોક મનમાં અપશોચ થયો. તેટલામાં, જમણા પગની સેવા કરનાર, શીષ્ય ગામમાંથી આવ્યો. ત્યારે પાછળથી જે થયેલી હકીકત, તે તમામ તેના જાણવામાં આવી. પછી તે પણ ક્રોધકરી, એક હાથમાં ઘોકો લઈ, ડાબા પગ ઉપર ધા કર્યો, અને પગ ભાંગી નાખ્યો. જેમ આ દ્રષ્ટાંતમાં શીષ્યોની અત્યંત અજ્ઞાનતા છે; તેમજ જે નિરાકાર અથવા સાકારનું ખંડન કરે છે, તે પણ એવાજ સમજવા. વળી હાલમાં, કેટલાક મનુષ્યો, ભજન, ધ્યાન અને ધર્મનો ત્યાગ કરી, કેવળ વાદવિવાદ કરતા, દિવસ કાઢે છે. માટે મુમુક્ષુ પુરૂષોએ, વાદવિવાદનો ત્યાગ કરી, આજે મુળવેદ કેહેતાં, તત્ત્વ ગીતા, તેનો મુખ્ય આશ્રય રાખી, તેમાં કીર્ષણ પ્રમાણે વર્તવું. કેમકે આ ગ્રંથ પક્ષપાત રહીત તથા સત્યાર્થ બોધક હોવાથી, સર્વ ગ્રંથોમાં આ ગ્રંથ ઉત્તમ છે. તથા ભક્ત લોકોને, વિશેષ કરીને પ્રીય છે. પણ જે અભક્ત, અને મોટાઈનો અભિમાન રાખી, મોદકને ઉડાવનારા, તથા ધનને ધૂતનારા, તેમને તો આ ગ્રંથ

અપ્રીયજ્ઞ લાગશે. કારણુ આ ગ્રંથમાં ઉત્તમ કર્મ કરવાથી, ઉત્તમ અને નીચ કર્મ કરવાથી નીચ, કીધેલ છે. અને જે ઉત્તમ કર્મ કરનાર, ભકિતવાન પુરૂષો તેજ આ જગતમાં પૂજવા લાયક છે. તથા નીચકર્મ કરનાર, અને ભકિત રહીત પુરૂષો, તે ધીક્કારવા લાયક છે. આ વાત અર્ધમી પુરૂષોને કેમ ગમે! ગમેજ નહી. કેમકે જેમ તાવ આવેલ માણસને, સાકર કડવી લાગે છે, તેમજ જેમને અર્ધમરૂપી તાવ આવેલ છે, તેમને તો આ સાકર સરિખાં વાક્ય છતાં, કડવાંજ લાગશે. તથા સાકર જેમ સુખદાયક છે, તોપણ તે ગર્ધવને દુઃખદાયક થાય છે; તેમજ અજ્ઞાની ગર્ધવોને, આ સાકર સરિખાં વાક્ય છતાં, દુઃખદાયકજ થશે.

આ વિષયમાં કોઇ માણસોને શંકા થતી હોય, તો તેમની શંકા નિવારણાર્થે, પૂરાણ, ધર્મશાસ્ત્ર અને વેદને માનનારા જે પુરૂષો છે, તેમના સાડ આ ગ્રંથમાં આગળ, પૂરાણ, ધર્મશાસ્ત્ર તથા વેદનાં પણ પ્રમાણો આપેલાં છે; માટે તે પ્રમાણે જોઇ, શંકાને દુર કરી, ગુણી અને ધર્માત્મા પુરૂષોની સેવા, પુજન અને સંગ કરવો.

વળી બ્રાહ્મણ અને સાધુનું, ધણુક મહાત્મ શાસ્ત્ર-

માં કીધેલ છે, તે ગુણને લીધે છે, પણ દેહને કે વેપને લીધે નથી. એવો જે શાસ્ત્રનો અભિપ્રાય, તે ન સમજતાં, હાલમાં દૂરાચારી, પાખંડી અને ધુર્ત, એવા માણસોને બ્રાહ્મણ અને સાધુ સમજી અજ્ઞાની લોકો પુ-જે છે. પણ તેથી જગતમાં ધર્મની અને સુખની ઘણી હાની થાય છે. તે વિષે દ્રષ્ટાંત- એક નાનું ગામડું હતું. અને તેમાં શાસ્ત્ર જ્ઞાન રહીત અજ્ઞાની માણસો, ઘણાંક રહેતાં હતાં. એક વખતે તે ગામમાં, એક મહાત્માપુરુષ આવિ ચઢ્યા. અને તે બોધ કરવા મંડ્યા કે હે શ્રોતા-ઓ, તમને એક મોક્ષનું સાધન કહ્યું, તે તમે સાંભળો.

શ્લોક ॥ મહત્સેવાંદાર માહૂર્વિમુક્તેઃ ॥

અર્થ-મોટા પુરુષની સેવા મુક્તિનું ખારણું છે, એમ ભાગવતમાં કીધેલ છે. મોટે તમારે તન, મન અને બ-ને કરીને મોટા પુરુષોની સેવા કરવી, અને એની આ-જ્ઞામાં વર્તવું, એજ કહ્યાણનો મારગ છે. એમ કહી ચાલ્યા ગયા. પછી તે મનુષ્યોએ વિચાર કરવા માંડ્યો, કે આ આપણા ગામમાં શરીરથી જબરો મોટો માણસ કોણ છે, એમ વિચાર પરસ્પર કરતાં એક પારાધી ક્યા-નમાં આવ્યો ને કહેવા મંડ્યા કે આ આપણા ગામમાં અથવા બીજા દશવીશ ગામોમાં, પણ એવો મોટો જ-

બરો માણસ કોઈ નથી; માટે આપણે તેની તનમન અને ધને કરીને સેવા કરવી અને તેની આજ્ઞામાં વર્તવું. એમ વિચાર કરી તે પારાધી પાસે જઈ તેની તન, મન અને ધને કરી સેવા કરવા માંડી અને તેની આજ્ઞામાં વર્તવા માંડ્યું; તથા તેના સંગના પ્રભાવથી જીવહીંસા મદીરા નું પાન તથા માંસનું ભક્ષણ કરવા માંડ્યું. કહેવત છે કે જેવો સંગ તેવો રંગ; જેવી સોબત તેવી અસર થાય છે. એમાં નવાઈશી. એમ કરતાં કરતાં કેટલાક દિવસ જ્યારે આલ્યા ગયા, ત્યારે તે ઉપદેશ કરનાર મહાત્મા તેજ ગામમાં, પારાધીને દરવાજે આવી ઉભા રહ્યા. અને તે સ્થાનકમાં જે થયેલું ચરિત્ર તે બધું જોયું. તે એવી રીતે કે, કેટલોક સ્ત્રીયો તથા પુરૂષો મળીને, તે પારાધીના પગ ચાંપે છે. અને કોઈ તો તેને વા કરે છે. અને કોઈ તો હાથ જોડી ઉભા રહી તેની સ્તુતિ કરે છે. અને કોઈ તો તેને ખાવાપીવા સાફ માંસ, મદીરા તથા ભાત ભાતના ભોજન કરી તેના આગળ લાવી મુકે છે અને કોઈ તો જાત જાતના જીવોને મારી તેને ધસડતાં તેના આગળ લાવે છે. એવું અધર્મરૂપ ચરિત્ર જોઈ મહાત્માયે મનમાં વિચાર કરવા માંડ્યો, કે અરેરે! આ શું જીવન છે. એટલામાં તો તે ગામના લોકોએ, તે મહાત્માને ભાળી; ઓળખી લીધા, અને તેનાં પગમાં

આંબી પડ્યા. તથા આદરથી ઘેર તેડી જઈ ઉત્તમ ઉતારો આપ્યો. અને હાથ જોડી કહેવા મંડ્યા, કે હે મહારાજ આપની આજ્ઞા પ્રમાણે અમે વર્તિયે છીએ. કે જે આપે કીધું હતું કે મોટા પુરૂષની સેવા, અને તેની આજ્ઞામાં વર્તવું, એજ કલ્યાણનો મારગ છે. તે માટે અમે મનમાં વિચારી જાયું, પણ આપારાધી જેવો આ ગામ માં કે, બીજા દશવીરા ગામોમાં, કોઈ શરીરથી મોટા જગ્ગરો માણસ નથી. એમ જાણી તમારા કહ્યા પ્રમાણે તેની અમે સેવા કરિયે છીએ. એવા તે અજ્ઞાની લોકનાં વચન સાંભળી મનમાં વિસ્મય પામી હસીને બોલ્યા, કે હે ભાઈયો તમારી મોટી ભુલ છે, જેથી મારા ભાવાર્થને ન સમજતાં તમે અવળી રીતે ચાલ્યા છો. માટે હવે સતસંગ કરી મોટા પુરૂષોને ઓળખો, અને તેમની સેવા કરો. તથા તેમની આજ્ઞામાં વર્તો. હવે તે નહાત્મા પુરૂષોને, ઓળખવા સાડ તેમનાં જે લક્ષણ કહું છું તે તમે સાંભળો.

જીવહીંસા, મદીરાપાન, માંસ તથા કેશદિક પદાર્થનું ભક્ષણ, ચોરી, વ્યભિચાર, નીંદા, ધર્ષા, જુક, કપટ અને જુગટું ઇત્યાદિ દોષ રહીત સત્ય, દયા, ક્ષમા, દાન, દીનતા અને ભજન એવા ગુણ જેમાં હોય તે મોટા પુરૂષ કહેવાય છે, એમ કહી ચાલી નીકળ્યા. એવી રીતે

મહાત્માના લક્ષણ સાંભળી, તે લોકોએ દુષ્ટ પારાધીનો ત્યાગ કરી. સત્ય મહાત્માઓને શોધી, તેમનો સંગ, તથા તેમની સેવા કરવા માંડી. જેમ આ દ્રષ્ટાંતમાં મોટા પુરૂષની સેવા કરવી, એ વાક્યનો ખરો અભિપ્રાય ન સમજતાં, મુર્ખ લોકો જેમ પારાધીને સેવા માંડ્યા. તેમજ હાલમાં કેટલાક અજ્ઞાની લોકો શાસ્ત્રનો અભિપ્રાય ન સમજતાં પાપી પાખંડી અને ધુર્તોને બ્રાહ્મણ અને સાધુ જણી સેવે છે. ભાવાર્થને ન સમજવાથી હાની થાય છે. તે વિષે કવિ દલપતરામ કહે છે.

દોહા. સમજે નહિ ભાવાર્થને, કરે કાંઈનું કાંય;

જ્ઞાનસ સળગાવે કલ્યા, નાખ્યો ભડકા માય.

એવી રીતે ભાવાર્થને ન સમજતાં હાની થાય છે. ખોટો શાસ્ત્રનો જે અભિપ્રાય, કે જેમાં સદગુણ હોય, તે જ બ્રાહ્મણ અથવા સાધુ સમજવા, અને તેની સેવા કરવી. વળી ન્યાયની રીતથી પણ એમજ જણાય છે, કે જે ઊત્તમ કર્મ કરે તે ઊત્તમ. અને નીચ કર્મ કરે તે નીચ એ વાત જગતમાં પ્રસીદ્ધ છે. વળી જે ભણે છે તે સદગુણીજ હોય છે તેમ પણ નથી. તે વિષે કવિ દલપતરામ કહે છે--

દોહા.

સદગુણથી સજ્જન દીસે, ભણ્યા તણે નહિ ભેદ;
ભણ્યો તો હિરાક્ષસ રહ્યો, રાવણ ચારે વેદ. ॥૧૧॥

. અર્થ.—સદ્ગુણથીજ સારો માણસ કેહેવાયછે, પણ ભણ્યાથી નહિ. કેમકે જીવો રાવણ બ્રાહ્મણના કુળમાં જન્મ્યો, અને ચારે વેદ ભણેલ હતો, તોપણ તે રાક્ષસ કહેવાયો. વળી ભાગવતમાં કીધું છે.

પંડિતાબહવોરાજન્રબહુજ્ઞાસંશયાંચ્છિદઃ ॥
સદસ્પતયોઽપ્યેકેઅસંતોષાપ્તતંત્યધઃ ॥

અર્થ—હે રાજન ! બહુ જાણનારા, સંશય છેદનારા અને સભાના બેસવાવાળામાં મુખ્ય, એવા ઘણા પંડિતો, સંતોષ નહિ હોવાથી, નર્કમાં પડે છે. તાત્પર્યજે લોભને વશ હોયછે, તે અનેક અનર્થ કરનારા હોય છે. માટે સદ્ગુણથીજ સજ્જન સમજવા, પણ વિદ્યાથી નહિ.

માટે ભકિતવાન પુરૂષો તેજ પુજવા લાયક છે. તથા દુરાચારી અને ભકિતરહીત પુરૂષો તે ધિક્કારવાં લાયક છે. ઇતિ ઓં શાંતિઃ શાંતિઃ

॥ શ્રી તત્ત્વગીતા ॥

:

શ્રીગણેશાયનમઃ શ્રીસત્યનારાયણાયનમઃ
શ્રીસદ્ગુરુભ્યોનમઃ શ્રીસંતવૈષ્ણવેભ્યોનમઃ ॥

આ ગ્રંથની પ્રગટતા કેમ થયેલી છે, તે નીચેની
હકીકત વાંચવાથી માલમ પડશે.

જ્યારે કુરુક્ષેત્રમાં દૌરવ ને પાંડવોનું મહાયુદ્ધ થયું, તે વખતે અગીયારઈણી સેનાસહીત દૌરવે નાશ પામ્યા; અને પાંડવોનું સાત ઈશ્વરી લશ્કર નાશ પામ્યું. એકંદરે એ મહાયુદ્ધમાં અઢાર ઈશ્વરી લશ્કર નાશ પામ્યું. તેમાં કેટલાક મહાવિદ્વાન તથા શુરવીર બ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયો નાશ પામ્યા; ત્યારબાદ છેવટ પાંડવોને જય મળ્યો. પછી પાંડવોએ હસ્તિનાપુરમાં નીતિપુર્વક કેટલીક મુદત સુધી રાજ્ય કરી, અભીમન્યુના પુત્ર પરીક્ષતને રાજ્ય સોંપી, સ્વર્ગવાસ કર્યો. રાજ પરીક્ષતે પણ તે પુર્વજેની પેઠે યથાયોગ્ય રાજ્ય કરી, પોતાના પુત્ર જન્મેજયને રાજ્ય સોંપી સ્વર્ગવાસ કર્યો. પરંતુ તે વખતમાં રાજ જન્મેજયની બાલ્યાવસ્થા હોવાથી, પુષ્કળ પાપાંડ ધર્મની પ્રવૃત્તિ થઈ, તે નીચેની બીના

વાંચવાથી માલમ પડશે.

કેટલાક દારૂ, માંસાદીક ગ્રહણ કરનારા, દુષ્ટ બ્રાહ્મણો, યજ્ઞાદીક કરમોમાં પણ દારૂ, માંસાદીક ગ્રહણ કરવું, એ પ્રમાણે ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. અને તેની સાબીતીને માટે, મોટા મોટા રૂપિયો તથા ક્ષત્રિયો યજ્ઞાદિક કર્મમાં દારૂ, માંસાદિક ગ્રહણ કરતા હતા. એવા કલ્પીત ઇતિહાસ બનાવી સત્યશાસ્ત્રોમાં નાખ્યા, તેથી પાખંડ ધર્મનો ઘણાજ ફેલાવો થયો, અને તે પાખંડીઓએ એક વખતે જન્મેજય રાજાને પણ છેતર્યા હતા, તે ઇતિહાસ નીચે લખાયે છીયે—એક દીવસે જન્મેજય રાજા સભા ભરીને બેઠા હતા, તે વખતે કેટલાક દુષ્ટ બ્રાહ્મણો આવી ઉપદેશ કરવા લાગ્યા કે હે રાજા! આગળ મોટા મોટા રાજા અશ્વમેધાદિક યજ્ઞ કરી મહા યશ પામ્યા છે. વળી તમારા પરપિતામહ, પાંડવોએ પણ જેમ અશ્વમેધ યજ્ઞ કરી શત્રુઓને જીતી, જગતમાં મહા યશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો. તેમજ તમે પણ અશ્વમેધ યજ્ઞ કરશો તો શત્રુઓને જીતી જગતમાં મહાન કીર્તિ મેળવશો. એ પ્રમાણે જન્મેજય રાજાને ઉપદેશ કરી, અશ્વમેધ યજ્ઞનો આરંભ કરાવ્યો, અને તે યજ્ઞમાં બ્રાહ્મણોએ એક ઘોડો મગાવી રાજાની સમક્ષ રાણીને હુકમ કર્યો કે, હે રાણી ! તું આ ઘોડાની ઉપસ્થ ઇંદ્રીને સ્પર્શ

કર; બ્રાહ્મણોનું એવું વચન સાંભળી ભોળી રાણીએ તે મુજબ કર્યું, ત્યારે તે પાપી બ્રાહ્મણો ખડ ખડ હસીપડ્યા, આ બનાવ જોઈ રાજાએ પોતાના મનમાં નકી નિશ્ચય કયા કે, આ કેવળ કપટનું ભરેલું કામ છે, એમ જાણી મનમાં મહાન ક્રોધ આણી, હાથમાં ચક્ર ધારણ કરી યજ્ઞ આરંભ કરનારા અઢાર બ્રાહ્મણોનાં શીર છેદન કરી, યજ્ઞ સમાપ્ત કર્યો. પાખંડી બ્રાહ્મણોનાં ઉપરનાં કૃત્યથી રાજા જન્મેજય શોકમાં નિમગ્ન થઈ ગયો, ને ખરા ધર્મનું શોધન કરવા સારૂ પંડીતોને આમંત્રણ કરી તેડાવ્યા, અને તેઓની સભા કરી પુછ્યું, કે હું વિદ્વતજનો, યજ્ઞાદિક કર્મોમાં પશુવધ, તથા માંસાદિ ભક્ષણ કરવું, એ વાત સત્ય છે કે અસત્ય? એવું રાજાનું વચન સાંભળી, કેટલાક પંડીતોએ ઉત્તર આપ્યો કે, આ વાત સત્ય છે; અને કેટલાકોએ કહ્યું કે, પશુવધ તથા માંસાદિકનું ભક્ષણ કરવું, એ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે. આથી રાજાના મનનું નીરાકરણ થયું નહીં, ત્યારે પોતે કેટલાંક શાસ્ત્રો તપાસ્યાં, પરંતુ રાજાને કાંઈ નિશ્ચય થયો નહીં. તેનું કારણ એજ કે શાસ્ત્રોમાં પણ ભેજવણ થયેલી હતી; માટે કેટલેક ઠેકાણે યજ્ઞાદિક કર્મોમાં પશુવધ કરવાનું તથા દારૂ, માંસાદિક ગ્રહણ કરવાનું તથા કેટલેક ઠેકાણે નહીં કરવાનું, પ્રતિપાદન કરેલું હતું. એવાં શાસ્ત્રોમાં ઉભય

પ્રકાંરનાં વાઙ્યો વાંચી, રાજ્યે શોકાતુર થઈ, શુદ્ધઅં-
તઃકરણથી, અત્રપાણીનો ત્યાગ કરી, એકાંત વાસમાં
પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા માંડી. તે એવિ રીતે કે,—

હે પરમેશ્વર ! હે સચ્ચિદાનંદ ! હે સર્વજ્ઞ ! હે સર્વ
નિયંતા ! હે સર્વ શક્તિમાન ! હે અજન્મા ! હે અદ્વૈત ! હે
ન્યાયકારી, હે દયાળુ, હે ગૌભક્ત પ્રતિપાળ, હું એકા-
ગ્રચિત્તથી તમારે શરણે આવ્યો છું; માટે હે ભક્ત વત્સ-
લ ! મારા ઉપર પ્રસન્ન થાઓ ! પ્રસન્ન થાઓ ! અને મારા
હૃદયમાં સત્યાસત્ય ધર્મનો વિવેક આપી, મારા શોકને
નિવૃત્ત કરો. એવી ઘણીક અંતરયામી ઇશ્વરે, પ્રાર્થના
સાંભળી, પ્રસન્ન થઈ, બદ્રિકાશ્રમને વિષે મહાન ધર્મા-
ત્મા વ્યાસજી તપ કરતા હતા, તેમના હૃદયને વિષે પ-
રમેશ્વરે પ્રેરણા કરી, અને તેને લીધે વ્યાસજીના મનમાં
સંકલ્પ પ્રગટ થયો કે, હું હસ્તિનાપુરમાં જઈ, જન્મે-
જય રાજાને મળું, એવા વિચાર કરી તુરત ત્યાંથી ચાલી
નીકળ્યા, અને હસ્તિનાપુરમાં આવી એકાંત નિવાસી,
અન્ન જળાદિકનો ત્યાગ કરનાર, કાંતિ રહીત, શોકમાં
નિમગ્ન થયેલ, અને શુદ્ધઅંતઃકરણથી પરમેશ્વરની
પ્રાર્થના કરનાર, એવા જન્મેજય રાજાને જોઈ, વ્યાસજી
અંતરધ્યાનવડે, રાજાની મનોવૃત્તિને જાણી, પ્રસન્ન
થઈ બોલ્યા ! કે, હે પુત્ર પ્રસન્ન થા ! પ્રસન્ન થા ! અને શો-

કર્ને ત્યાગ કર તથા તારો જે મહાન સંશય, તેને હું નાશ કરીશ. એવાં અમૃત જેવાં વ્યાસજીનાં વચન સાંભળી, જન્મેજયરાજ અત્યંત આનંદમાં, ગદ્ ગદ્ કંઠે અશ્રુનારા યુક્ત થઈ, પ્રણામ કરી હાથજોડી, વિનંતિપુર્વક, વ્યાસજી પ્રત્યે કહે છે.

॥જન્મેજયઉવાચ॥

દેવદેવમુનિશ્રેષ્ઠમનોર્થકથયામિવઃ ॥

સર્વશાસ્ત્રપ્રવૃદ્ધાપિસંશયંનવિનશ્યતિ ॥૧॥

અર્થ—હે દેવના દેવ! હે મુનિયોમાં શ્રેષ્ઠ! મારો જે મનોર્થ તે હું તમને કહુ છું કે, મેં તમામ શાસ્ત્ર જ્ઞેયાં, તોપણ મારો જે સંશય, તે નાશ થયો નથી. હવે જે સંશય, તે જન્મેજયરાજ વ્યાસજી પ્રત્યે કહે છે.

યજ્ઞશ્રાદ્ધાદિકેષ્વેવસુરામાંસાદિસેવનં ॥

અસ્તિદોષમિતિપ્રોક્તંનાસ્તિદોષમિતિક્વચિન્

અર્થ—હે સ્વામીનું સર્વશાસ્ત્રોમાં યજ્ઞ શ્રાદ્ધાદિક કર્મ વિષે, સુરા, માંસ અને હોંસાદિકનું સેવન કરવામાં, દોષ પ્રતિપાદન કરેલ છે, અને કેટલેક ઠેકાણે નથી; માટે તે બેઉ વાક્યોમાં સત્ય શું છે, અને અસત્ય શું છે, તે

આંધ દયા કરીને કહેશે? એ પ્રમાણે જન્મેજન્યાનાં વા-
ક્ય સાંભળી વ્યાસજી કહે છે.

॥વ્યાસઉવાચ॥

શૃણુરાજન્વિનિર્દોષંસુરામાંસાદિસેવનં ॥

ધૂતૈઃપ્રોક્તમિત્થંવાક્યંસર્વશાસ્ત્રેષુનિશ્ચયં ॥૩॥

અર્થ—હે રાજન્ સાંભળો, જે સુરા, માંસ, અને હીં-
સાનું સેવન, તે નિર્દોષ છે, એવાં વાક્યો બધાં શાસ્ત્રામાં,
પાખાંડી લોકોએ કીધેલાં છે.

મક્તિજ્ઞાનંપ્રવક્ષ્યામિતતઃધર્મસમન્વિતં ॥

પ્રોક્તંપાર્થાયકૃષ્ણેનતચ્છૃણુસ્વસમાહિતઃ॥૪॥

અર્થ—હે રાજન્! તે માટે ધર્મ કરીને સંયુક્ત
એવું જે ભકિતજ્ઞાન, શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે અર્જુનને કી-
ધેલ, તેજ હું તમારા પ્રત્યે કહુ છું, તે તમે સાવધાન થઈ-
ને સાંભળો.

નિવૃત્તેભારતેયુદ્ધેકૌરવક્ષયકારિણે ॥

પ્રણમ્યવાસુદેવંચપ્રપચ્છવિનયાન્વિતઃ ॥૫॥

અર્થ—હે જન્મેજન્ય! કૌરવને નાશ કરનાર એવું જે
મહાભારતનું યુદ્ધ, નિવૃત્ત પામ્યા છતાં, નમ્રતાયુક્ત

એવો જે અર્જુન, શ્રીકૃષ્ણ મહારાજને નમસ્કાર કરી,
પ્રશ્ન કરવા લાગ્યો.

॥અર્જુનઉવાચ॥

દેવદેવમહાદેવપ્રસિદ્ધપરમેશ્વર ॥

શ્રોતુમિચ્છામિમોક્ષસ્યસાધનંપાપનાશનં॥૬॥

અર્થ—હે દેવનાદેવ! હે મહાદેવ! હે પરમેશ્વર! તમે
પ્રસન્ન થાઓ, અને પાપ નાશ કરનાર એવું જે મો-
ક્ષનું સાધન, તે સાંભળવાને હું ઇચ્છું છું, તે આપ
દયા કરીને કહો.

॥શ્રીભગવાનઉવાચ॥

સાધુષ્ટંત્વયાપાર્થલોકાઽગ્રહકાંક્ષયા ॥

યત્કૃત્વામુચ્યતેદુઃસ્વાત્તચ્છૃણુશ્વદામિતે॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન! તમે લોકોના અનુગ્રહને વાસ્તે,
બહુ સારું પુછ્યું; માટે જે સાધન કર્યાથી જીવ દુઃખ
થી મુક્ત થાય છે, તે તમારા પ્રત્યે હું કહું છું, તે તમે
શ્રવણ કરો.

નાસ્તિભક્તિંવિનામોક્ષઃસત્યંસત્યંતુમેવચઃ ॥

ભક્તિજ્ઞાનંપ્રવક્ષ્યામિબ્રહ્મણોક્તંસનાતનં ॥૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ભક્તિવિના મોક્ષજ નથી, એવાં મારાં વચન સત્ય છે ! સત્ય છે !! તે વિષે બ્રહ્માજીનું કહેલું અનાદિ જે ભક્તિનું જ્ઞાન તે હું તમને કહીશ.

સર્વરોગનિત્યર્થયથામૃતાંવિધીયતે ॥

તથાપાપૌઘનાશાર્થંભક્તિરેકાવિધીયતે ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેવી રીતે સર્વ રોગ નાશ કરવાસાડ, અમૃત કહ્યું છે; તેમજ પાપના જથાને નાશ કરવાસાડ, એક ભક્તિ કહી છે. હવે ભક્તિ એટલે શું તે શ્રીકૃષ્ણજી કહે છે.

અધર્મસ્યપરિત્યાગોધર્મસ્યપરિપાલનં ॥

શ્રવણંકીર્તનંધ્યાનંભક્તિરિત્યભિધીયતે ॥ ૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! અધર્મનો ત્યાગ, અને ધર્મનું પાળણ, તથા પરમેશ્વરના જશ સાંભળવા, વળી કીરતન કરવું, તથા ધ્યાન કરવું, એનું નામ ભક્તિ કીધેલ છે. હવે અધર્મ એટલે શું તે કહે છે.

જીવહિંસાસુરાપાનંસ્તેયમન્યાંગનાગમઃ ॥

મહાંતિપાતકાન્યાહુર્માસસ્યભક્ષણંતથા ॥૧૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જીવહીંસા, દારૂનું ગ્રહણ, ચોરી,

પરંસ્ત્રીનો સંગ, માંસનું ભક્ષણ, એ મહા પાપ કહ્યાંછે.
હવે ધર્મ એટલે શું તે કહે છે.

સત્યંદાનંક્ષમાશૌચંપિતૃસેવાતપસ્તથા ॥

ભૂતપ્રિયંવિવેકેનસપ્તકંધર્મલક્ષણમ્ ॥૧૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વિવેકે કરી સત્ય બોલવું, દાન
દેવું, ક્ષમા રાખવી, પવિત્ર રહેવું, માખાપ, ગુરૂ અને મ-
હાત્માની સેવા કરવી, તપ કરવું, અને મનુષ્યનું સાડું
કરવું, એ સાત ધર્મનાં લક્ષણ છે. માટે વિવેકે કરી એ
સાત ગુણ ધારણ કરવા, કેમકે વિવેક શબ્દનો સર્વની
સાથે સંબંધ છે.

સત્યમેવ પરંતર્થે સત્યમેવ પરંવ્રતં ॥

સત્યમેવ પરોધર્મઃ સત્યમેવ પરંતપઃ ॥૧૩॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્ય એજ મોટું તિર્થ, તથા
સત્ય એજ મોટું વ્રત, અને સત્ય એજ મોટો ધર્મ. વળી
સત્ય એજ મોટું તપ છે.

સત્યે ન ધર્મમાપ્નોતિ સત્યે ન રુઃ સ્વમક્ષયં ॥ સત્યે

ન જ્ઞાનમાપ્નોતિ તસ્માત્સત્યં સમાચરેત્ ॥૧૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્યે કરીને ધર્મ તથા નાશ ન

થાક એવું સુખ, અને જ્ઞાનને પામે છે, તે માટે સત્યનું. આચરણ કરવું. હવે દાન કેમ કરવું. તે કહે છે.

પ્રેમભક્ત્યાતુયદ્દાનંદીયતેઽન્યોપકારિણે ॥ વૈ
ષ્ણવેશાંતદાંતાયતદ્દાનંસાત્વિકંઉત્તમં ॥૧૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પરઉપકારી, વૈષ્ણવ, વળી શા-
ન્ત ચિત્તવાળો, અને ઈંદ્રિયોને વશ રાખનાર, એવા,
પુરૂષને પ્રેમભક્તિએ કરીને જે દાન અપાય છે, તે દાન
સાત્વિક કીધું છે. તાત્પર્ય:--સાત્વિક એટલે ઉત્તમ.

યતુપ્રત્યુપકારાર્થંફલમુદ્દિશ્યવાપુનઃ ॥

દીયતેચપરિક્ષિપ્તંતદ્રાજસમુદાહૃતં ॥૧૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે દાન મતલબને વાસ્તે, અં-
થવા ફળની ઇચ્છા કરી, તથા કલેશે કરીને, અપાય છે,
તે દાન રજેગુણી કહ્યું છે. તાત્પર્ય:--રજેગુણી એટલે
મધ્યમ.

પાત્રંજ્ઞાત્વાપિયદ્દાનંકુપાત્રેભ્યશ્ચદીયતે ॥

અસત્કૃતમવશાતંતજ્ઞાત્વાપિમુદાહૃતં ॥૧૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પાત્રને જાણતાં છતાં પણ કુપાત્ર
ને જે દાન અપાય છે, અથવા સત્કાર વિના તથા તીર-

सात्त्विके वमोक्षार्थं राजरंदिष्फलं भवेत् ॥

तामसंनरकायैवप्रोक्तंविधिसाधनं ॥१८॥

અર્થ—હે અર્જુન! સાત્વીક જે દાન, તે કલ્યાણને વાસ્તે, અને જે રજોગુણી દાન, તે નીષ્કળ થાયછે તથા તમોગુણી જે દાન, તે નરકને વાસ્તે છે. એમ સર્વે સાધન ત્રણ પ્રકારનાં કીધેલ છે.

कुटुंबिनेचः कायनिर्धनायचदीयते ॥

तद्दानमक्षयंज्ञेयंभक्तायनिर्धनायवा ॥१९॥

અર્થ—હે અર્જુન ! કુટુંબવાળો ભગવાનનો ભક્ત અને નિર્ઘન અથવા ભગવાનનો ભક્ત અને નિર્ઘનને જે દાન અપાય છે, તે દાન અક્ષય જાણવા યોગ્ય છે.

कोटिसुद्रांत्यादत्वाफलंप्राप्नोतिमानवः ॥

समग्रंतत्फलं ज्ञेयमेकमानवभोजने ॥२०॥

અર્થ—હે અર્જુન ! કરોડો રૂપિયા આપવાથી, જે
રૂળને માણસ પામે છે, તેટલું રૂળ એક માણસને જમા-
વામાં જાણવું.

અન્નદાનાત્પરંદાનંનભૂતંનભવિષ્યતિ ॥
તથૈવજ્ઞાનદાનંચસર્વદાન૥ત્રિશેષ્યતે ॥૨૧॥

અર્થ—હૈ અર્જુન ! અન્નદાનથી મોટું દાન થયું નથી, તેમ તથે પણ નહીં, તેમજ જ્ઞાનનું જે દાન છે, તે પણ સવ દાન થકી ઉત્તમ છે.

અન્નદાનંતુસર્વેભ્યોદેયંપાત્રાનુસારતઃ ॥
અન્નદાનંગૃહસ્થાનાંમહદ્ધર્મવિશેષતઃ ॥૨૨॥

અર્થ—હૈ અર્જુન ! અન્નનું દાન જે છે, તે પાત્રને અનુસરી સર્વને આપવું; કેમકે અન્નનું જે દાન છે, તેજ ગૃહસ્થોનો વિશેષ કરીને મોટો ધર્મ છે. વળી ઉપરના ધર્મના લક્ષણમાં વિવેકે કરી દાન આપવું, એમ કીધેલ છે, તે માટે કુપાત્રને અન્ન આપવું, તે રામનું નામ લેવરાવીને આપવું.

કોટિસઃસ્રગોદાનંહેમરત્નસમન્વિતં ॥
યદ્દત્વાફલમાપ્નોતિતત્ફલંભક્તભોજને ॥૨૩॥

અર્થ—હૈ અર્જુન ! સોનું તથા રત્ને કરીને યુક્ત, એવી કરોડ હજાર ગાયોનું દાન દીધાથી, જે ફળને મનુષ્ય પામે છે, તે ફળ એક ભગવાનના ભક્તને જમા-

ડયામાં થાય છે. ૧૮

પૃથિવ્યં યાનેરત્નાનિગજાશ્વભૂષણાનિચ ॥
યદ્દત્વાફલમાપ્નોતિતત્ફલંભક્તભોજને ॥૨૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પૃથ્વીમાં જેટલાં રત્નો, અને હાથીઓ, તથા ઘરેણાઓ હોય, તે દીધાથી જે કૃષ્ણને માણસ પામે છે, તે કૃષ્ણ એક ભગવાનના ભક્તને જમા-ડયામાં થાય છે.

અન્નદાનેનપ્રાપ્નોતિવિરક્તોજ્ઞાનદોમુનિઃ ॥
બ્રહ્માશંભુરહંપાર્થયસ્યદર્શનકાંક્ષિણઃ ॥૨૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! બ્રહ્માજી તથા શંકર અને હુ-જેના દરશનની ઇચ્છા કરનારા, એવા ત્યાગી અને જ્ઞાનના દેવાવાળા મુની, અન્નદાને કરીને પ્રાપ્ત થાય છે.

સાધુર્યસ્યગૃહેભુંકેતસ્યગૃહેસ્વયં હરિઃ ॥
યસ્યગૃહેહરિર્ભુંકેલોકત્રયંચતદ્ગૃહે ॥૨૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેને ઘર સાધુ જમે છે, તે તેના ઘર વિષે સાક્ષાત્ ભગવાન જમે છે. અને જેના ઘર વિષે ભગવાન જમે, ત્યારે તેના ઘરમાં ત્રણ લોક જમ્યા જાણવા.

∴ તેમજ શિવપુરાણમાં વાયુ સંહીતાના ૨૯ મા અધ્યાયમાં ભગવાનના ભક્તને અન્ન આપવાનું વિશેષ મહાત્મ કીધેલ છે.

દ્વિજાનાંવેદવિદુષાંકોટિંસંપૂજ્યયત્ફલં ॥

મિક્ષામાત્રપ્રદાનેનતત્ફલંશિવયોગિને ॥૨૭॥

અર્થ—વેદના ભણેલા, કરોડ બ્રાહ્મણોને પુજવાથી, જે ફળ થાય છે, તે ફળ એક ભગવાનના ભજન કરનારને, જમાડવાથી થાય છે.

ગૃહસ્થાનાંસહસ્રેણબ્રહ્મચારિશતેનચ ॥

વાનપ્રસ્થસસ્ત્રણયતિરેકોવિશિષ્યત્ ॥૨૮॥

અર્થ—હજાર ગૃહસ્થીઓ થકી, એક બ્રહ્મચારી શ્રેષ્ઠ, તથા સો બ્રહ્મચારીઓ થકી, એક વાનપ્રસ્થ શ્રેષ્ઠ, વળી હજાર વાનપ્રસ્થ થકી, એક સંન્યાસી શ્રેષ્ઠ છે.

યજ્ઞાગ્નિહોત્રદાનેષુતીર્થહોમેષુયત્ફલં ॥

યોગિનામન્નદાનેનતત્સમસ્તંફલંલભેત્ ૩૯॥

અર્થ—યજ્ઞ, અગ્નિહોત્ર દાન, તીર્થ, હોમમાં જે ફળ થાય છે, તે સંપૂર્ણ ફળને યોગીને અન્ન આપવાથી મનુષ્ય પામે છે. તેમજ શિવપુરાણમાં ધર્મસંહીતાના ૧૭

મા અધ્યાયમાં કીધેલ છે.

વિવયોગીગૃહેયસ્યમિક્ષાંગૃહ્ણતિસત્કૃતાં ॥

કુલમુત્તારયેત્તસ્યનરકાર્ણવસંસ્થિતમ્ ॥૩૦॥

અર્થ-જેના ઘરને વિષે, શ્રેષ્ઠ ભોજન શિવના ભક્ત
ગ્રહણ કરે છે, તો તે પુરૂષના નરકમાં પડેલ કુળનો ઉ-
દ્ધાર કરે છે.

જ્ઞાનિનેશાંતચિત્તાયશિવધ્યાનરતાયચા ॥

શ્રદ્ધાદ્દ્વંશુભંદત્વાસર્વપાપાત્પ્રમુચ્યતે ॥૩૧॥

અર્થ-જ્ઞાની અને શાંન્તચિત્તવાળો તથા શિવનું
ધ્યાન કરવાવાળો, તેને જે શ્રદ્ધા કરીને ઉત્તમ અન્ન
આપે છે, તો તે માણસ સર્વ પાપ થકી મુક્ત થાય છે,

પિતૃનુદ્વિશ્યયઃશ્રાદ્ધેભોજયેચ્છિવયોગિનઃ

સર્ગચ્છેદૈશ્વરંસ્થાનમેકવિંશતિકુલાન્વિતઃ૩૨

અર્થ-જે માણસ પિતૃના નીમિત્ત, શ્રાદ્ધમાં શંકર-
ના ભક્તને જમાડે તો તે માણસ એકવીશ કુળસહિત
ધૈશ્વરના સ્થાનકને પામે છે.

સર્વેષામેવદાનાનામન્નદાનંપરંસ્મૃતં ॥

સદ્યપ્રિતિકરંતેજઃબલબુદ્ધિવિવર્દનં ॥૩૩॥

• અર્થ—સર્વદાનોમાં અન્નદાન શ્રેષ્ઠ કીધું છે, વળી તરત આનંદ આપે છે, અને તેજ, બળ તથા બુદ્ધિને વધારે છે.

નાન્નાપાનસમંદાનંવિદ્યતેષુ નિસત્તમ ॥

અન્નાદ્ભવંતિભૂતાનિતદભાવેન્નિયંતિચ ॥૩૪॥

અર્થ—હું મુનીયોમાં શ્રેષ્ઠ, અન્નપાણી જેવું બીજું કાંઈ દાન નથી, કેમકે અન્નથકી પ્રાણી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમજ ન મળવાથી મરી જાય છે.

હેમરત્નાશ્વનાગેંદ્રૈર્નારિસ્રકંદનાદિભિઃ ॥

સમસ્તૈરપિસંપ્રાપ્તૈર્નારિમંતિબુભુક્ષિતાઃ ॥૩૫॥

અર્થ—સોનું, રત્ન ઘોડા, હાથી, સ્ત્રીયો, માળા, અને ચંદનાદિ સર્વે પદાર્થો પ્રાપ્ત થાય, તોપણ તેણે ફરીને ભુખ્યા થયેલા મનુષ્યો, પ્રસન્ન થતા નથી.

ક્ષુધાહિસર્વરોગાણાંવ્યાધિઃશ્રેષ્ઠતમઃસ્મૃતઃ ॥

સચાન્નોષધલેપેનનશ્નન્નાહનસંશયઃ ॥૩૬॥

અર્થ—સર્વ રોગમાં ભુખ એ મોટો રોગ કીધેલ છે, અને તે રોગ અન્નરૂપી ઔષધના લેપે કરીનેજ નાશ થાય છે, એમાં કાંઈ સંશય નહીં.

ગર્ભસ્થાજાયમાનાશ્ચબાલાવૃદ્ધાશ્ચમધ્ય માંઃ
આહારમભિકાંક્ષંતિદેવદાનવરાક્ષસાઃ ॥૩૭॥

અર્થ—ગર્ભમાં રહેલા, ઉત્પન્ન થયેલા બાળકો,
ગરદા, બુવાન, દેવ, દાનવ, અને રાક્ષસ હોય; તેપણ
તે સર્વે અહારને ઇચ્છે છે.

અનદઃપ્રાણદઃપ્રોક્તઃપ્રાણદશ્ચાપિસર્વદઃ ॥

તસ્માદન્નપ્રદાનેનસર્વદાનફલંભવેત્ ॥૩૮॥

અર્થ—જે અન્નનો દેનાર, તે પ્રાણનો દેવાવાળો
કીધેલ છે, અને જે પ્રાણ દેવાવાળો, તે સર્વ સ્વદાન આ-
પનારો કીધેલ છે. તે માટે અન્નદાને કરીને, તમામ દા-
નનું ફળ થાય છે.

યસ્યાન્નપાનપ્રાણાઃકુરુતેધર્મસંચયં ॥

અન્નદાતુશ્ચત્ત્યાજ્યર્થેતુશ્ચાર્દ્ધનરંશયઃ ॥૩૯॥

અર્થ—જેના અન્નજળે કરીને, પુણ્ય થયેલો પ્રાણી,
જે ધર્મ ભેગું કરે છે, તે ધર્મનું ફળ અન્નના દેવાવાળા-
ને, અરધું જાય છે, અને ધર્મ કરવા વાળાને અરધું
રહે છે, એમાં સંશય નહીં.

ત્રૈલોક્યેયાનિરત્નાનિભોગસ્રાવાનિચ ॥

અન્નપાનપ્રદઃસર્વમિહારત્રચતલ્લભેત્ ૪૭॥

અર્થ—અન્નજળનો દેવા વાળો માણસ, ત્રણ લોકમાં જે રત્નો, ભોગ, સ્ત્રીઓ, વાહનો, અને બીજા સર્વ પદાર્થોને આ લોક તથા પરલોકમાં પામે છે. ઇતી.

કૃત્વાપિ મહાત્પાપંયઃપશ્ચાદન્નદોભવેત્ ॥

વિમુક્તઃસર્વપાપેભ્યોરેલોકંચગચ્છતિ ॥૪૭॥.

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસે મોટાં પાપ કરેલાં હોય, તો પણ તે દુરાચરણ મુકી, અન્નનો દેવાવાળો થાય તો તે માણસ સર્વ પાપ થકી મુક્ત થઈ ભગવાનના લોક પ્રત્યે જાય છે.

માલાગીતાદિકંદદ્વિષ્ણવેભક્તિભાષતઃ ॥

કોટિસઃસ્વગોદાનંતત્ફલંલભતેનરઃ ॥૪૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! માળા, તથા ગીતાદિક સત્યશાસ્ત્રો ભક્તિ ભાવે કરીને, જે માણસ ભગવાનના ભક્તને આપે છે, તો તે માણસ કરોડહજાર ગાયનાં દાનનું જે ફળ છે, તે ફળને પામે છે.

દેવાદિમંનિરંચૈવવિદ્યાશાલાંકોતિયઃ ॥

સમુત્કાસવંપાપેભ્યોબ્રહ્મલોકંચગચ્છતિ ॥૪૯॥

અર્થ—હે અર્જુન! જે માણસ દેવતા દિકનાં ભંદિ-
ર, ધર્મશાળા, અથવા વિદ્યાનીશાળા કરે છે, તે તે મા-
ણસ સર્વ પાપ થકી મુક્ત થઈ બ્રહ્મ લોકમાં જાય છે.

પાનીયદાનંપરમંદાનાનામુત્તમંસદા ॥

તસ્માદ્વાપિશ્ચકૂપૌશ્ચતડાગાનિચકારયેત્ ૪૪

અર્થ—હે અર્જુન! પાણીનું દાન સર્વ દાનોમાં નિરં-
તર શ્રેષ્ઠ છે; તે માટે વાવ, કુવા, અને તળાવો, કરાવવાં.

સર્વેતારયતેવંશંયઃસ્વનેચ્ચજલાશયં ॥

ગાવઃપિવન્તિવિપ્રાશ્ચસાધવશ્ચનરાઃસદા ૪૫॥

અર્થ—હે અર્જુન! જે માણસ જળનું સ્થાનક ખો-
દાવે, તે તે સર્વ વંશને તારે છે, કેમકે તે પાણી વિષે
ગાયો, બ્રાહ્મણો, સાધુ પુરૂષો અને મનુષ્ય માત્ર નિરંતર
પાણી પીયે છે.

ત્રિષ્ણુલોકેષુસર્વદ્વપૂજિતોયસ્તડાગકૃત્ ॥

ધર્માર્થકામમોક્ષાણાંફલમાહુર્મનીષિણઃ ૪૬॥

અર્થ—હે અર્જુન! જે તળાવનો કરાવવા વાળો છે,
તે માણસ ત્રણ લોકને વિષે, સર્વ ઠેકાણે પુજાય છે; તથા
ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષના ફળને પામે છે, એમ જ્ઞાની

પુરૂષે કહે છે.

પરાર્થૃક્ષરોપીચપ્રાપ્નોતિસુખમક્ષયં ॥

ધર્માર્થયેનપ્રાપ્નોતિતસ્માદૃક્ષાંસ્તુતોપયેત્ ॥૪૮॥

અર્થ—હે અર્જુન! પારકા સુખને અર્થે, વૃક્ષનો વાવવા વાળો, અક્ષય સુખને પામે છે, અને જેને વડે, ધર્માર્થને પામે છે, તે માટે એવાં જે વૃક્ષો તે રોપવાં.

પશુપક્ષિનરાશ્ચૈવસંશ્રયંતિમહીરુહાન્ ॥

ઇહલોકેપરેચૈવૃક્ષાસ્તુસુખદાયકાઃ ॥૪૮॥

અર્થ—હે અર્જુન! પશુ, પક્ષી અને મનુષ્યો, એ સર્વે વૃક્ષોનો આશ્રય કરે છે. વળી આ લોકમાં તથાપર લોકમાં તે વૃક્ષો સુખનાં દેવાવાળાં છે.

રોગીણામૌષધંદદ્યાતશુશ્રષયાસમન્વિતઃ ॥

ઇહલોકેસુખંભુત્કાપરબ્રહ્માધિગચ્છતિ ॥૪૯॥

અર્થ—હે અર્જુન! જે માણસ સેવા સહીત રોગીને ઔષધ આપે તો તે આ લોકમાં સુખ ભોગવી અંતે પરિબ્રહ્મને પામે છે.

इति श्री नृसिंहेन्द्रतत्व गीतायांप्रथमोऽध्यायः
संपूर्णः ॥

॥ શ્રીકૃષ્ણઉવાચ ॥

ક્ષમાસર્વે ભક્તેષુ જીવેત્ત્વચ વિવક્તઃ ॥

નદુર્જનેષુ કર્તવ્યાધનં જયકદાચન ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન! સર્વે ભક્ત તથા જીવોને વિશે,
વિશેષે કરી ક્ષમા કરવી યોગ્ય છે, પરંતુ દુષ્ટોને વિશે
કોઈ દિવસ પણ ક્ષમા કરવી યોગ્ય નથી.

શૌચં તુ દ્વિવિધં પ્રોક્તં બાહ્યં તરમેવ ચ ॥

બાહ્યં પવિત્ર વસ્ત્રાદિઘોષાદિરન્યં જ્ઞાનજલેત્ત્વચ ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન! પવિત્રતા બે પ્રકારની કહી છે
એક અંદરની અને બીજી બાહરની, તેમાં બાહરની
પવિત્રતા, વસ્ત્રાદિકોયે કરીને, વળી અંદરની, જ્ઞાનરૂપી
જળે કરીને રાખવી.

વાલ્મેકીયુ શ્રુષાકાર્યાપિત્રોસ્તથા ગુરોઃ ॥

વૈષ્ણવાનાં વિક્તાનાં પ્રેમઃ ત્યાગમામકૈઃ ॥૩॥

અર્થ—હે અર્જુન! જ્યાં સુધી દેહ છે, ત્યાં સુધી
મારા આશ્રીત જે મનુષ્ય છે, તેમણે, માતા, પિતા,
ગુરુ, વૈષ્ણવ, અને ત્યાગી એવા જે પુરૂષો તેમની પ્રેમ

ભક્તિયે કરીને સેવા કરવી.

પિત્રોશ્ચપૂજનંકૃત્વાપ્રક્રાંતિંચકરોતિયઃ ॥

તસ્યવૈષ્ઠિવીજન્યંફલંભવતિનિશ્ચિતં ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન! જે માણસ, માખાપનું પુજન કરીને, પ્રદક્ષણ કરે છે; તે તે માણસને, નિશ્ચય કરીને પૃથ્વીની પ્રદક્ષણ કરવાનું ફળ થાય છે. વળી મનુ સ્મૃતિમાં કીધેલું છે કે,

इङ्गलोकंमातृः तयापैतृः, तयातुमध्यमं ॥

गुरुशुश्रूषयात्वेवंब्रह्मलोकंसमश्नुते ॥५॥

અર્થ—માતાની ભકિતએ કરીને, આ લોકનાં સુખ, અને પિતાની ભકિતએ કરીને, સ્વર્ગનાં સુખ, વળી ગુરુનો સેવાએ કરીને, બ્રહ્મલોકનાં સુખને ભોગવે છે.

आचार्योब्रह्मणोमूर्तिःपितामूर्तिःप्रजापतेः ॥

मातापृथिव्यामूर्तिस्तुभ्रातास्वमूर्तिरात्मनः ६

અર્થ—ગુરુ બ્રહ્મની મૂર્તિ, અને પિતા પ્રજાપતિની મૂર્તિ, તથા માતા પૃથ્વીની મૂર્તિ, તેમજ ભાઈ પોતાનીજ મૂર્તિ છે. ધતી.

પુત્રસ્યચમહત્તીર્થંપિત્રોશ્વરણપંકજં ॥

અન્યત્તીર્થંતુદૂરેવૈગત્વાપ્રાપ્યેતતત્પુનઃ ॥૭૥

અર્થ—હૈ અર્જુન! પુત્રને, માતાપિતાના ચરણ કમળની સેવા છે, તેજ મોટું તીર્થ છે. અને બીજાં જે તીર્થ છે, તે તેા છેટે જવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

માતાતીર્થંપિતાતીર્થંતીર્થંગુરુશ્ચવૈષ્ણવઃ ॥

એતત્તીર્થાનિયસ્ત્યજ્યમોક્ષમિચ્છતિમૂઢધિઃ ૮

અર્થ—હૈ અર્જુન! માતા, પિતા, ગુરુ, અને વૈષ્ણવ, એ સર્વે તીર્થ રૂપ છે; માટે એવા તીર્થોને મુકી, જે બીજાં તીર્થોમાં મોક્ષની ઇચ્છા કરે છે, તે મૂર્ખ છે.

યેપાપાનિનકુર્વંતિમનોવાક્રમ્બુદ્ધિભિઃ ॥

તેસુતપાઃપરિપ્રોક્તાનતુદેહસ્યશોષકાઃ ॥૭૭

અર્થ—હૈ અર્જુન! જે માણસો, મન, વચન, કર્મ અને બુદ્ધિયે કરીને, પાપ નથી કરતા, તે ઉત્તમ તપ વાળા કીધેલા છે, પરંતુ શરીરને જે સુકાવનારા તે નથી.

इतिश्रीमूळवेदतत्वगीतायांद्वितियोऽध्यायःसंपूर्णः

॥ શ્રીકૃષ્ણાર્જુન ॥

નિમજ્જ્યાતેષુ ચૈસંસારેજનકઃપિતા ॥

સંતારયતિસંસારાદ્ગુરુર્વૈવોધકઃપિતા ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન! ઉત્પન્ન કરવાવાળો પાપ, પોતાના પુત્રને સંસાર વિષે બુઝાડે છે; અને ઉપદેશ કરવાવાળા ગુરુ ૩૫ જે પિતા, તે સંસારથી તારે છે.

ઉભયોરંતરંજ્ઞાત્વાપિતરંગુરુમર્ચયેત્ ॥

અંગશુશ્રુષયાચાપિધનાદ્યૈઃસ્વાર્જિતૈર્ધ્રુવં ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન! એમ બેનો ભેદ જાણી, અંગ સેવા તથા પોતાની મહેનતે કરી, ભેગું કરેલું જે ધનાદિક તેણે કરી પિતા અને ગુરુને પુજવા.

સ્નાનાભિષેકનૈવેદ્યૈર્ભોજનૈશ્ચપ્રપૂજયેત્ ॥

ગુરુપૂજૈવપૂજાસ્તિદેવસ્યપરમાત્મનઃ ॥૩॥

અર્થ—હે અર્જુન! સ્નાન, અભિષેક, નૈવેદ્ય, અને ભોજને કરી ગુરુને પુજવા, કેમકે ગુરુનું જે પુજન છે, તે પરમાત્માનુંજ પુજન છે. વળી ગુરુ ગીતામાં શંકર ઉચ્ચારેલાં કહે છે, કે.

ધ્યાનમૂલંગુરોર્મૂર્તિઃપૂજામૂલંગુરોઃપદં ॥ :

મંત્રમૂલંગુરોર્વાક્યમોક્ષમૂલંગુરોઃકૃપા ॥૪॥

અર્થ—હે દેવી! જે ગુરૂની મૂર્તિ, તે ધ્યાનનું મૂળ છે, અને જે ગુરૂના ચરણ, તે પુણનું મૂળ છે, વળી જે ગુરૂનું વચન, તે મંત્રનું મૂળ છે, તથા જે ગુરૂની દયા, તે મોક્ષનું મૂળ છે.

ગુરુવપરંતાર્થમન્યસ્તૈર્થનિરર્થકં ॥

સર્વતીર્થપરંદેવીરુદ્ધુરશ્ચરણાંતુષ્ઠે ॥૫॥

અર્થ—ગુરૂ છે, તેજ ઊત્તમ તીર્થ છે, અને તે શિવાય ખીજાં જે તીર્થ, તે વ્યર્થ છે, તથા હે દેવી! સર્વ તીર્થ, અને કલ્યાણ, એ ગુરૂના ચરણ કમળ વિષેજ છે. વળી ભાગવત વિષે કીધેલ છે.

યસ્યસાક્ષાદ્ભગવતિજ્ઞાનદીપપ્રદેગુરૌ ॥

મર્ત્યાસદ્ધિઃશ્રુતંતયસર્વકુંજરશૌચવત્ ॥૬॥

અર્થ—જ્ઞાનરૂપ દીપકને દેનાર અને ભગવતરૂપ એવા જે ગુરૂ, તે વિષે મનુષ્ય એવી અસત્ય બુદ્ધિ છે જેની, તેનું સર્વ સાંભળતું હાથીના નાવા જેવું વ્યર્થ છે. વળી શ્રુતિમાં કહ્યું છે.

યસ્યદેવેપરામકિર્યથાદેવેતથાગુરૌ ॥

તથૈતાઃકથિતાહ્યર્થાઃપ્રકાશંતેમહાત્મનઃ॥૭॥

અર્થ—જેમ, જે માણસની દેવમાં ઉત્તમ ભક્તિ છે, તેમ, ગુરૂના વિષે હોય, તે તે મહાત્માના હૃદયને, આ કીધેના અર્થ પ્રકાશે છે. વળી આદીત્ય પુરાણ મધ્યે.

પાદ્મેરુષ્ટે.રસ્રાતાહરેરુષ્ટે.રિસ્તથા ॥

હરૌરુષ્ટેગુરુસ્રાતાગુરૌરુષ્ટદશ્વન ॥૮॥

અર્થ—બ્રહ્માજી રોષ પામ્યા છતાં, શંકર રક્ષા કરે છે, તથા શંકર રોષ પામ્યા છતાં, વિષ્ણુ રક્ષા કરે છે, તથા વિષ્ણુ રોષ પામ્યા છતાં, ગુરૂ રક્ષા કરે છે, પણ ગુરૂ રોષ પામ્યા છતાં, કોઈ રક્ષા કરનાર નથી. ઇતિ.

ગુરુવિનાનતુશ્રેયઃસત્સાધનૈરપિ ॥

ગુરોરુસ્વેનમંત્રંતુગ્રાહ્યમેવમુમુક્ષુભિઃ ॥૯॥

અર્થ—હૈ અમ્બુન! ગુરૂવિના હજારો સાધનો કરે, તેપણ કલ્યાણ થાતું નથી. માટે જેને કલ્યાણની ઈચ્છા હોય, તેમણે ગુરૂના મુખ થકીજ મંત્રનું ગ્રહણ કરવું. ભાવાર્થ—એનો એછે કે, ગુરૂવિના મંત્ર ફળિભુત થતા નથી.

અદીક્ષિતસ્ કૌંતેયકૃતંસર્વમનર્થકં ॥

પશુયોનિમવાપ્રોતિદીક્ષાહીનોમૃતોનરઃ ॥૧૦॥

અર્થ—હે અર્જુન! ગુરૂની દીક્ષા રહીત જે મનુષ્ય છે, તેનાં સર્વ કર્મ અનર્થ કરનારાં હોય છે, અને મરીને તે દીક્ષાહીન માણસ, પશુના અવતારને પામે છે.

અદીક્ષિતસ્યજીવસ્ મુખંપશ્યતિમાનવઃ ॥

બ્રહ્મહત્યાકૃતંપાપમ્ભવેત્તસ્યચસર્વદા ॥૧૧॥

અર્થ—હે અર્જુન! વળી જેને ગુરૂ દીક્ષા નથી, એ વાળે મનુષ્ય, તેનું મુખ જે માણસ જેવે છે, તો તેને હ-મેશાં બ્રહ્મહત્યાનું પાપ લાગે છે. હવે ગુરૂનાં લક્ષણ શું છે તે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે.

નિષ્પાપોલોભહીનશ્રયપ્તિદિઃપ્રભુસેવકઃ ॥

દયાલુર્બોધકશ્ચૈવસર્વૈગુરુરિતિસ્મૃતઃ ॥૧૨॥

અર્થ—હે અર્જુન! પાપ, અને લોભ થકી રહીત, ભણેલો, ભગવાનનો સેવક, દયાળુ અને બોધના કરનાર, એવા ગુણ યુક્ત પુરુષને ગુરૂ કીધેલ છે; પણ કેવળ શિષ્યોને કંઠિયો બાંધી, કાનમાં ડુકનારા એવા મનુષ્યોને ગુરૂ ન સમજવા. વળી અજાણમાં ગુરૂ ધારણ

કરેલા હોય, અને તે અધર્મી હોય, તો તેનો ત્યાગ કરવો, તે વિષે મનુ સમૃતિમાં કહેલું છે.

ગુરોરપ્યવલિપ્તસ્યકાર્યાકાર્યમજાનતઃ ॥

ઉત્પથ્યપરિપન્નસ્યપરિત્યાગોવિધીયતે ॥૧૩॥

અર્થ—અભિમાની, અને કાર્ય અકાર્યને ન જાણનાર, વળી વિપ્રીત માર્ગમાં વર્તનાર, એવા ગુરુનો પણ ત્યાગ કરવો કીધેલ છે.

જ્ઞાનદાનાતુયદ્રવ્યમંત્રદાનાલ્લભેદ્યદિ ॥

તદ્રવ્યૈર્ભોજયેદ્ભક્તાન્ચાન્યથારૌરવંબ્રજેત્ ૧૮

અર્થ—હે અર્જુન! જ્ઞાનદાનથી, અથવા મંત્રદાનથી, જે દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય, તે દ્રવ્યે કરીને, ભગવાનના ભક્તને જમાડવા; નહીં તો તે ગુરુ સૌરવ નર્કને પામે છે. તે વિષે બ્રહ્મસંહિતામાં જેમ કીધેલ છે, તેમ નીચે લખીયે છીયે.

જે વખતે રામચંદ્રજી, સ્વધામમાં જવા વાસ્તે તૈયાર થયા, તે વખતે સરજીના કાંઠા ઉપર, સિંહાસન ઉપર બિરાજમાન થઈ, હનુમાનજીને હુકમ કર્યો, કે તમે નગરમાં જઈ, સર્વ મનુષ્ય માત્રને તેડી લાવો. એવાં ભગવાનનાં વચન સાંભળી, હનુમાનજી તે સર્વ લો-

કાને તેડી લાવ્યા, ત્યારે રઘુનાથજીએ કીધું કે હવે કાંઈ બાકી રહેતું છે; એવાં વચન સાંભળી, હનુમાનજી હાથ જોડી બોલ્યા કે હે માહારાજ, આપની આજ્ઞા પ્રમાણે સર્વે આવી પહોંચ્યા છે; પરંતુ સડેલને રૂંવાડે રૂંવાડે જીવડા પડેલ, એવો એક શ્વાન છે, તેને જો આપની રાજ હોય તો આહીં લાવું એવાં હનુમાનજીનાં વચન સાંભળી, અત્યંત દયાળુ એવા જો રઘુનાથજી, તે હનુમાનજી પ્રત્યે કેહેતા હવા. કે હે! હનુમાન તમે તુરતા તુરત જઈ, જીવડા સહીત, તે શ્વાનને અહીં લઈ આવો. એવાં પરમ કૃપાળુ, રામચંદ્રજીનાં વચન શ્રવણ કરી, હનુમાનજીએ તેમજ કર્યું. પછી દીનઘ્યાળુ એવા જો રઘુનાથજી, તેમણે સરજી નદીમાં તે જીવડા સહીત, શ્વાનને નખાવ્યો, કે તેજ વખતે, તે સર્વે જીવડા સહીત શ્વાન દીવ્યરૂપને પામ્યો. પછી રઘુનાથજીએ, તેને તેડાવીને પૂછ્યું, કે, અરે, ભાઈ, આ શ્વાનનો દેહ તને કેમ મળ્યો, તે વાત કર, એવાં ભગવાનનાં વચન સાંભળી, તે હાથ જોડી બોલ્યો, કે હે માહારાજ, મને જો કર્મે કરી શ્વાનનો અવતાર મળેલો હતો, તેની હકીકત જેમ થયેલી છે, તેમ હું આપની આગળ નીવેદન કરું છું તે નીચે મુજબ.

આગળ હું આ જગતમાં ગુરૂ થઈ, અજ્ઞાની લોકાને કંડિયો બાંધી, કાન ડુંકી તેમની પાસેથી દ્રવ્ય

લઈં ભેગુ કર્યું, પરંતુ તે દ્રવ્ય સુમાર્જે વાવર્યું નથી, તેણે કરીને હું નરકમાં પડ્યો. ને પછી મને શ્વાનનો અવતાર આવ્યો, ને મારા સેવકો ગીંગોડા થઈ મને વળગ્યા હતા. અને મારા શરીરના લોહીનું પાન કરતા હતા, એવામાં એક દિવસે કોઈ માહાત્માના ચરણનું જળ ધોયેલું હતું, તેનું પાન કરી, તેના ચરણની રજમાં હું આગોટયો, તેણે કરીને હે રઘુનાથજી, આ આપની અયોધ્યા નગરીમાં મારો અવતાર થયો, અને તેજ પુત્ર્યે કરીને આપનાં દર્શન મને થયાં. તથા તે દર્શનના પ્રતાપથી, મારાં દુઃખ માત્ર નાશ થઈ, મને ઉત્તમ મુખની પ્રાપ્તિ થઈ. એવાં વચન સાંભળી, રામચંદ્રજીએ, સર્વ મનુષ્ય માત્ર પ્રત્યે કીધું, કે હે ભાઈયો, જે કોઈ સત્ય શાસ્ત્રથી, વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કરશે, અથવા ઉપદેશ કરી પેસો લઈ સુમાર્જે નહીં વાવરશે, તો તે મનુષ્યના પણ એવાજ હાલ થશે. માટે ગુરૂ તથા સેવકોને સત્યશાસ્ત્ર પ્રમાણે વર્તવું.

ब्राह्मणः क्षत्रियोऽप्येवैश्यः शूद्रोऽथ वेतरः ॥

स्त्रीभिः सह प्रयत्नेन गुरुमेव समाश्रयेत् ॥ ૫૧ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર, અથવા બીજે કોઈ હોય, તો તે પોતાની સ્ત્રીયો સાથે, પ્રયત્ન કરીને, ગુરૂનો આશ્રય કરવો.

દુર્લભઃસદ્ગુણાંતુસત્સંગઃપરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૬

તદનુજ્ઞાયદાસ્યાદ્વૈસદીક્ષાંવાસરોમહાન્ ॥ ૧૬॥

અર્થ—હે અર્જુન! જે સદ્ગુણો સંગ, તે દુર્લભ કીર્તિ છે. માટે તેમની અજ્ઞા બ્યારે થાય, તેજ દીક્ષાનો દીવસ મોટો છે.

બ્રાહ્મણાન્ક્ષાત્રેયાન્વૈશ્યાન્સત્શૂદ્રાન્સત્સિ
યોપિવા ॥ વિરક્તોબ્રહ્મવિત્સાધુર્દીક્ષયેદ્વિધિવ
ત્સદા ॥૧૭॥

અર્થ—હે અર્જુન! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર અથવા સ્ત્રી હોય તો તેમને વિરક્ત અને બ્રહ્મવેત્તા એવા જે સાધુ, તે વિધિવત્ દીક્ષા આપે.

સત્યદયાક્ષમાઘૃતિઃશૌચમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ॥

ગુરુસેવાતથાશ્રદ્ધાએવંશિષ્યસ્યલક્ષણં ॥૧૮॥

અર્થ—હે અર્જુન! સત્ય, દયા, ક્ષમા, ધીરજ, શૌચ, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, ગુરુસેવા, તથા શ્રદ્ધા એવી રીતનાં શિષ્યનાં લક્ષણ છે.

इतिश्रीमूळवेदतत्त्वगीतायांतृतितयोऽध्यायःसंपूर्ण

પંચદોષવિહીનશ્ચભૂતાનાંબોધદાયકઃ ॥

દર્શાલુર્હરિદાસશ્ચસેવૈસાધુરિતિસ્મૃતઃ ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન! પાંચ જે ભોટાં પાપ છે, તે થકી રહીત, અને મનુષ્યોને બોધના આપનાર વળી દયાળુ તથા હરિના જે દાસ તે સાધુ કીધેલ છે.

સાધવોદ્ધિવિધાપ્રોક્તાગૃહસ્થાન્યાસિનસ્તથા ॥

તયોર્મધ્યેવિરક્તાશ્ચજ્ઞાનદાનાત્સદાશુભાઃ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સાધુ બે પ્રકારના કીધેલ છે, એક ગૃહસ્થી, અને બીજે ત્યાગી, તે બેમાં ત્યાગી પુરૂષો જ્ઞાનનું દાન આપે છે તે માટે તેઓ નિરંતર શ્રેષ્ઠ છે.

અન્નદાનંપરંપાર્થજ્ઞાનદાનમતઃપરં ॥

અન્નેનક્ષણિકાતૃપ્તિર્જાનેનસુખમક્ષયં ॥૩॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સર્વદાન થકી, અન્નદાન અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે, અને તે થકી પણ જે જ્ઞાનનું દાન તે વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે, કેમકે અન્નેકરી ક્ષણભર તૃપ્તિ થાય છે, અને જ્ઞાને કરીને અક્ષય સુખ મળે છે; તે માટે જ્ઞાનનું દાન તમામ દાનોમાં શ્રેષ્ઠ છે. હવે ત્યાગી પુરૂષ કેમ વર્તવું બ્રહ્મ તે વિષે ભગવાન કહે છે.

एकएवचरेत्त्यागीसर्वभूतहितेरतः ॥

जीतेंद्रियोदयालुश्चसत्यदेवपरायणः ॥४॥

અર્થ—હે અર્જુન! સર્વ પ્રાણીના હિત વિષે પ્રીતિ-
કરનાર, જીતેન્દ્રિય, દયાળુ, અને ભગવાનનો ભક્ત,
એવો જે ત્યાગી, તે એકલો જ રહે. તેમજ ભાગવતના
એકાદશસ્કંધમાં દત્તાત્રિએ ચોવીસ ગુરૂનાં આખ્યાન
વિષે કીધેલ છે.

वासेबहुनांकलहोभवेद्वार्ताद्वयोरपि ॥

एकएवचरेत्तस्मात्कुमार्याइवकंकणः ॥५॥

અર્થ—હે રાજન્ ! ઘણા મનુષ્યની સાથે નિવાસ ક-
રવાથી કલેશ થાય, અને બેજનના સાથે નિવાસમાં વેહે-
વારીક વાર્તા થાય, તે માટે કુમારીકાનાં કંકણની પેઠે,
ત્યાગી પુરૂષ એકલો જ રહે. એમ દત્તાત્રિએ લક્ષ લીધેલ
છે, તેની હકીકત નીચે લખીયે છીયે.

એક દીવસે દત્તાત્રીજી, ગામના વિષે, ભીક્ષાને વા-
સ્તે એક ગ્રહસ્થને ઘેર ચાલી ગયા, ત્યાં તેની કન્યા
ઘેર એકલીજ હતી, અને તે વખતમાં તેને ઘેર કોઈ
મેમાન પણ આવેલા હતા, તે માટે તેમને ભોજનને
વાસ્તે, તે કન્યા, ડાંગર ખાંડવા મંડી, પરંતુ હાથમાં વ-

ણી બંગડીયો હોવાથી, તેનો અવાજ થવા લાગ્યો, તેણે કરીને તે લજ્યા પામી, અને હાથમાંથી બંગડીયો કાઢવા મંડી, પરંતુ એક એક હાથના વિષે જ્યાં સુધી, બે બે બંગડીયો હતી, ત્યાં સુધી તે વાગતી બંધ થઈ નહીં પછી છેલ્લીવારે એક એક બંગડી હાથમાં રાખી, ત્યારે તે વાગતી બંધ થઈ. તે ઉપરથી દત્તાત્રિજીએ એજ લક્ષ લીધું કે એકલું જ રૂરુ, તેજ ઉત્તમ છે. ઇતી ભાવાર્થ એનો એ છે કે ભગવાનથી વિમુખ હોય, એનો સંગ ન કરવો એમજ, કારણ કે સનકાદિક ચારે સાથે રહેતા હતા.

‘અન્નોદકંચપર્ણંકંવસ્ત્રં વશુભાસનં ॥

તથાશાસ્ત્રાદિકંપાર્થયથાયોગ્યંગૃહેન્મુનિઃ॥૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! અન્ન, જળ, સજ્યા, વસ્ત્ર, અને સુંદર આસન, તથા શાસ્ત્રાદિક પ્રાપ્ત થયેલ પદાર્થોને ત્યાગી પુરૂષ, યથા યોગ્ય ગ્રહણ કરે.

ભક્તગૃહંમરણ્યંચતથાચદેવમંદિરં ॥

સિદ્ધસ્થાનંતથાતીર્થંત્યાગીસદાસમાશ્રયેત્ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ભક્તનું ઘર, વન, દેવમંદિર, સિદ્ધપુરૂષોનું સ્થાનક, તથા તીર્થ એવા સ્થાનકોને વીષે

૫૨

શ્રી તત્ત્વગીતા.

ત્યાગી પુરૂષ નિરંતર નિવાસ કરે.

॥દિલ્લેમહત્પાત્રંપાત્રાણાત્તમંસદા ॥

રાગ્યપોત્તેત્રેણપાવેન્સલિલૈર્ભવેત્ ॥૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પાત્રાનાં વિષે, જેરી નાળીએર-
નું જે પાત્ર છે, તે નિરંતર ઉત્તમ છે, અને તે પાત્ર રામ
રામ એવા મંત્ર તથા જળે કરીને શુદ્ધ થાય.

બ્રાહ્મણક્ષત્રિયવૈશ્યસત્શૂદ્રેષુચભારત ॥

ભિક્ષુદેવેષુપ્ત્રીયાતત્યાગીસદાવિવેકતઃ ॥૯॥

અર્થ—હે અર્જુન ! બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને ઉત્ત-
મ શૂદ્ર; એવા વર્ણોને વિષે ત્યાગીપુરૂષ નિરંતર વિવેકે
કરીને ભીક્ષા ગ્રહણ કરે. અર્થાત પવિત્ર આચરણ યુક્ત
ઉપર કીધેલા પ્રમાણે ચાર વર્ણની ભીક્ષા ગ્રહણ કરવી.

इतिश्रीमूलवेदतत्त्वगीतारामचतुर्थोऽध्यायः
संपूर्णः ॥४॥

॥ अथ भक्तमिमानिरूपणं ॥

॥ श्री कृष्णउवाच ॥

दृष्ट्वाभागवतंदूरात्प्रत्युद्गतव्यमादरात् ॥

प्रणम्य शिरसाकुर्यात्सन्मानंविनयान्वितः १

अर्थ—हे अर्जुन ! ભગવાનના ભક્તોને છેટેથી જોઈ, આદર થકી ઉભો થઈ સામો જાય, અને નમ્રતા યુક્ત થયો છતો માણસ, મસ્તકવડે નમસ્કાર કરી સન્માન કરે. તે વિષે પદ્મપુરાણમાં કીધેલ છે.

દૃષ્ટ્વાભાગવતંદૂરાત્સન્નિઃસ્વયોનયાતિહિ ॥

નગૃહ્ણાતિહારેસ્તસ્યપૂજાંદ્વદશવાર્ષિકિં ॥૨॥

અર્થ—ભગવાનના ભક્તને છેટેથી જોઈ, જે માણસ, સામો નથી જતો તે તેની બાર વર્ષ સુધીની પૂજા, ભગવાન ગ્રહણ કરતા નથી.

સન્નિઃસ્વંવ્રજમાનસ્યવૈષ્ણવાનાંનરાધિપ ॥

પદ્મેપદેયજ્ઞફલંપ્રાહુઃપૌરાણિકગદ્વિજ્ઞાઃ ॥૩॥

અર્થ—હે રાજન્ ! વૈષ્ણવોની સનમુખ જનારા મનુ-

પને, ડગલે ડગલે, યજ્ઞનું ફળ થાય છે, એમ પ્રાચીન દીને કહે છે.

દંડપ્રણામંકુરુતેવૈષ્ણવેભક્તિઃ । વતઃ ॥

રેણ સખ્યાવસેત્સ્વર્ગેમન્વતંરશતૈર્નરઃ ॥૪॥

અર્થ—જે માણસ, ભક્તિ ભાવે કરીને, વૈષ્ણવો ને નમસ્કાર કરે છે, તે તે વખતે જેટલી અંગમાં રજ લાગે છે, તેટલાં વર્ષ સુધી, અથવા સોમનું, બદલાય ત્યાં સુધી તે સ્વરગમાં વસે છે. ઇતિ.

સાધુશુશ્રૂષયારાજ્યંદિવ્યરૂપમવાપ્નયાત્ ॥

इहलोकेऽस्वંभुक्त्वापरब्रह्माधिगच्छति ॥૫॥

અર્થ—હું અર્જુન ! સાધુપુરુષોની સેવાવડે, મનુષ્ય રાજ્ય, તથા દીવ્યરૂપને પામે છે, અને આ લોકમાં સુખ ભોગવી, અંત્યે પરિબ્રહ્મને પામે છે.

दीपकंनिकटंकृत्नाचक्षुमान्भवतिध्रुवं ॥

गंधागल्यानिदत्त्वाप्स्यतीर्तिर्भवति । ष्कला ॥

અર્થ—વળી દીવો પાસે કરવાથી નિરંતર નેત્રવાન થાય છે, અને ચંદન તથા માળા આપવાથી, આ જગતમાં વિશેષ કીર્તિ થાય છે.

છત્રપ્રદાનેનગૃં વિશિષ્ટં ગદં શોભાદિપ્રદા
ને ॥ પુષ્પપ્રદાનેનફલં રૂપં શયાપ્રદાનેનભ-
વેન્નદ્રં ॥૭॥

અર્થ—વળી છત્રી આપવાથી શ્રેષ્ઠ ઘરની પ્રાપ્તિ
થાય છે, તથા પગરખાં પેહેરાવવાથી, વીમાનની પ્રાપ્તિ
થાય છે, અને પુલ્લ આપવાથી સુંદર રૂપની પ્રાપ્તિ થાય
છે, અને સજ્યા આપવાથી, મનુષ્યનો રાજા થાય છે,

વારિદસ્તૃતિમાત્રોત્તિસૌખ્ય મક્ષયમન્નદઃ ॥

વાસોદશ્રંદ્રસાલોક્યં શાસ્ત્રદોજ્ઞાનમેવચ ॥૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જળનો આપનારો, સંતોષને
પામે છે, અને અન્નનો આપનાર, અખંડ સુખને પામે
છે. વળી વસ્ત્રનો આપનાર, ચંદ્રમાના લોકને પામે છે,
અને શાસ્ત્રનો આપનાર, જ્ઞાનને પામે છે.

પુત્રાર્થીલભેદ્ધનાર્થીલભતેધનં ॥

મોક્ષાર્થીલભતેમોક્ષં સાધુશુશ્રૂયાધુવં ॥૯॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી સાધુ પુરુષોની સેવાથી,
જે માણસ પુત્રની ઇચ્છાવાળો હોય, તે તે પુત્રને પામે
છે, તથા જે ધનની ઇચ્છાવાળો તે ધનને પામે છે, અને

જે ભોક્ષની ઇચ્છાવાળો તે ભોક્ષને પામે છે.

एकं नानवरं सांतं ब्रह्म ध्यान परायणं ॥ भोज
यित्वा प्रेम भक्त्या सर्वान् कामान् प्राप्नुयात् ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! શાન્ત અને ઇશ્વરનું ધ્યાન
કરનાર, એવા એક શ્રેષ્ઠ મહાત્માને, પ્રેમભક્તિ કરીને
જમાડવાથી, મનુષ્ય મનવાંચ્છીત ફળને પામે છે.

ज्ञानिनां ताचेत्ताय हरि ध्यान रताय च ॥

श्रद्धयान्न त तथा वस्त्रं देयं पूजा दे संयुतं ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જ્ઞાની, શાંતચીત્તવાળો, અને
ભગવાનનું ધ્યાન કરનાર, એવા મહાત્માને શ્રદ્ધાએ ક-
રી અન્ન તથા વસ્ત્ર, પૂજા સહીત આપવા યોગ્ય છે. હવે
પૂજા કેમ કરવી તે ભગવાન કહે છે.

बहुमानमथा वह्नानं वंदनं पादसेवनं ॥

स्नान गन्धाद्यर्चनं च धूप दीपादिसंयुतं ॥ ૧૨ ॥

षड्रसंभोजनं चैव तांबूलं दक्षिणोत्तरं ॥

शय्या चारुगमश्ચैવ पूजनं षट्दशांगकं ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! બહુ વાણીએ કરીને સનમાન
કરવું, ઘેર આલવા વિષે કહેવું, પગે લાગવું, પગ આંપવા,

નવંશવત્સું, ચંદન મસ્તકમાં ચઢાવત્સું, ધુપદીપ કરવો,
અને આદિ શબ્દ કરી ચરણામૃત લઈ પુલોની માળા
પેહેરાવવી, તથા આરતિ કરવી, વળી છ રસવાળા ભો-
જન, નાગરવેલનાં પાન, તથા દક્ષણા આપવી; પરંતુ તે
દક્ષણા વસ્ત્ર તથા પુસ્તકની આપવી. અને જે સાધુ દ્ર-
વ્યાદિકનો સંગ્રહ કરતા નથી, તથા જે દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થા-
ય છે, તો તે દ્રવ્ય સુમાર્ગે વાવરે છે, એમ નક્કી જાણતા
હોય તો તેમને દ્રવ્ય આપવું. અને શય્યા આપવી. વળી
સાધુપુરૂષો જ્યારે જાય, ત્યારે તેને ગામના પાદર સુ-
ધી, વળાવવા જવું, એવું ષોડસ પ્રકારનું પુજન જા-
ણવું, એ પ્રમાણે સાધુ કેહેતાં, ત્યાગી અથવા ગ્રહસ્થિ-
ઓ, જે ભગવાનના ભક્ત હોય, તેનું પુજન કરવું. અ-
ને એમજ સદ્ગુરૂનું પુજન કરવું.

જન્માંતરસહસ્રાણિકોટિજન્માંતરેષુયત્ ॥

પ્રદહંતિચપાપાનિરતાંપ્રાદોદકંપિવેત્ ॥૧૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! હજારો તથા કરોડો જન્મનું
પાપ, સાધુ પુરૂષોના પગ ઘોઈ પીવાથી નાશ થાય છે.
તે માટે સાધુપુરૂષોના ચર્ણ ઘોઈ પીવા.

સાધૂનાંબ્રહ્મદ્વયાન્નદેયંમોક્ષાર્થિભિર્નરૈઃ ॥

સત્સાષ્ટાંગાત્તુદ્વયાચ્ચદેયમન્નવિશેષતઃ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મોક્ષની ઇચ્છા વાળાએ, સાધુ પુરૂષોને બ્રહ્મબુદ્ધિએ કરીને, અને સતિ સ્ત્રીઓને વિશેષે કરી, માતા બુદ્ધિવડે, અન્ન આપવા યોગ્ય છે.

યદ્યત્કાલેવસ્તુજાતંફલંધાન્યાદિકંચયત્ ॥

તત્તત્સર્વંતુસાધુભ્યોદેયંવૈહિતાગ્નિચ્છતા ॥૧૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે જે કાળને વિષે, ક્ષણ અથવા ધાન્યાદિક, નવીન વસ્તુ ઉત્પન્ન થાય છે, તે તે વસ્તુ હીતની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે, સાધુપુરૂષોને આપવા યોગ્ય છે. ભાવાર્થ જે જે સુખ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે, તે તે સાધુ તથા સદ્ગુરૂને આપી, પછી પોતે ગૃહણ કરવી.

નારાયણસ્યદ્વેરૂપેચરંચાચરમેવચ ॥

ચરંતુસાધવોજ્ઞેયાઅચરંપ્રતિમાસ્તથા ॥૧૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! નારાયણનાં બે રૂપ છે, એક ચર, અને બીજું અચર, તેમાં (ચર) એટલે ચાલનારા સાધુ સમજવા. તથા (અચર) એટલે પ્રતિમાં સમજવી.

પ્રતિમાપૂજનાદેવકોટિગુણંવિશિષ્યતે ॥

પાર્થસદ્ગુરુસાધૂનાંપૂજનંતુપ્રકલ્પિતં ॥૧૯॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મૂર્તિ પુજન થકી, સદ્ગુરૂ અને

સાધુ, એમનું પુજન કરોડ ગણું, વિશેષ ફળને આપનાર કીધેલ છે. તે વિષે ભાગવતનું પ્રમાણ. સ્કં. ૧૦ અ. ૮૪

નહ્યમ્મર નિતીર્થાગિનદેવાઃ ચ્છિલામયા ॥

તેપુનંત્ રુકાલેનદર્શનાદેવસાધવઃ ॥

અર્થ—જળરૂપી તીર્થો, અથવા માટીના કે પાણીના દેવતા હોય, તે તરત પવીત્ર કરતા નથી, પણ ઘણાકાળે, પવીત્ર કરે છે, અને સાધુપુરૂષો, દર્શણ થકી, તરત પવીત્ર કરે છે. ઇતી હવે તીર્થો છે તે સૌને પવીત્ર કરતાં નથી, તે વિષે ભગવાન કહે છે.

મક્તપિતૃગુરુદ્વેષીયોવિષ્ણુવિઃ સ્વોજનઃ ॥

કોટિતીર્થેષ્વપિસ્નાત્વાનશુદ્ધતિકદાચન ॥

અર્થ—હું અર્જુન ! ભગવાનના ભક્ત, માતા, પ્રિતા, અને ગુરુ, એમનો દ્વેષી હોય, અથવા ભગવાનથી વિમુખ હોય, તો તે માણસ કરોડો તીર્થોના વિષે સ્નાન કરે તોપણ તે કોઈ કાળે પવીત્ર થતો નથી.

વળી તીર્થોના પાપ જો છે, તેને પણ સાધુપુરૂષો નાશ કરે છે. તે વિષે ભાગવતમાં કીધેલ છે. એક વખતે ભગીરથરાજ, ગંગાજીને પ્રસન્ન કરી, મૃત્યુ લોકમાં આવવા માટે યાચના કરી, ત્યારે ગંગાજીએ કીધું કે હું

રાજ્ય મૃત્યુ લોકમાં હું આવીશ, પરંતુ મારા વિષે જાણી લોકો આવી, સ્નાન કરશે, ત્યારે તેમનું પાપ મને વગમશે, તો તે મારું પાપ કેમ નિવૃત્ત થાય, એવા મંગાજીના વચન સાંભળી ભગીરથરાજ કેહે છે. સ્કં. ૬ અ. ૬.

સાધવોન્યાસિનઃશાંતાબ્રહ્મિઃપ્રલોકપાવનાઃ॥

હરંત્યઘંતેઽગસંગાત્તેષ્વાસ્તે પ્રઘણિદ્ધરિઃ ॥

અર્થ—હે મંગાજી ! ત્યાગી, શાન્ત, બ્રહ્મવેત્તા અને લોકોને પવીત્ર કરનાર, એવા જે સાધુપુરુષો, તે પોતાના અંગના સંગે કરી, પાપને હરે છે. કેમકે તેમના વિષે, પાપ નાશ કરનાર પરમાત્મા રહેલા છે, તે માટે તેમના અંગના સમાગમથી તમારા પાપ બળી જશે.

इति श्रीमूलवेदतत्त्वगीतायांपंचमोऽध्यायः

રૂપ્યઃ॥૫॥

॥ अध्यायः ॥ ६

પ્રાતેમાર્જનંકૃત્વાનાર્ચયંતિહરેર્જનાન્ ॥

તેસર્વેગર્દઃ। હોણા વિમૂઢાલોકવચ્ચકાઃ ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મૂર્તિનું પુજન કરી, જે માણસો, ભગવાનના ભક્તોને પુજતા નથી તો તે તમામ ગદેડા તથા મૂર્ખ અને લોકોને ડમનારા જાણવા. તેમજ ભાગવતમાં પણ કીધેલ છે. સ્કં. ૧૦ અ. ૮૪.

यस्यात्मबुद्धिःकुणपेत्रिधातुकेस्वबुद्धिःकलत्रा-
दिषुभौमइज्याद्धिः॥ यत्तीर्थबुद्धिःसलिलेनकहिं
चित्जनेष्वभिज्ञेषुस ग्वगोखरः ॥२॥

અર્થ—આજે ત્રણ ધાતુનું શરીર, તેમાં જેની આત્મ બુદ્ધિ, તથા સ્ત્રી આદિક પદાર્થોમાં, જેની સ્વબુદ્ધિ અને મૂર્તિકા અથવા પાણીની મૂર્તિમાં જેની પુજ્યબુદ્ધિ, અને જળના વિષે, જેની તીર્થબુદ્ધિ છે, પણ જ્ઞાની, એવા જે ભગવાનના ભક્ત, તેમનાવિષે કોઈ કાળે પણ આત્મ બુદ્ધિ કે પુજ્યબુદ્ધિ તથા તીર્થબુદ્ધિ નથી, તો તે માણસ, બળદોમાં ખરજેવો છે. વળી પદ્મપુરાણવિષે કીધેલ છે કે-

अर्चयित्वा तमोविंदं तदियान्नार्चयंतिये ॥

નતેવિષ્ણુ સાદસ્યભાજનંદામ્નિ કાજનાઃ ૩॥

અર્થ—હો વિંદનું પુજન કરે પરંતુ તેના ભક્તોને, જે પુજતા નથી, તે ઢોંગી પુરૂષો, ભગવાનની પ્રસન્નતા ના પાત્ર નથી.

આરાધનાનાં સર્વેષાં વિષ્ણોરાધનં પરમ્ ॥

તસ્માત્પરતરં દેવિતદીયાનાં સમર્ચનં ॥૪॥

અર્થ—હો દેવી ! સર્વ પુજવા લાયક દેવતાને વિષે, વિષ્ણુનું પુજન શ્રેષ્ઠ છે, અને તે થકી પણ શ્રેષ્ઠ, તેના ભક્તનું પુજન છે. ઇતિ.

ન વિષ્ણુસ્તીર્થક્ષેત્રે ચ ન વિષ્ણુદેવમંદિરે ॥

ભક્તાનાં રક્ષકો વિષ્ણુર્ભક્તસ્ય હૃદયે સદા ॥૫॥

અર્થ—હો અર્જુન ! જે વિષ્ણુ ભગવાન છે, તે તીર્થ કે, ક્ષેત્ર અથવા દેવ મંદિરમાં નથી, પણ ભક્તોના રક્ષણ કરનાર જે પરમાત્મા, તે નિરંતર ભક્તનાં હૃદયમાં રહે છે. તેમજ પદ્મ પુરાણમાં કહેલું છે.

નાહંવાસામિવૈકુંઠે ન મેરૌ ન ચ મંદિરે ॥

મદ્ભક્તાય ત્રતિષ્ઠંતિ તત્ર તિષ્ઠામિ નારદ ॥૬॥

અર્થ—હો નારદ ! હું, વૈકુંઠ, કે મેરૂ પર્વત, અથવા

મંદિરમાં રહેતો નથી, પણ મારા ભક્ત જ્યાં રહે છે ત્યાં હું રહું છું. ઇતિ.

કિંતસ્યબહુભિર્તીર્થૈઃકિંતસ્યબહુભિર્વ્રતૈઃ ॥

કિંતસ્યબહુભિર્દાનૈર્ભક્તિર્યસ્યહરેર્જને ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસની, ભગવાનના ભક્તોમાં ભક્તિ હોય, તો તેને, બહુ તીર્થ, કે વ્રત, અથવા દાન કરવાથી, શું ફળ છે. ભાવાર્થ એનો એ છે કે, જેણે ભગવાનના ભક્તોની સેવા કરી, તો તેણે તીર્થ, વ્રત કે દાન, તે સર્વે કરી લીધાં.

યજ્ઞદાનંતથાતીર્થંવ્રતંદેવાદિપૂજનં ॥

મહત્સેવાંવિનાસર્વંતુષાણાંકંઠનંયથા ॥૮॥

અર્થ—હે અર્જુન, યજ્ઞ, દાન, તીર્થ, વ્રત, અને દેવાદિકનું પુજન, એ સર્વે, મોટા પુરૂષની સેવા વિનાં, ફોતરા ખાંડવા જેવું છે, તેમજ ભાગવતમાં રહુગણરાજ પ્રત્યે, ભરતશ્યે કીધું છે. સ્કં. ૫.

**રહૂગણૈતત્તપસાનયાતિનચેજ્યયાનિર્વપણાઘ્રુહા
દ્વા ॥ નચ્છંદસાનૈવજલાગ્નિસુર્યૈર્વિનામહત્પાદર
જોઃ? પેકં ॥૯॥**

અર્થ—હે રહ્મણુરાજા! એ જે બ્રહ્મજ્ઞાન તેને મહા-
ત્માનાં ચરણની રજના અભિષેક વિના; તપે કરો, અ-
થવા યજ્ઞે કરી અથવા મુંડન કરાવવાથી, કે ધરમાં રહે-
વાથી, અથવા વેદ, જળ, અગ્નિ, કે સુર્યના સેવનવડે,
મનુષ્ય પ્રાપ્ત થતો નથી; પણ કેવળ મહાત્માના ચરણરજ
સેવવાથીજ, પ્રાપ્ત થાય છે.

યાવત્સદ્ગુરુસાધુનાંદેવસ્યનાસ્તિપૂજનં ॥

તાવદ્ભક્તિર્નવૈજ્ઞેયાયથામાનુંવિનાપ્રમા ॥૧૦॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેમ સુર્ય વિના, પ્રકાશ હોતો
નથી, તેમજ જ્યાં સુધી, સદ્ગુરુ, સાધુ, અને ભગવાન
એમનું પુજન નથી, ત્યાં સુધી, ભક્તિ પણ ન જણવી.

સાધુર્યસ્યગૃહેનાસ્તિનાસ્તિસંકીર્તનંહરેઃ ॥

દેવતાપ્રતિમાનાસ્તિતત્સ્થાનંતુસ્મશાનવત્ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેના ધરમાં, સાધુ, વળી ભ-
ગવાનના જશ, અને ભગવાનની મૂર્તિ નથી, તો તે-
નું ધર મશાણુ જેવું છે.

તિષ્ઠંતિસાધનોદ્ધારેયેભૂજ્જંતેનરાધમાઃ ॥

તેષાંજલંદરાતુલ્યંમાંસતુલ્યંતુભોજનં ॥૧૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેને દરવાળે, સાધુ હોય, અને જે માણસો જમે છે, તો તે મનુષ્યોમાં અધમ છે, વળી તેમના ધરનું જળ, દારૂજેલું, તથા તેમના ધરનું ભોજન, માંસ જેવું હોય છે.

પાત્રમતિથિમાસાદ્યસદ્ગત્યાયોનપૂજયેત ॥

સદત્વાદુષ્કૃતંતસ્યપુણ્યમાદાયગચ્છતિ ॥૧૩॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સુપાત્ર એવા અતિથિને પામીને, જે માણસ ઉત્તમ ભક્તિવડે પુજતો નથી, તો તે અતિથિ, પોતાના પાપ તે ગૃહસ્થીને આપી તેનું પુન્ય લઇને જાય છે.

શિન્નરૂપસહસ્રાણિશાલીગ્રામશતાનિચ ॥

શતકોટીતુવિપ્રાણામધિકૈવવૈષ્ણવઃ ॥૧૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! શંકરની મૂર્તિ હજાર, સો શાળીગ્રામ અને સો કરોડ બ્રાહ્મણ તે થકી એક વૈષ્ણવ અધિક છે. હવે વૈષ્ણવ કોને કહેવો તે ભગવાન કહે છે.

જીતેંદ્રિયોદયાલુશ્ચભૂતાન્નગ્રહકારકઃ ॥

શાંતોવિનયસંપન્નઃસર્વવૈષ્ણવઃચ્યતે ॥૧૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જીતેંદ્રિય, દયાળુ, મન-

ધ્યાનું હીત કરનાર, શાન્ત અને નમ્રતાએ કરીને જે
યુક્ત તે વૈષ્ણવ કીધેલ છે.

વિષ્ણુધ્યાનીદિવારાત્રૌપ્રિયવાક્યસમન્વિતઃ ।
હરેર્દાસાદાસશ્ચસર્વૈવૈષ્ણવચ્ચયતે ॥૧૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! તથા જે રાત્રી દીવસ ભગવા-
નનું ધ્યાન કરનાર, પ્રિય વચન બોલનાર, તેમજ હ-
રિના દાસનો દાસ હોય, તે વૈષ્ણવ કીધેલ છે. વળી
ભાગવતમાં પણ કીધેલ છે.

ત્રિભુવનવિભવહેતવેપ્યકુંઠસ્મૃતિરજિતાત્મસુ
રાદિભિર્વિગ્ન્યાત્ ॥ નચલતિઃપૃથ્વાદારાન્
દાહ્યવનિમિષાર્દમપિયઃસર્વૈષ્ણવામ્યઃ ॥૧૭॥

અર્થ—નજીતાય એવા જે દેવાદિક, તેમને કરી ગો-
તવા લાયક, જે ભગવાનના ચરણારવિંદ, તે થકી ત્રણ
લોકની સમૃદ્ધિને વાસ્તે, જે માણસ, લવ અથવા, અર્ધ-
નિમીષ, પણ ચલાય માન થતો નથી, તથા અખંડ જેને
ધર્મનું જ્ઞાન છે, તેજ વૈષ્ણવમાં શ્રેષ્ઠ છે. ઈતી.

રૂપંદૃષ્ટ્વાત્તનારીણાંમોનાપ્રોતિભારત ॥
જીતોંદ્રિયઃસચ્જ્ઞેયઃવાયુપુત્રાદયોયથા ॥૧૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેમ હનુમાનજી, અને આદિ શાખદે કરી શુકદેવ, સનકાદિક, નરનારાયણ, અષ્ટાવક્ર, એવા અનેક ત્યાગી, સ્ત્રીઓને જોઈને પણ મોહ પામ્યા નથી; તે મજ જે સ્ત્રીઓને જોઈ મોહ પામતો નથી, તેજ ખરો જીતેન્દ્રિય છે. તે વિષે દ્રષ્ટાંત જેમ રસ્તા ઉપર ધણી વિનાનું દ્રવ્ય પડેલું હોય, અને તેને જોઈ જેનું મન ચલાયમાન ન થતાં જે માણસ પોતાને રસ્તે ચાલ્યો જાય છે, તો તે ખરો ધર્માત્મા છે, એમાં કાંઈ સંશય નહીં. પણ જે માણસ, દ્રવ્ય ભાળ્યા વિના ચાલ્યો જાય છે, અને તે ધર્માત્માજ છે, એમ ખરી ખાત્રી કરીને કહેવાશે નહીં, કેમકે, એમ તો ચોરાદિક પણ ચાલ્યા જાય છે, માટે જે સ્ત્રીઓને જોઈ, મોહ પામતો નથી, તેજ ખરો જીતેન્દ્રિય મહાત્મા છે.

यस्त्विन्द्रियाणिसंयम्यचितयेन्द्रियद्वारः ॥

सवञ्चकोमहापापीनिष्फलं तस्य साधनं ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસ ઇન્દ્રિયોને વશ કરી, મન-વડે વિષયનું ચીતવન કરે; તો તે ઠગ અને મહા પાપી છે, અને તેનું જે સાધન, તે નીષ્ફળ જાણવું. એમ મન છે, તેજ બંધનનું કારણ છે. તે બીજા શાસ્ત્રમાં પણ કીધેલ છે.

મન ગ્વમનુષ્યાણાંકારણંબંધમોક્ષયોઃ ॥

બંધાયવિષયાસક્તઃ ક્ત્યૈર્નિર્વિષયંસ્મૃતઃ ॥૨૦॥

અર્થ—મન છે, તેજ મનુષ્યોનું બંધ મોક્ષનું કારણ છે, કેમકે જે વિષયમાં વળગેલું મન છે, તે બંધનનું કારણ છે; અને વિષયમાં વળગેલું નથી, તે મુક્તિનું કારણ છે. તથા મનજત્યા વિના બાહેરલા જે સાધન, તે તમામ નિષ્ફળ છે. કેમકે જેમ જન્મના આંધળા, મુંગા, બેહેરા, તથા રસના ઈન્દ્રિઓથી રહીત હોય છે, પણ તે મનવશ કર્યા વિના જીતેન્દ્રિય કેહેવાતા નથી. માટે મનવશ કર્યા વિના દેહ તથા ઈન્દ્રિઓને દમન કરવું. તે વ્યર્થ છે. દ્રષ્ટાંત—જેમ સર્પ રાફડામાં હોય અને તે રાફડાને લાકડીઓ મારે, તે તેનું સાધન વ્યર્થ થાય છે, તેમજ મનવશ કર્યા વિના સર્વ સાધનો વ્યર્થ થાય છે. તે વિષે શંકર ઉભિયાજીને કહે છે.

દેહસ્યદંડમાત્રેણકામુક્તિરવિવેકિનાં ॥

વલ્મિકતાડનાદેવીમૃતઃકુત્રમહોરગઃ

અર્થ—દેહના દંડ માત્રે કરી અવિવેકી પુરુષોને શું મુક્તિ છે ! નથી. જેમ હે દેવી! રાફડાને તાડવાથી

મોટો એક ક્યાંહી મર્યો છે ! નથી.

તથા કેવળ બાહરલા ત્યાગથી કહ્યાણુ થતું નથી, અને જો થતું હોય તો જન્મ કેદમાં પડેલા જે ચોરાદિક છે, તેમનું પણ થશે. કેમકે તેમને પણ સ્ત્રી, પુત્ર, ધનાદિક પદાર્થોની જન્મ સુધી પ્રાપ્તિ થતી નથી, તો તે મનો પણ બાહરલો ત્યાગ સંભવે છે, પરંતુ તે ત્યાગથી કહ્યાણુ થતું નથી.

વળી જેને અંતરમાં વિવેકથી જે વસ્તુમાં વૈરાગ્ય થયેલો હોય, તો તેને તે વસ્તુની ગૃહણ કરવાની ઇચ્છા થતી નથી. દ્રષ્ટાંત-જેમ મૃગને ધર્માત્મા પુરૂષો જોવે છે. અને પ્રસન્ન થાય છે. પણ તેને મારીને ખાવાની ઇચ્છા કરતા નથી. કેમકે તેમાં દોષ દ્રષ્ટી અને અભાવ છે, તેમજ જેમને વિવેકથી સ્ત્રી સંભોગમાં દોષ દ્રષ્ટી અને અભાવ થયેલ છે, તો તે સ્ત્રીઓને જોઈ પ્રસન્ન થશે, પણ તેના સંભોગની ઇચ્છા કરશે નહીં. વળી જેમ શેકેલું બી, વાળ્યું હોય, અને ગમે એટલો વરસાદ થાય, તો પણ તેમાંથી અંકુર ઉત્પન્ન થતાં નથી. તેમજ સંભોગમાં જેના પ્રીતિરૂપી બીજ બળેલાં છે, તો તેમાંથી વાસનારૂપી અંકુર થશેજ નહીં. માટે જે સ્ત્રીઓને જોઈ. અથવા તે સંવાથે સંભાષણ કરી તેમના સંભોગની ઇચ્છા કરતા નથી તેજ ખરા જીતેન્દ્રિય છે. ઇતી.

હરોર્નિવૌદતંપાર્થયથદન્નાદ્દેવંવરં ॥

ગૃહ્ણાતિપ્રેમભક્ત્યાચજીતેન્દ્રિયઃસાચ્યતે ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસ, ભગવાનને નિવેદન કરેલ, ઉત્તમ અન્નાદિક પ્રસાદિને, પ્રેમ ભક્તિ કરીને ગૃહણ કરે છે, તો તે જીતેન્દ્રિય કીધેલ છે.

इतिश्रीमूळवेदतत्त्वगीतायांषष्ठमोऽध्यायःसंपूर्णः।

अध्यायः ॥७॥

ब्राह्मेऽहूर्त्तउत्थायमहादेवंचर्चितयेत् ॥

मुहूर्त्तવામુહૂર્તાદ્દેવલંકૃત્તમાનસઃ ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મુદ્ધ મનવડે, પાછલી છ ઘડી રાત્રી હોય, ત્યારે ઉઠીને બે ઘડી, અથવા એક ઘડી, પરમેશ્વરનું ધ્યાન કરે.

देवस्यार्चनं कृत्वामा न पितृगुरुन न मेत् ॥

તથાર્યાસ્તમાનેચાર્યાદેવંતમાનવઃ ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પરમેશ્વરનું ધ્યાન કરી, માતા,

પિતા, ગુરુ, અને સાધુ, એમને પગે લાગે; તેમજ સાં-
યંકાળમાં પણ ઉત્તમ માણસ, ઉપર કીધેલા પ્રમાણે ક-
રે. તથા મનુજ કહે છે.

અભિવાદનશાસ્ત્રસ્યાનત્યંદ્વોપસેવિનઃ ॥

ચત્વારેતેસ્યવદ્દત્ આયુર્વિદ્યાયશોબલં ॥

અર્થ—જે માણસનો સ્વભાવ વૃદ્ધ પુરુષોને પગે
લાગવાનો તથા સેવા કરવાનો છે, તો તે માણસની ચાર
વસ્તુ આયુષ, વિદ્યા, યશ, અને બળ વધ્યા કરેછે,
છતી.

હરેરામહરેરામરામરામહરેહરે ॥

इत्येवंवचनं ह्युक्त्वा चिंतयेद्गुरुपादकौ ॥३॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સવારમાં ઉઠીને, હરેરામ, હર-
રેરામ, રામ, રામ, હરેહરે, એવી રીતે ઉચ્ચારણ કરી ગુ-
રૂના ચર્ણનું ધ્યાન કરે.

देहशुद्धितथाकृत्वा प्रक्षाल्यचरणौ रुदा ॥

हस्तौ च विधिवत्क्षाल्य दंतधावनमाचरेत् ॥४॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ત્યાર પછી કળશે જઈ હાથ
અને પગ વિધીવત્, એટલે, ધોઈ વખત, અથવા સાત

વખંત, માટી લગાડીને, ઘોઘ, પછી દાતણ કરે.

અનુક્તિરેવાન્નથેકૃત્વાત્તદંતધાવનં ॥

યથાવકાશંસુસ્નાયાન્નદ્યાદિષ્વથવાગૃહે ॥૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પરંતુ દીવસ ઉગ્યા પહેલાં દાતણ કરી, પછી જેમ આવકાસ મળે તેમ, નદી, વાવ, કુવા, તળાવમાં, અથવા ઘેર સ્નાન કરે.

તત્પશ્ચાત્તુહરેધ્યાનંતત્પશ્ચાદ્ધોજનંસદા ॥

રોગયુક્તં દાદેહંતદાસ્નાનંપરિત્યજેત્ ॥૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ત્યાર પછી ભગવાનનું ધ્યાન કરી, હમેશાં જમે; વળી જ્યારે રોગ યુક્ત શરીર હોય, ત્યારે સ્નાનનો ત્યાગ કરે.

મૃતસ્યસ્તૃતકંચૈવજાતસ્યસૂતકંતથા ॥

તથારજસ્વલાશૌચંપાલ્લીયંયશ્ચ વિધિ ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મરેલાનું, તથા જન્મેલાનું સૂતક, તેમજ રજસ્વલા શૌચ, તે વિધિપૂર્વક પાળવા યોગ્ય છે.

યાવત્રજસ્વલાનારાતૃષ્ઠાંડાલિનીભવેત્ ॥

ચતુર્થેદીવસેસ્નાત્વાશુદ્ધાભવતિસર્વથા ॥૮॥

૧ અર્થ—હે અર્જુન ! જ્યાં સુધી, રજસ્વલા સ્ત્રી હોય, ત્યાં સુધી, તે ચાંડાળની જેવી હોય છે, પછી જ્યારે તે ચોથે દીવસે રનાન કરે, ત્યારે તે સર્વે પ્રકારે પવિત્ર થાય છે.

આચારાદ્વદ્ધતેલક્ષ્મીસર્વસૌખ્યંચસંપદા ॥

આચારાદાયુરારોગ્યમાચારંસતતંભજ ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! આચારથી, લક્ષ્મી, સુખ, અને સંપદા, વધે છે, તેમજ આયુષ, અને નિરોગતા, વધે છે, તે માટે તું આચારનું નિરંતર સેવન કર.

અનાશ્વાસદ્ધવેદુર્જ્વાશોધર્મસ્યવૈતતઃ ॥

ધર્મસ્યનાશતઃશીઘ્રંપતાંતિનરકેનરાઃ ॥૧૦॥

અર્થ—હે અર્જુન ! આચાર ન પાળવાથી, બુદ્ધિનો નાશ થાય, અને બુદ્ધિના નાશથી, ધર્મનો નાશ થાય, વળી ધર્મના નાશથી, મનુષ્યો, જલદી નરકમાં જાય છે.

इति श्रीमूळवेदतत्वगीतायांसप्तमोऽध्यायःसंपूर्णः

॥ અધ્યાય : ॥ ૮

एकादशीव्रतंकुर्याज्जलेनचफलेनच ॥

यदिकर्तुंनशक्नोतिचैकभुक्तंसमाचरेत् ॥१॥

અર્થ—હે અર્જુન ! એકાદશીનું વ્રત જળે કરી અ-
ને ફળે કરી કરે, વળી તેમ કરવાની શક્તિ ન હોય
તો, એક વખત ભોજન કરીને કરે.

कृष्णजन्माष्टमीरामनवमीशिवरात्रिषु ॥

परमादरतःकुर्यात्વ્રતमुत्સवસंયुतं ॥२॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જન્મ અષ્ટમી, રામનવમી,
અને શિવરાત્રી હોય, ત્યારે પરમ આદરથી, ઉત્સવસં-
યુક્ત વ્રત કરે.

यावद्गृहाश्रमेतिष्ठेत्तावत्વ्रतादिं त्यजेत् ॥

यदातिथीतदाकार्यंव્રतंभक्तिसमन्वितं ॥३॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જ્યાં સુધી, ગૃહસ્થાશ્રમમાં
રહે, ત્યાં સુધી. વ્રતાદિક કરે, તથા જે દીવસે. વ્રતની
તીથી હોય, તેજ દીવસે ભક્તિ સંયુક્ત વ્રત કરવા ચો-
ગ્ય છે. ભાવાર્થ એનો એજ છે કે, તીથીનો ત્યાગ કરી,
બીજે દીવસે વ્રત ન કરવું.

વ્રતતીર્થાદિકેષ્વેવમોજયેદ્વૈષ્ણવાન્નદાદ્ ॥

તત્સર્વેસફલંજ્ઞેયઃ ન્યથાનિષ્ફલંભવેત્ ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે વ્રત, તીર્થ અને યજ્ઞાદિકમાં (વૈષ્ણવ) એટલે ભગવાનના ભક્તોને જમાડે, તો તે સર્વે વ્રતાદિક સફળ બાબતે યોગ્ય છે, અને (અન્યથા-કેતાં) જે વ્રતાદિકમાં ભગવાનના ભક્તોને જમાડ્યા નથી, તો તે સર્વે નિષ્ફળ થાય.

યસ્મિન્નકાશ્ચિન્નદિનેકુર્યાત્સત્યનારાયણવ્રતં ॥

વૈષ્ણવૈવાંધવૈઃસાર્દ્ધંભક્તિશ્રદ્ધાસમન્વિતઃ ॥૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ગમે તે દીવસે, વૈષ્ણવ તથા પોતાના બાંધવો સહિત, ભક્તિ શ્રદ્ધાસંયુક્ત થયો છો તો બાણસ, સત્યનારાયણનું વ્રત કરે.

રોગીચબાલકઃ ક્ષોવ્રત જ્ઞાનાદિકંચયત્ ॥

યદિકર્તુનશક્નોતિતદાવ્રતાદિકંત્યજેત્ ॥૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! રોગી, બાળક અને વૃદ્ધ, એક દીવૃત અને સ્નાનાદિ કર્મ કરવાને સમર્થ ન હોય, તો તે વ્રત અને સ્નાનાદિ કર્મનો ત્યાગ કરે.

અનૃતંક્રોધકામાદાનં સંત્યજેદ્રતવાસરે ॥

શ્રવણંકીર્ત્ત્વં વિષ્ણોર્દેવે દેવસંગચરેત્ ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પ્રતના દીવસે, અસત્ય લાપણુ, ક્રોધ, કામ, નીંદા, ઈર્ષ્યા, ચોરી, ઇત્યાદિ દુષ્ટ કર્મને ત્યાગ કરે, અને પરમેશ્વરના જશ સાંભળે તથા ગાય.

હરિશ્વરૌ ગણેશશ્ચ દેવૈર્દેવિલોક : ॥

एतापुज्यतयाज्ञेयादे- तापंच धार्मिकैः ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વિષ્ણુ, શિવ, ગણેશ, દેવી, અને સૂર્ય, એ પાંચ દેવતા ધર્માત્મા પુરૂષોત્તે, પુજ્યતા કરી જાણવા.

शिवस्य पूजनं कुर्यात् श्रावणे गसि पार्थिव ॥

विश्वपत्रादिभिर्भक्त्या कारयेद्वा तथान्यतः ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! શ્રાવણ માસમાં શંકરનું પુજન. ભક્તિ તથા બીજીનાં પત્રાદિ કે કરીને કરે. અથવા બીજાની પાસે કરાવે.

अथवा श्रीहरिः पूज्यो मूलश्चैव विशेषतः

मूले सिकेयथाशाखास्तृप्ताः संति च भात ॥

श्रीहरिपूजिते देवाः पूजिताः सर्व ग्वहि ॥

તસ્યાહ પૂજયેદેનં સર્વદ્રહ્માંડકારકં ॥૧૧॥

અર્થ—અથવા હે અર્જુન ! મૂળરૂપ એવા જે શ્રી હરિ, તે વિશેષે કરી પૂજવા યોગ્ય છે; કારણ કે જેમ મૂળમાં પાણી પાવાથી ડાળ્યો તૃપ્ત થાય છે; તેમજ પર-માત્માનાં પૂજન વિષે, તે તમામ દેવ પૂજ્ય છે, માટે સર્વ બ્રહ્માંડનાકર્તા એવા જે ભગવાન તેમનું પૂજન કરે.

અથૈશ્વરસ્વરૂપવર્ણનં ॥ શ્રીકૃષ્ણઉવાચ ॥

યસ્યસંકલ્પમાત્રેણધાતૃવિષ્ણુશિવાદયઃ ॥

સુરાસુરામનુષ્યાશ્ચભવંતિસિંધુભૂધરાઃ ॥૧૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જેના સંકલ્પે કરીને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શિવાદિ, દેવતા, રાક્ષસ, મનુષ્ય, સમુદ્ર તથા પર્વતો થાય છે.

માનુર્દેવીગણેશશ્ચનક્ષત્રચંદ્રમાદયઃ ॥

ભૂમિરાપોઽનલોવાયુર્ભવંતિપશુપાદપાઃ ॥૧૩॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી સૂર્ય, ગણેશ, તારા, ચંદ્ર-મા, પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ, પશુ અને વૃક્ષા દિકો થાય છે.

અન્નાનિસ્વર્ગકીટાશ્ચભવંતિસરિતસ્તથા ॥

યસ્યસંકલ્પમાત્રણેયંબ્રહ્મસનાતનં ॥૧૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી અત્ર, પક્ષીઓ, જીવડા અને નદિયો, જેના સંકલ્પ માત્રથી થાય છે. તે સનાતન બ્રહ્મ બળવા યોગ્ય છે.

સર્વજ્ઞફલદાતાચજીવકર્માનુસારતઃ ॥

ન્યાયકર્તાદ્યાલુશ્ચબ્યાપકઃસચરાચરે ॥૧૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ઇશ્વર કેવા છે કે, જે સર્વજ્ઞ અને જીવોના કર્મ અનુસરિ સર્વ સૃષ્ટીના સૃજનાર તથા ન્યાયકર્તા, દયાળુ વળી ચરાચર જગતને વિધે બ્યાપી રહેતા.

જન્મમૃત્યુવિહીનશ્ચસ્વતંત્રોભક્તવત્સલઃ ॥

एकंनारायणंवंदेशुक्लवर्णंचतुर्भुजं ॥૧૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ઇશ્વર કેવા છે. કે, જે જન્મ નાશ રહીત અને સ્વતંત્ર વળી ભક્ત જેને વાત્સા એવા જે નારાયણ, તેને હું નમસ્કાર કરું છું, વળી તે નારાયણ કેવા છે કે, ગૌર વર્ણ અને ચાર જેને ભુજ છે.

शंखचक्रगदापद्मवनमालाविभूषितं ॥

कोटिकंदर्पलावण्यंस्फुरत्कुंडलमंडितं ॥૧૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ઇશ્વર કેવા છે કે- શંખ,

ચક્ર, મદા, પદ્મ, અને વનમાળાએ કરીને શોભીત તથા કોઠી કામદેવ જેવા રૂપવાન અને પ્રકાશમાન કુંડળે કરીને શોભાયમાન છે.

સહસ્રાર્કપ્રતિકાશકિરિટંકુંચિતાલકં ॥

શશિહાસ્યંસુનાસંચવિશાલોત્પલલોચનં ॥૧૮

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ઇશ્વર કેવા છે કે, જેના મુગટ હજાર સૂર્યના જેવો પ્રકાશમાન છે અને જેના વાંકા કેશ છે વળી જેનું હસણું ચંદ્રમા જેવું છે. જેની સુંદર નાસીકા છે. તથા જેનાં નેત્ર કમળ જેવાં છે.

શ્રીમૌક્તિકહારકેયૂરનૂપુરાદિવિભૂષિતં ॥

રત્નસિંહાસનંદિવ્યંદિવ્યગંધાનુલેપનં ॥૧૯॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ઇશ્વર કેવા છે, કે. મોતીના હાર, બાલુખંધ, નેપુરે કરીને શોભીત, વળી જેનું દીવ્યરૂપ રત્ન જડીત્ર સિંહાસન, અને જેને દીવ્ય ગંધનું લેપન છે.

તુલસીકુંદમંદારાષ્પહારૈરલંકૃતં ॥

ગકંનિરંજનંનિત્યંતિષ્ઠ્યાનંદંગુણાકરં ॥૨૦॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી ઇશ્વર કેવા છે, કે તુલશી,

ડોલર, અને મંદારના પુષ્પનાં હારોયે કરીને શોભીત, વળી એક અને નિરંજન કહેતાં માયાથી રહીત. અને નીત્ય કહેતાં જેનો ત્રણ કાળમાં નાશ નથી. તથા નીત્યાનંદ કહેતાં જે નીત સુખી છે. વળી ગુણાકર કહેતાં જેમાં ઉત્તમ ગુણ રહેલા છે.

एतादृशं महादेवं धेयं वै शुद्धचेतसैः ॥

नास्ति ध्यानसमं तीर्थं नास्ति ध्यानसंगंतपः ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! એવા મહાદેવ કહેતાં જે મોટા દેવ, નારાયણ તે મનુષ્યોએ શુદ્ધ ચિત્તવડે ધ્યાન કરવા યોગ્ય છે તથા ધ્યાન સમાન તિર્થ નથી. તેમ તપ પણ નથી.

પ્રશ્ન—પૂર્વ પક્ષી કહે છે. હે સીધાંતિ મહાદેવ શબ્દનો અર્થ આ સ્થળમાં નારાયણ કેમ કર્યો ?

ઉત્તર—સીધાંતી કહે છે મહાદેવ, શંકર, શિવ, વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, અને ગણેશાદિ લઇને કારણ બ્રહ્મ જે ઇશ્વર તેનાં બધાં નામ છે. કેમકે મહાદેવ કહેતાં મોટા દેવ. અને શંકર કહેતાં. સુખના કરવાવાળા વળી શિવ કહેતાં. કહ્યાણરૂપ તથા વિષ્ણુ કહેતાં. જે અંતરયામીરૂપે કરી વ્યાપી રહેલા વળી બ્રહ્મા કહેતાં. જે સર્વ થકી મોટા, અને ગણેશ કહેતાં. સર્વના ઇશ્વર એવા કારણ બ્રહ્મણા

બીજાં અનેક નામ છે. તથા કાર્ય બ્રહ્મ જે પાંચ દેવ-
તા. તેમનાં પણ નામ છે.

પ્રશ્ન—કારણ એટલે શું. અને કાર્ય એટલે શું ?

ઉત્તર—કારણ એટલે જેની ઉત્પત્તિ નથી. અને કાર્ય
એટલે જેની ઉત્પત્તિ છે.

પ્રશ્ન—જેની ઉત્પત્તિ છે. તો તેને બ્રહ્મ કેમ કીધું ?

ઉત્તર—તે પાંચ દેવતા મુખ્ય ઊપદેશ કર્તાગુરુ છે.
માટે તેમને શાસ્ત્રમાં બ્રહ્મ કીધેલ છે.

પ્રશ્ન—ગુરુને બ્રહ્મરૂપ કેહેવું. એમાં કાંઈ શાસ્ત્રનું
પ્રમાણ છે ?

ઉત્તર—સી. તે તું સાંભળ.

ગુરુર્બ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુર્મુર્ત્યો વોમહૈશ્વરઃ ॥

ગુરુરેવપરંબ્રહ્મતસ્મૈશ્રીગુરુવેનમઃ ॥

અર્થ—જે ગુરુ છે તેજ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શંકર, વળી
પરિબ્રહ્મ છે, તે શ્રીગુરુને, હું નમસ્કાર કરૂં એમ શા-
સ્ત્રમાં ગુરુને બ્રહ્મરૂપે પ્રતિપાદન કરેલ છે તે માટે આ
પાંચ દેવતાને શાસ્ત્રમાં બ્રહ્મરૂપ કીધેલા છે, પરંતુ એ-
મનાથી, કારણરૂપ પરિબ્રહ્મ તે નોખા છે. તથા આ પાંચ
દેવતાની ઉત્પત્તિ આ શાસ્ત્રમાં તથા બીજાં પુરાણોમાં
કીધેલી છે.

નારાયણ ઉપનીષદ વિષે.

નારાયણાદ્વિષ્ણુર્જાયતે।નારાયણાદ્બ્રહ્માજાયતે॥
નારાયણાત્શિવોજાયતે ॥ નારાયણાદ્ધાનુર્જા
યતે ॥ નારાયણાદ્દેવીઃપ્રજાયતે ॥

અર્થ—નારાયણ થકી વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શિવ, સૂર્ય,
અને દેવી ઉત્પન્ન થાય છે.

તે માટે કારણ બ્રહ્મ નથી. તથા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને
શંકર થકી જે કારણ બ્રહ્મ તે જુદા છે તે સ્કંધ પુરાણમાં
કીધેલ છે.

બ્રહ્માવિષ્ણુશ્ચરુદ્રશ્ચપરતત્ત્વવિભૂતયઃ ॥
एषां त्रयाणामधिकः सर्वकारणमिश्वरः ॥

અર્થ—બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને રુદ્ર એ સર્વ પરમાત્મા-
ની વિભુતી છે. અને આ ત્રણ દેવો થકી જે સર્વના કાર-
ણરૂપ ઇશ્વર તે જુદા છે, તેમજ શિવપુરાણમાં ધર્મ સં-
હિતાના ઓગણપચાસમા અધ્યાયમાં શિવજી કહે છે,

ब्रह्माविष्णुरहं देवि ब्रह्मास्मकर्मणा सदा ॥
कामक्रोधादिभिर्दोषैस्तमात्सर्वे त्वनीश्वराः॥

અર્થ—હું દેવો ! બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને હું, કર્મ તથા

કામ ક્રોધાદિક. દોષોએ કરીને બંધાણેલા છીએ, તે માટે અમે ઇશ્વર નથી. અને ઇશ્વર અમથકી બુદ્ધ છે, એમ શાસ્ત્રોમાં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકર થકી જે કારણ બ્રહ્મ તે બુદ્ધ કીધેલા છે.

इति श्रीमूलवेदतत्त्वगीतायां अष्टमोऽध्यायः ८

॥ अध्याय ९ ॥ श्री कृष्ण उवाच ॥

स्नानं न સમસ્તતીર્થસલિલેભક્ત્ય ચ સર્વાનિર્ય
જ્ઞાનાં ચકૃતં સહસ્રમસિલાદેવ શ્રવણપૂજિતાઃ ॥
સંરાગાદ્ય ચ સમુદ્વૃતાઃ સ્વપિતરસ્ત્રેલોક્યપૂજ્યોપ્ય
ઽસૌયસ્ય બ્રહ્મણિ નિશ્ચયક્ષણમપિ સ્થૈર્યમનઃ પ્રા
પ્નુયાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હું અર્જુન ! જે માણસનું મન પરમાત્માને વિષે ક્ષણ ભરપણ નક્કી સ્થીર પામે તો તે પુરૂષે સર્વે તીર્થોના જળમાં સ્નાન કરી લીધું. અને સમગ્ર પૃથ્વીનું દાન કરી લીધું વળી હજારો યજ્ઞ કરી લીધા. તથા સર્વ દેવતાનું પૂજન કરી લીધું. તેમજ પોતાના પીત્રો સંસાર થકી તાર્યા. અને તેજ મનુષ્ય ત્રણ લોકમાં પુજવા યોગ્ય છે.

મહાપાપાનિ પાપાનિકોટિજન્મંતરેષુયત્ ॥
ધ્યાનેનનશ્યતિધ્રુવંતૃણરાશિમિવાનલઃ ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મોટા પાપોથી આદિ લઘુને આ જન્મનાં જે પાપો છે. અથવા ખીજા કરોડ જન્મોનાં જે પાપો છે. તે તમામ જેમ અગ્નિએ કરીને ખડનીમાં જીનો નાશ થાય છે. તેમ ભગવાનના ધ્યાને કરી નિશ્ચય નાશ થાય છે.

કૃત્વાપાપાનિસંતપ્યતસ્માપ્તાપાત્પ્રમુચ્ચતે ॥
નૈવંકુર્યાત્પુનઃપાર્થનિવૃત્યાપૂયતેતુસઃ ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસ પાપ કરી પછી સંતોષ પામે તો તે માણસ તે પાપ થકી મુક્ત થાય છે. અને એવું દુષ્ટ કામ કરી નહીં કરે તો તે માણસ દુરાચરણની નિવૃત્તિ વડે પવિત્ર થાય છે.

ધ્યાનેનધર્મમાપ્નોતિધ્યાનેનસુખમક્ષયં ॥
ધ્યાનેનજ્ઞાનમાપ્નોતિસત્યલોકંચગચ્છતિ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ધ્યાને કરીને મનુષ્ય, ધર્મ, અક્ષય સુખ અને જ્ઞાનને પામે છે. વળી અંતકાળે ભગ-

વાનના લોકમાં જાય છે.

જરાબાલાદિસાહિત્યંનિત્યનંદંગુણાધરં ॥

દિવ્યસ્વપ્નકરંપાર્થદિવ્યભોગસમન્વિતં ॥૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! તે ભગવાનનો લોક કેવો છે, કે, જે જરા અને બાળક અવસ્થાવાળા મનુષ્યોથી રહીત, તથા જેમાં નિત્ય આનંદ રહેલો છે, વળી ગુણુની ખાણ અને દીવ્યસ્વપ્ન કરનાર છે, તેમજ દીવ્ય ભોગે કરીને યુક્ત છે.

इति श्रीमूलवेदतत्त्वगीतायांनवमोऽध्यायः॥९॥

॥ अध्यायः १० ॥

શ્રવણંકીર્તનંચૈવપૂજનંવંદનંતથા ॥

સ્મરણંચૈવત્સ્યાર્થકાર્યંનિત્યંસુભક્તિઃ ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! અત્યંત ભક્તિવડે હમેશાં ભગવાનના જશ સાંભળવા અને ગાવા વળી પુજન કરવું તથા પગે લાગવું તથા નામનું સ્મરણ કરવું.

પ્રતિગાપૂજનાદેવકોટિગુણંવિશિષ્યતે ॥

ગદાદેહુદ્ધંધ્યાનંજાપ્યંચરુદ્ધચેતસા ॥૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મૂર્તિ પૂજન, થકી કરોડ મંત્રુ શુદ્ધ ચિત્ત કરીને માનસી પૂજન, ધ્યાન અને જપ કરવાનું વિશેષ ફળ છે,

યત્કૃતેદશભિર્વર્ષેષ્વેત્રેતાયાંહાર નેનતત્ ॥

દ્વાપરેતચ્ચમાસેનહ્યત્રોરાત્રેણતત્કલૌ ॥૩॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે ભજનનું ફળ સત્યયુગમાં દશ વર્ષવડે અને ત્રેતામાં એક વર્ષવડે વળીદ્વાપરમાં એક માસવડે થતું તે ફળ કલિયુગમાં એક રાત્રી દીવસવડે ભજન કરવાથી થાય છે

અન્નંજલંચવસ્ત્રંચફલાદિચાનિવેદિતં ॥

નાભક્ષ્યંનાપિપેયંચધારેયન્નકદાચન ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! અન્ન, જળ, અને વસ્ત્ર તથા ફળાદિ પદાર્થ ભગવાનને નિવેદન કરેલા ન હેય, તો તે અન્ન અથવા ફળાદિ પદાર્થ કદી ગ્રહણ ન કરવા અને જળનું પાન ન કરવું તથા વસ્ત્ર ન ધરવાં.

કાયેનમનસાવાચાયદ્યત્કર્મકરોષિચેત્ ॥

સાયંકાલેહરિંધ્યાત્વાતત્કુરુષ્વસદર્ગજં ॥૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સાંજની વખતે પરમેશ્વરનું ધ્યાન

ન કરી કાયા, મન અને વાણીવડે જે તું કર્મ કરે છે તે ઇશ્વરને અર્પણ કર.

एवं कृत्वामनुष्याणां सर्वपापं विनश्यति ॥

इह लोकेऽस्वभुत्वा परब्रह्म ॥ धेगच्छति ॥ ६ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! એમ કરવાથી મનુષ્યાનાં સર્વ પાપ નાશ થાય છે અને આ લોકમાં સુખ ભોગવી અંતે પરિવ્રજીને પામે છે.

इति श्रीमूञ्जवेदतत्त्वभाषितायां दशमोऽध्यायः १०

॥ अध्यायः ११ ॥

रामरामेति यो ब्रूयात् स्नानकाले स दानरः ॥

गोसहस्रफलं तस्य गंगास्नानफलं तथा ॥ ७ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સ્નાન કરવાની વખતે નિરંતર રામ રામ એવી રીતે જે માણસ બોલે છે તો તેને હજાર માયનું દાન અને ગંગાજીમાં સ્નાન કરવાનું ફળ થાય છે.

कवलं नाऽजापनं कार्यं करोति यः ॥

सन्ध्यापावे निरुक्तः पदंगच्छत्यनामयं ॥ ८ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસ કેવળ ભગવાનનું ભજન કરતાં કરતાં ઘરનું કામ કરે છે તો તે સર્વ પાપ થકી મુક્ત થઈ અંતે ભગવાનના લોકમાં જાય છે.

પદેપે જપેન્નામકિયુક્તેનચેતસા ॥

પદેપદેયજ્ઞફલંપ્રાપ્તૈર્પૌ ાણિકાબુધાઃ ॥૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! હમણે હમણે જે માણસ ભક્તિ યુક્ત ચિત્તે કરી ભગવાનનાં નામનું સ્મરણ કરે છે તો તેને હમણે હમણે યજ્ઞનું ફળ થાય છે. એમ પ્રાચીન જ્ઞાની પુરૂષો કહે છે.

પ્રતિગ્રાસંજપેન્નામકેવલંશુદ્ધમાનસઃ ॥

તસ્યપાપાનિન્યાંતૈવ્રતતુલ્યંભવેત્ફલં ॥૧૦॥

અર્થ—હે અર્જુન ! શુદ્ધ છે મન જેનું એવો જે માણસ ગ્રાસગ્રાસમાં કેવળ ભગવાનનું નામ જપે છે તો તેનાં તમામ પાપ નાશ થાય છે, વળી તેને વ્રતના જેવું ફળ થાય છે.

તીર્થવ્રતસહસ્રેભ્યોજપયજ્ઞોવેશિષ્યતે ॥

જપયજ્ઞસહસ્રેભ્યોધ્યાનયજ્ઞોવિશિષ્યતે ॥૧૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! હજારે તીર્થો અને હજારે વ્ર-

તોથી જે જપયજ્ઞ છે તે શ્રેષ્ઠ છે અને હજારો જપ યજ્ઞથી
ધ્યાન યજ્ઞ શ્રેષ્ઠ છે.

**ધ્યાનય તાત્પરંનાસ્તિધ્યાનંજ્ઞાન વ્યસાધનં ॥
સદાહદિપરબ્ર મયોગોધ્યાનેનપશ્યતિ ॥૧૨॥**

અર્થ—હે અર્જુન ! ધ્યાનયજ્ઞથી ખીલું કાંઈ શ્રેષ્ઠ
નથી કેમકે ધ્યાન છે તેજ જ્ઞાનનું સાધન છે વળી ધ્યાન
વડે પોતાના હૃદયમાં જોગી પુરૂષ નિરંતર પરિબ્રહ્મને
જોવે છે.

**જ્ઞાનેનભગવદ્ભક્તિર્મત્તયેશ્વરકૃપાતયા ॥
જ્ઞાનંતેનવિમુક્તિશ્ચતન્મૂલંસંગતિઃસતાં ॥૧૩॥**

અર્થ—હે અર્જુન ! પરોક્ષજ્ઞાનવડે ભગવાનની ભ-
ક્તિ થાય છે અને તે ભક્તિવડે પરમેશ્વરની દયા થાય
છે વળી તે દયાવડે પરમેશ્વરનું સાક્ષાત્ દર્શન થાય છે
તથા તે દર્શને કરી જીવની મુક્તિ થાય છે પરંતુ તે સર્વ
નું કારણ સાધુ પુરૂષોનો સંગત છે. માટે સતસંગ કરવો.

इति श्री-गुल्फवेद-तत्त्वगीता-यामेकोदशोऽध्यायः

॥ અધ્યાયઃ ૧૨ ॥

સત્સંગેનહરેર્બોધસ્તથાઃ કેવિવેચનં ॥

एतज्ज्ञानगितिप्रोक्तंप्रथमं प्रोक्षसाधनं ॥१॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્સંગવડે જે ભગવાનનો બોધ તથા ભક્તિનું વિવેચન, એજ પ્રથમ મોક્ષનું સાધનરૂપ જ્ઞાન કીધેલ છે.

परोक्षमपरोक्षं च ज्ञानं द्विविधं च्यते ॥

परोक्षंकथितंतुभ्यमितरं विष्णुदर्शनं ॥२॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જ્ઞાન બે પ્રકારનું કીધેલ છે .. એક પરોક્ષ અને બીજું અપરોક્ષ તેમાં પરોક્ષ જ્ઞાન છે તે તારા પ્રત્યે મેં કીધું અને બીજું જે સાક્ષાત્ પરમેશ્વરનું દર્શન તે અપરોક્ષ જ્ઞાન છે.

सत्तरेणैरपरंप्राप्यदुस्तरंतरतेऽचिरात् ॥

तस्मादतिप्रयत्नेन सत्संगं सततंकुरु ॥३॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્સંગવડે મનુષ્ય પરિશ્રદ્ધતે પામી દુસ્તર એવો જે સંસાર તે તરત તરે છે; તે માટે અત્યંત પ્રયત્ન કરી, તું નિરંતર સત્સંગ કર.

સ્વદાકાશીસદ્ગુરુવશંકરઃ ॥

તત્રનિવાસમાત્રેણપુનર્જન્મનાવેદ તે ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્સંઝ છે તેજ સુખને દેવાવા-
ળી કાશી છે, અને જે સદ્ગુરુ છે તેજ શંકર છે મટે
તેમની પાસે નિવાસ કરવાથી ફરી જન્મ થતો નથી.

નીચોઽપિશ્રેષ્ઠતાંયાતિસત્સંઝેદત્ત ॥

વાલ્મીકીનારદશ્રૃંગીમાતંગોસંજયોયથા ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્સંઝે કરીને નીચ છે તે પણ
ઉત્તમપણાને પામે છે જેમ વાલ્મીકી, નારદ, શ્રૃંગી, માતં-
ગ, અને સંજય, વળી સત્સંઝ વિષે, પદ્મ પુરાણમાં કો-
ઘેલ છે.

ગંગાપાપંશશિતાપંદૈન્યંકલ્પતરુહરેત્ ॥

પાપંતાપંતથાદૈન્યંસદ્યસાધુસમાગમઃ ॥૬॥

અર્થ—જેમ ગંગાજી પાપને હરે છે અને ચંદ્રમા
તાપને હરે છે વળી કલ્પવૃક્ષ રાંકપણાને હરે છે તેમજ
પાપ, તાપ, અને રાંકપણાને સાધુનો સમાગમ તરત હ-
રે છે. ઇતિ.

સત્સંગઃપાથકર્તવ્યઃસ્વકુટૂંબજનૈઃસહ ॥

સત્સંગેનમત્સૌખ્યમિલ્લોકડપરેસદા ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સત્સંગ પોતાના કુટુંબનાં મનુષ્યો સહીત કરવા યોગ્ય છે, કેમકે સત્સંગવડે આ લોક તથા પરલોકમાં નિરંતર મોટા મુખને મનુષ્ય પામે છે.

શ્રોતવ્યઃપ્રવચનકથાવિષ્ણોસ્ત્યાગિઃસ્વેનસર્વદા ॥

યદાત્યાગીનિષ્ણાપ્રોતિતદાગ્રહિમુદ્ધેનચ ॥૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ભગવાનની કથા હમેશાં ત્યાગી પુરૂષના મુખવડે સાંભળવા યોગ્ય છે, અને જ્યારે ત્યાગી પુરૂષો ન મળે ત્યારે ગ્રહસ્થીના મુખથી સાંભળવા યોગ્ય છે.

પ્રમુખભાક્તિવિહીનસ્યપાપિષ્ઠસ્યદુરાત્મનઃ ॥

નશ્રોતવ્યામુસ્વાત્તસ્યકથાવાર્તાકિદાચન ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ભગવાનની ભક્તિ રહિત, પાપી, અને દુરાત્મા એવા જે મનુષ્ય તેના મુખથી કથા અથવા વાર્તા કોઈ દીવસ પણ સાંભળવા યોગ્ય નથી. એવાં વ્યાસજીનાં વચન સાંભળી જન્મેજન્મ રાજ શંકા કરેછે.

इति श्रीमूलवेदतत्त्वगीतायांद्वादशोऽध्यायः॥

॥ અધ્યાય ૧૩ ॥

॥ જન્મેજયઉવાચ ॥

ચરિતંદેવકૃષ્ણસ્યવ્યભિચારસમન્વિતં ॥

નશ્રોતવ્યારુસ્વાત્તસ્યહ્યતઃકથાકદાચન ॥૧॥

અર્થ—હે મહારાજ! એમ તો શ્રીકૃષ્ણ દેવનાં ચરિત્ર પણ વ્યભિચાર સંયુક્ત છે તે માટે તેમના મુખની કથા કોઈ દિવસ પણ સાંભળવા યોગ્ય નથી. એવી રીતે જન્મેજયનાં વચન સાંભળી વ્યાસજી કહે છે.

॥ વ્યાસઉવાચ ॥

રુદ્ધંદાવનસંજાતઃશ્રીકૃષ્ણોગોરૂપતઃ ॥

સ્વાત્મવૃત્તિવ્રજસ્ત્રીઃ રમન્નિઘકથંભવેત્ ॥૨॥

અર્થ—હે જન્મેજય શ્રેષ્ઠ એવું જે રુદ્ધાવન તેમાં ઉત્પન્ન થયેલા એવા જે શ્રીકૃષ્ણજી (તે ગોપરૂપતઃ) એટલે આત્મરૂપે કરી પોતાના અંતઃકરણની વૃત્તિયો રૂપી જે વૃજની સીયો તેમની સાથે રમ્યા માટે તે નિંદવા લાયક કેમ થાય. હવે તે ભાગવતમાં કેમ કીધેલ છે, એવી રીતે જન્મેજય રાજાની શંકાનો અભિપ્રાય સમજી વ્યાસ

સહ કેહે છે.

इदं भगवतं नाम पुराणं च मयोरितं ॥

શ્લોકપંચસહસ્રં ચ શ્રીકૃષ્ણસ્ય યોગોન્વિતં ॥૩॥

અર્થ—હે જન્મેજય ! એ, ભગવત છે નામ જેનું એવું જે પુરાણ, પાંચ હજાર શ્લોક અને શ્રીકૃષ્ણના જશવાણું તે મારું કરેલું છે. ભાવાર્થ એનો એ છે કે જે વધારે શ્લોક છે તે કલ્પિત, ભેળવણ કરેલા છે. વળી શ્રીકૃષ્ણજી ધર્મનું સ્થાપન અને અધર્મનો નાશ કરવા મારે જન્મ્યા છે તે ભગવત ગીતામાં પણ કીધું છે.

परिष्ठापय साधूनां विनाशाय च दुष्कृतां ॥

ધર્મસંસ્થાપનાર્થાય સંપ્રદાપિયુગેયુગે ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સાધુની રક્ષા, અને દુષ્ટનો નાશ, તથા ધર્મનું સ્થાપન કરવા મારું, હું યુગ યુગમાં પ્રગટ થાઉં છું. એમ ગીતાજીના વચનથી પણ નિશ્ચય થાય છે કે, શ્રીકૃષ્ણજીએ કોઈ પણ અધર્મનું કામ કર્યુંજ નથી થતિ.

पाखण्डिनां प्रदुष्टानां विमुखानां तथैव च ॥

તેષાં સંભાષણં સ્પર્શદૂરતઃ પરિવર્જયેતૂ ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પાપાંડી કેહેતાં કીમીયામર તં-
થા જાદુગર અને તત્ત્વમીતાથી વિરુદ્ધ ઉપદેશ કરનારા,
તેમજ દુષ્ટ કેહેતાં જીવહીંસા, દારૂપાન, ચોરી, પરસ્ત્રા-
નો સંગ અને માંસનું ભક્ષણ કરનારા, વળી જીમટું રમ-
નારા, તથા વિમુખ કેહેતાં. ઇશ્વર અને પાપ પુન્યને
નહીં માનનારા, વળી અહંબ્રહ્મ એમ કેહેનારા એવા જે
મનુષ્યો તેમનાં ભાષણ અને સ્પર્શનો દુરથીજ ત્યાગ
કરવો.

इश्वरोहंज-।एवदंत्यज्ञानदांभिकाः

तेसर्वेराक्षसाज्ञेयागच्छंतिरौरवादिषु ॥૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જે માણસો હું ઇશ્વરજીવું એમ
કેહે છે, તો તે સર્વે અજ્ઞાને કરીને લોકોને છેતરવાવાળા
તથા રાક્ષસ જાણવા; વળી તેઓ અંતે રૌરવાદિક નર-
કોમાં જાય છે. વળી પારાશર રૂપીયે મૈત્રેયને કીધેલ છે.

सर्वेब्रह्मवदिष्यंतिसंप्राप्तेतुकलयुगे ॥

नानुतिष्ठंतिमैत्रेयश्चોदरपरायणाः ॥

અર્થ—હે મૈત્રેય કલિયુગમાં શિશ્ર ઉદર પરાયણ
એવા જે મનુષ્યો અહંબ્રહ્મ એવી રીતે કેહેશે, પરંતુ
ધરમમાં વરતશે નહીં. વળી વસિષ્ઠજીએ કીધું છે કે,

સાંસારિકસુખાસક્તંબલ્લજ્ઞોસ્મીતિવાદિનં ॥

કર્મબલ્લોભયભ્રષ્ટંતંત્યજેદંત્યજંયથા ॥

અર્થ—જે માણસ, સંસારીક સુખમાં આશકત હોય, અને હું બલ્લજ્ઞ એવી રીતે કહેનારને કર્મ વળી બલ્લજ્ઞાન એ બેઉ થકી ભ્રષ્ટ બનુવો અને જેમ ચંડાળને તજે તેમ તેને તજવો વળી પદ્મ પુરાણમાં કીધેલ છે.

સંગત્યાગોવિદૂરેણઃ ગવદ્વિઃ સ્વૈર્જનૈઃ ॥

તદાલોકેનમાત્રેણભગવદ્ભક્તિવિસ્મૃતિઃ ॥

અર્થ—ભગવાનથી વિમુખ એવા જે મનુષ્યો તેમના સંગનો જે ત્યાગ, તે દુરથીજ કરવો; કેમકે તેને જોવા માત્રથીજ ભગવાનની ભક્તિનું, વિસ્મરણ થાય છે.

અવૈષ્ણવસ્તુયેવિપ્રાશ્ચાંડાલાદધમાસ્મૃતાઃ ॥

તેષાંસંભાષણંસ્પર્શદૂરતઃપરિવર્જયેત્ ॥

અર્થ—ભગવાનની ભક્તિ રહીત, એવા જે બ્રાહ્મણ છે, તે ચંડાળોથી અધમ કીધા છે; માટે તેમના સંભાષણ અને સ્પર્શનો દુરથીજ ત્યાગ કરવો.

બાલેનકશિલ્લંવાલ્યમન્યેનીતેસમન્વિતં ॥

પિતામસ્યયદ્વાક્યંનન્યેનીતિઘાતકં ॥૧૥

• અર્થ—હે અર્જુન! બાળકના કહેલાં નીતિયુક્ત વચનને હું માનું છું, અને જે અનીતિનાં વચન બ્રહ્મા-જ્ઞનાં હોય તોપણ તેને હું માનતો નથી; માટે નીતિ યુક્ત વચન ગમે તેનાં હોય તો તે માનવાં.

સચ્છિદ્રેકલશેતોયંનતિષ્ઠતિકદાચન ॥

નીતિહીનેતથાદ્રવ્યંયશઃસૌખ્યાદિનિશ્ચયં ॥

અર્થ—હે અર્જુન! જેમ પુટેલા ઘડામાં કોઈ કાળે પણ પાણી રહેતું નથી, તેમજ જે નીતિહીણ માણસ હોય તો તેની પાસે, દ્રવ્ય, યશ, સુખ, વગેરે નિશ્ચય કરી રહેતું નથી.

આત્મઘાતોઽકર્તવ્યોવસ્ત્રપૂતાંપિવેત્પયઃ ॥

સ્નાનાદિનૈવકર્તવ્યંજંતુયુક્તેજલેકદા ॥૩॥

અર્થ—હે અર્જુન! ગમે તેવું નહાઈ કામ થયું હોય, તોપણ પોતાનો અથવા પારકો આત્મઘાત ન કરવો; અને દુધને જળ, વસ્ત્ર કરી ગાળીને પીવું, તથા જીવાત-વાળા પાણીમાં સ્નાન, વળી વસ્ત્ર વિગેરે ધોવાનું કે બી-જીનું કાંઈ પણ કામ ન કરવું.

નૈવાશ્રયેત્તુપાસ્વંડાન્નતત્વગીતાવિરોધકાન્ ॥

યદ્યાશ્રયેત્પ્રમાદેનરૌરવંનરકંબ્રજેત્ ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! તત્ત્વગીતાથી વિરૂદ્ધ એના જે પાખંડી ધર્મો તેમનો આશ્રય ન કરે, અને જો પ્રભાદે કરી આશ્રય કરે, તો તે શૈરવ નરકને પામે.

વિવાદોનૈવન્તવ્યોબલિભિઃસાધુભિસહ ॥

મિત્રૈઃસ્ત્રીભિસ્તથામૂર્ખૈરાજમિત્રૈવસર્વથા ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સમર્થ, સાધુ, મિત્ર, સ્ત્રી, મૂર્ખ, અને રાજા, એમના સાથે કોઈ કાળે પણ વિવાદ ન કરવો.

રિક્તપાણિર્નપચ્છેત્તદ્દેવમંદિરં ॥

ભૂપાલાંવેષ્ણુઃ કંચહરિકથાંતુભારત ॥૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! સદ્ગુરુ, દેવમંદિર, રાજા, ભગવાનના ભક્ત અને હરિ કથા, એટલે દેકાણે, ખાલી હાથે ન જવું.

દાક્ષિણ્યંવ્યવહારેષુસદ્ભારોઽવધાર્યતાં ॥

ક્ષત્રુદેશવયોદ્રવ્યજાતિશક્ત્યન્સારતઃ ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! કાળ, દેશ, વય, દ્રવ્ય, જાતિ, અને પોતાની શક્તિ, તેને અનુસરી વેહેવારના વિષે કહાપણ અને સદાચાર પાળવાં.

વર્ષેવર્ષેત્યદ્રૂવ્યંપ્રાપ્તમેવનિજોદ્યમૈઃ ॥

તદ્દશાંશંચધર્માયવિંશાંશંચૈવદુર્બલૈઃ ॥૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પોતાને ઉદ્યમે કરી જે વર્ષે વર્ષે વિશેષ દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમાંથી દશમો ભાગ, અને ગરીબ હોય તો વિશમો ભાગ, ધર્મને અર્થે વાવરવો.

બાલકાનાંતુદાતવ્યંસદ્ધર્મબોધમેવચ ॥

इहलोकेयशःसौख्यंपरत्रसुसुखीभवेत् ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! બાળકોને ધર્મ સબંધી બોધ આપવો, કેમકે તેણે કરી આ લોકમાં યશ અને સુખને પામી પરલોકમાં સુખી થાય.

सप्तक्षिपशवोगावआहारेणजलेनच ॥

सेवितव्याःसदापार्थमन्त्रप्याश्चसुदुःखिताः ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ઉત્તમ પક્ષી, પશુ, ગાયો, અને હુખીત એવા મનુષ્યો તે સર્વે અન્નાદિ આહારે અને જળે કરી સેવવા.

नोऽष्टिष्ठं वदस्य चिद्दयान्नाद्याचैवविवेकवान् ॥

નચૈષાત્યશનં ત્યાન્નચોચ્છિષ્ઠઃ કચિદ્વ્રજેત ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વિવેકી માણસ કોઈને એંઠું અન્ન દે નહીં, તેમજ કોઈનું એંઠું ગ્રહણ કરે નહીં; વળી અત્યંત ભોજન પાત્ર ન કરે, તેમ એંઠે મોઢે ચાલે નહીં.

સાત્ત્વિકભોજનં પાર્થ કર્તવ્યં રુષ્ટમાનસૈઃ ॥

તામસંતુપરિત્યાજ્યં દોષયુક્તં ચ સર્વદા ॥૧૨॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ઉત્તમ મનુષ્યો છે તેમણે સત્ત્વ-ગુણી ભોજન કરવું, અને દોષયુક્ત તમોગુણી એવું જે ભોજન તે નિરંતર તજવું.

મુચ્યમાનૈવ કુર્યાં જિહ્વાદિસ્થાનકેધ્રુવં ॥

યદિકુર્યાત્ પ્રમાદેન રૌરવં નરકં વ્રજેત ॥૧૩॥

અર્થ—હે અર્જુન ! જળ અને આદિ શબ્દે કરી વૃક્ષ, અશ્વિ, દેવમંદિર, બાગ, બગીચા, તથા ઉત્તમ બેસવાનાં સ્થાનકો હોય, તો તે ઠેકાણે મળમુત્ર વગેરે માણસ ન કરે; અને જે ઉન્મત્ત થઈને કરે તો તે રૌરવ નરકને પામે.

સ્મરણં પરદાસ્ય પાંસં ભોગં હ્યભાષણં ॥

વર્જે દ્વર્જનં તત્તુ બ્ર ન ચર્યમુ. । હતં ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પરસ્ત્રીયોનું સ્મરણ, સંભોગ, અને ગુહ્ય ભાષણ જે છે તે તજવું. વળી એ ત્રણનો જે ત્યાગ છે તેજ બ્રહ્મચર્ય કીધેલ છે.

પ્રણવોહિપરઃ સાક્ષાત્પરમેશ્વરવાચકઃ ॥

તસ્માત્પ્રજાપ્યં ચકુર્યાતુશુદ્ધમાનવઃ ॥૧૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પ્રણવ જે મંત્ર છે તેજ પરમેશ્વરનું ઉત્તમ નામ છે; તે માટે તેનો જપ પવિત્ર માણસ કરે.

અને નનામ મંત્રેણ સર્વ પાપં વિનશ્યતિ ॥

ઇહ લોકે સુખં ભુક્ત્વા પરબ્રહ્માધિગચ્છતિ ॥૧૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! આ મંત્રે કરી સર્વ પાપ નાશ થાય છે. વળી આ લોકમાં સુખ ભોગવી અંત્યે પરિશ્વસને પામે છે.

તુલસીસ્ફાટિકાઽક્ષં ચકંતે ચંદનમે ચ ॥

ઉર્ધ્વપુંડ્રં ત્રિપુંડ્રં વાધારયેદ્ગુરુસંમતં ॥૧૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ગુરુનો આજ્ઞાપૂર્વક તુલશી, સ્ફાટિક, રૂદ્રાક્ષ, અને ચંદનની માળા ડોકમાં, તથા ઉર્ધ્વ-

પુત્ર અને ત્રિપુત્ર તીલક કપાળમાં ધારણ કરે.

નયાચિતં નિઃત્યેભ્યો વદ્વાદ્વિગ્નં કર્ત્ત્વિચિત્ ॥

યોયાચિતં પ્રમાદેન્સપ્તમાનધમાધમઃ ॥૧૮॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ત્યાગીપુરૂષો પાસેથી વસ્ત્ર વગેરે કદી પણ ન માગવાં અને જે માણસ ઉન્મત્તપણાથી માગે છે તો તે અધમથી પણ અધમ છે.

કન્યાયાદશવાર્ષિક્યાવિવાહં સદ્દશેકુલે ॥

વર્ષેષાષ્ટાદશેષૈવકુર્યાત્તત્રસ્યવિવેકતઃ ॥૧૯॥

અર્થ—હે અર્જુન ! દશ વર્ષની કન્યાનું પોતાના સમાન કુળમાં લગ્ન કરે; તેમ વિવેકે કરી અદાર વર્ષે પોતાના પુત્રનું લગ્ન કરે.

કન્યાવિક્રયકર્તૃણાં નરાણાં વસુધાતલે ॥

આયુરારોગ્યમૈશ્વર્યં સુખં સર્વં નિશ્યતિ ॥૨૦॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પૃથિવમાં કન્યાને જે વેચવાવાળા પુરૂષો તેમનું આયુષ, નિરોગતા, સ્મૃદ્ધિ અને સર્વ સુખ નાશ થાય છે.

યથાશક્તિપ્રત્યવ્યોવિવાહાદૌધનવ્યયઃ ॥

અન્યથાધારણાપાતાંપ્રલપ્તાર્ગાંશ્વંભવેત્ ॥૨૧॥

અર્થ—હે અર્જુન ! પોતાને જેવી શક્તિ હોય તે પ્રમાણે, વીવાહાદિક કાર્યોમાં દ્રવ્યનો ખર્ચ કરવો; અને (અન્યથા કેહેતાં) પોતાની શક્તિથી વધારે ખર્ચ કરે તો તે નિશ્ચય કરીને ધોર પાપના ફળને ભોગવનાર થાય.

**ત્યાગિભૂપાલભક્તાનાંસદ્વિદ્વદુરુધર્મિણાં ॥
અભ્યુત્થાનાદિનાકાર્યઃસન્માનોસદ્ગુહાશ્રમૈઃ**

અર્થ—હે અર્જુન ! જે ગ્રહસ્થાશ્રમી છે તેમણે ત્યાગી, રાજા, ભક્ત, ઉત્તમ વિદ્વાન, ગુરુ, અને ધર્માત્મા; એવા જે મનુષ્યો તેમના સામું ઉભું થવું, અને સન્માન કરવું તથા (આદિ શબ્દે કરી) યથાયોગ્ય સેવા કરવી.

इतिश्रीमूलवेदतत्त्वगीतायांचतुर्दशोऽध्यायः॥૧૪

अध्याय १५.

**आदौकृतयुगेवर्णानृणांद्विजइतिस्मृतः ॥
चातुर्वर्ण्यततःसृष्टंगुणकर्मानुसारतः ॥૧॥**

અર્થ—હે અર્જુન ! પ્રથમ સત્યયુગમાં, મનુષ્ય માનવો પ્રાક્ષણ વર્ણ હતો, અને ત્યાર પછી, ગુણ કર્મને

અનુસરી ચાર વર્ણ બંધાણા.

કર્મણાચભવેદ્દિપ્રઃકર્મણાદ્ દ્ર ગ્વચ ॥

વિશ્વામિત્રશ્ચગતંગોહે પ્યાક્ષાદિકોયથા ૨ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! કર્મે કરી બ્રાહ્મણ થાય છે, અને કર્મે કરી શૂદ્ર થાય છે. કેમકે જેમ વિશ્વામીત્ર, માતંગ, અને હિરણ્યાક્ષાદિક થયા છે.

ચાંડાલવંસસંભૂતોગતંગશ્ચપરાશરઃ ॥

દેવપ્રતાપયજ્ઞેજ તોવાલ્મિકશ્ચસ્મૃતિ તથા ૩ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ચંડાળના વંશમાં માતંગ અને પરાશર૩ષિ થયા; તેમજ ભીલના કુળમાં વાલ્મિક૩ષિ થયા. ભાવાર્થ એનો એજ છે કે, ઉત્તમ કર્મ કરવાથી, માતંગ, પરાશર, અને ક્ષત્રિય કુળમાં ઉત્પન્ન વિશ્વામીત્ર એવા અનેક નીચ જાતીના મનુષ્યો બ્રાહ્મણપણાને પામ્યા. તેમજ નીચ કર્મ કરવાથી બ્રાહ્મણ કુળમાં ઉત્પન્ન થનારા હિરણ્યાક્ષ, હિરણ્યકશ્યપુ, રાવણ અને કુંભકરણુ, ઇત્યાદિક રાક્ષસપણાને પામ્યા. જીવે કે એકજ બ્રહ્માના પૌત્ર કશ્યપ થકી, દક્ષની દીકરીયોમાં દીતિ થકી દૈત્ય અને અદીતિ થકી દેવ થયા. આ વાત પુરાણોમાં પ્રસિદ્ધ છે તે માટે ઉત્તમ કર્મ કરવાથી, માણસ ઉત્તમ

પણામે પામે છે, અને નીચ કર્મ કરવાથી, નીચપણાને પામેછે; તેમજ અનુશ્યાસન પર્વના એકસો બેતાળીશમા અધ્યાયમાં શિવજી કહે છે.

નયોનિર્નાપિ પંસ્કારોનશ્રુતંનચ પંતતિઃ ॥

કા પાનાદિજઞ્ઞવૃતમેવતુજ્ઞાનં ॥૪॥

અર્થ—હે ઉમયાજી ! યોનિ, સંસ્કાર, શ્રવણ, કે. સંતતિ, એ બ્રાહ્મણપણાનું કારણ નથી, પણ ગુણ છે. તેજ કારણ છે.

સર્વોયંબ્રહ્મણોલોકેવૃતેનતુવિધીયતે ॥

વૃતેસ્થિતસ્તુશૂદ્રોઽપિબ્રાહ્મણત્વંનિયચ્છતિ ५

અર્થ—એ સર્વે ગુણવડે લોકમાં બ્રાહ્મણ કીધેલાછે તથા ઉત્તમ ગુણવાળો શૂદ્ર હોય તોપણ તે બ્રાહ્મણપણાને પામેછે. વળી વનપર્વના ૧૮૦મા અધ્યાયમાં નહુસરાજી પ્રત્યે યુધિષ્ઠીર કહે છે.

સત્યંદાનંક્ષમાશીલંમાનૃશંસ્યંતપોઘૃણા ॥

દૃયંતેયત્રનાગેંદ્રસબ્રાહ્મણઙ્ગિતિસ્મૃતઃ ॥૬॥

અર્થ—હે નાગેંદ્ર, સત્ય, દાન, ક્ષમા, શિળ, બલાઈ,

તપ, અને લજ્યા, એવા ગુણ જેમાં જેવામાં આવે છે તે
બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે.

શૂદ્રેતુયદ્ભવેલ્લક્ષ્મદ્વિજેતચનવિચયતે ॥

નવૈશૂદ્રોભવેચ્છૂદ્રોબ્રાહ્મણોનચબ્રાહ્મણઃ ॥૭॥

અર્થ—શૂદ્રમાં જે ગુણ હોય, તે દ્વિજમાં હોતા
નથી, તથા જાતિનો શૂદ્ર હોવાથી શૂદ્ર થતો નથી, તેમ-
જ જાતિનો બ્રાહ્મણ હોવાથી પણ બ્રાહ્મણ થતો નથી.

યત્રૈતલ્લક્ષ્યતેસર્પવૃતંસબ્રાહ્મણઃસ્મૃતઃ ॥

યત્રૈતન્નભવેત્સર્પતંશૂદ્રમિતિનિર્દિશેત્ ॥૮॥

અર્થ—હે સર્પ! જેમાં એ પૂર્વોક્ત ગુણ જેવામાં
આવે તે બ્રાહ્મણ કેહેવાય છે અને હે સર્પ! જેમાં એ
ગુણ નથી તેને શૂદ્ર કીધેલ છે. તેમજ મનુસ્મૃતિમાં પ-
ણ કીધેલ છે.

શૂદ્રોબ્રાહ્મણતામેતિબ્રાહ્મણશ્ચૈવશૂદ્રતાં ॥

ક્ષત્રિયાજ્ઞાતમેવંતુવિદ્યાદૈશ્યાત્તથૈવચ ॥૯॥

અર્થ—શૂદ્ર બ્રાહ્મણપણાને પામે છે અને બ્રાહ્મણ
શૂદ્રપણાને પામે છે, એ પ્રમાણે ક્ષત્રિય તથા વૈશ્ય થકી
જન્મેના માણસને બુદ્ધિવાન પુરૂષ જણે. વર્ણી આપસ્તં-

બંધન મૂત્રમાં પણ કીધેલ છે.

તતપથ૦ ધર્માચર્યયાજઘન્યોવર્ણઃપૂર્વપૂર્વવર્ણ
માપદ્યતેજાતિપરિવૃત્તૌ૦ અધઃચર્યયાપૂર્વોવ
ર્ણોજઘન્યંજઘન્યંવર્ણમાપદ્યતેજાતિપરિવૃત્તૌ૦

અર્થ—જાતિની પ્રવૃત્તિ વિષે ધર્મના આચરણથી
નીચ જાતિનો મનુષ્ય ઉત્તમ ઉત્તમ વર્ણને પામે છે. ત-
થા અધર્મના આચરણથી, ઉત્તમ જાતિનો મનુષ્ય
નીચ નીચ વર્ણને પામે છે. વળી ભાગવતના એકાદશ
સ્કંધમાં કીધેલ છે.

આદૌકૃતયુગેવર્ણોનૃણાંહંસઈતિસ્મૃતઃ॥

કૃતકૃત્યાપ્રજાજાત્યાતસ્માત્કૃતયુગંવિદુઃ૧૦॥

અર્થ—પ્રથમ સત્યયુગમાં મનુષ્યોનો હંસ એ પ્રકાર
રે એકજ વર્ણ કીધો છે અને તે વખતમાં જાતિએ કરીને
પ્રજા કૃત કૃત્ય હતી તે માટે તે યુગને જ્ઞાનિ પુરૂષો કૃત
યુગ જાણે છે વળી ભારતના મોક્ષ પર્વમાં કીધેલ છે.

કામભોગાપ્રેગસ્તીક્ષ્ણક્રોધિનાઃપ્રિયસાહસાઃ

ત્યક્તધર્મરક્તાંગાસ્તેદ્રિજાઞ્ચત્રતાંગતાઃ૧૧॥

અર્થ—વિષય ભોગમાં આશક્ત, તિક્ષ્ણ ક્રોધ

કરનાર, અને પ્રીય છે સાહસ કર્મ જેમણે, તથા ત્યાગ્યા છે સ્વધર્મ જેમણે એવા જે રજોગુણી બ્રાહ્મણો તે ક્ષત્રિય પણાને પામ્યા.

ગોમ્થોવૃત્તિસમાસ્થાય ગતાદ્યજ્ઞુર્જીવિનઃ ॥

સ્વધર્માન્નાનુતિષ્ઠંતિતોદ્વિજવૈશ્યગ્રાંપતાઃ ૧૨

અર્થ—ગાયો થકી વૃત્તિનો આશ્રય કરી ખેડવડે ઉપજીવિકા ચલાવનાર, અને સ્વધર્મમાં સ્થીત ન રહેનાર, એવા જે રજોગુણ તથા તમોગુણવાળા બ્રાહ્મણો, તે વૈશ્ય પણાને પામ્યા.

હિંસાનૃતક્રિયાલુબ્ધાઃસર્વકર્મોપજીવિતઃ ॥

કૃષ્ણાઃશૌચપરિશ્રષ્ટાસ્તેદ્વિજાઃશૂદ્રતાંગતાઃ૧૩

અર્થ—હિંસા તથા મિથ્યા કર્મમાં લુબ્ધ અને સર્વ કર્મ કરીને ઉપજીવિકા ચલાવનાર, વળી શૌચાચારથી શ્રષ્ટ, એવા જે તમોગુણી બ્રાહ્મણો, તે શૂદ્રપણાને પામ્યા. વળી ભાગવત, સ્કંધ. ૭ અ. ૧૧ માં કીધું છે કે.

યસ્યયલ્લક્ષણંપ્રોક્તંપુસંધર્ષાંભેબ્યજકં ॥

યદન્યત્રાપિદૃશ્યેતતત્તેનૈવવિનિર્દિશેત ॥૧૪॥

અર્થ—જે માણસના વર્ણને જણાવનાર જે લક્ષણ

કહ્યું છે તે લક્ષણ જે બીજા વર્ણના મનુષ્યમાં દેખાય
તો તે મનુષ્યને તેજ વર્ણનો સમજવો જોઈએ. ભાવાર્થ
એનો એ છે કે બ્રાહ્મણના ગુણ શૂદ્રમાં જેવામાં આવે
તો તે શૂદ્ર નથી પણ તે બ્રાહ્મણ છે અને શૂદ્રના ગુણ
બ્રાહ્મણમાં જણાય તો તે બ્રાહ્મણ નથી પણ શૂદ્ર છે.
વળી પદ્મપુરાણમાં કહ્યું છે કે,

નશૂદ્રાભગવદ્ભક્તાવિપ્રાભાગવતાઃસ્મૃતાઃ ॥

સર્વવર્ણેષુતેશૂદ્રાયેચાઽમક્તાજનાર્દને ॥૧૫॥

અર્થ—જે શૂદ્રો ભગવદ્ ભક્ત છે તે શૂદ્રો નથી
પણ બ્રાહ્મણ કીધેલા છે, અને તેજ સર્વ વર્ણોમાં શૂદ્રો છે
કે, જે ભગવાનના વિષે અભક્ત છે.

શૂદ્રયોનોહિજાતસ્યસદ્ગુણાપતિષ્ઠતઃ ॥ વૈશ્ય

ત્વંભતેબ્રહ્મન્ક્ષત્રિયત્વંતથૈવચ ॥ આર્જુનેત્ત

માન યત્રા મ્રણ્યમામેજાયતે ॥૧૬॥

અર્થ—હે બ્રાહ્મણ! શ્રેષ્ઠ ગુણવાળો માણસ શૂદ્ર યો-
નિમાં ઉત્પન્ન થયો હોય. તો પણ તે વૈશ્ય તથા ક્ષત્રિય
પણને પામે છે તથા નમ્રતાને વિષે વર્તમાન એવા જે
માણસ તેનામાં બ્રાહ્મણપણું ઉત્પન્ન થાય છે તેના ઉપર

નીળકંઠ પંડીતની ટીકા.

ગુણકૃતૈવવર્ણવિभागोनजातेकृतइतिभागः

અર્થ—ગુણે કરી કરેલ વર્ણનું નોખાપણું છે, પણ જાતિએ કરી કરેલ એ પ્રકારનું નોખાપણું નથી વળી ભવિષ્ય પુરાણમાં કીધેલ છે.

हरणीगर्भसंभूतोऽस्यैष्टंमहामुनिः ॥

श्वपाकीगर्भसंभूतोपिताव्यासस्यसत्तमः १७॥

અર્થ—મહામુની એવા જે શૃંગીરૂષિ તે હરણીના ગર્ભ થકી ઉત્પન્ન થયા અને એષ્ટ એવા જે વ્યાસજીના પિતા પરાશર તે અંડાળણીના ગર્ભ થકી ઉત્પન્ન થયા. વળી ભારતના વનપર્વમાં કીધેલ છે.

जातोव्यासस्तुकैवर्त्याःश्वपाक्यास्तुपराशरः ॥

बहवोऽन्येऽपिविप्रत्वंप्राप्तायेपूर्वमद्विजाः॥१८॥

અર્થ—વ્યાસજી હીમરણી થકી ઉત્પન્ન થયા અને પરાશર અંડાળણીથી ઉત્પન્ન થયા, એ પ્રમાણે બીજા પણ ઘણાક બ્રાહ્મણથી અન્ય જાતીના જે મનુષ્યો તે બ્રાહ્મણપણાને પામ્યા તેમજ હરિવંશના ૧૧ મા અધ્યાયમાં કીધેલ છે.

નાભાભારિષ્ઠપુત્રોદ્વૈષ્યૌબ્રાહ્મણતાંગતૌ ॥

કરુષ્યતૃકાષ્ટાક્ષાઞ્ચાયુદ્ધદુઃખદાઃ ॥૧૯॥

અર્થ—નાભાભારિષ્ઠના બે પુત્રો વૈશ્ય હતા અને તે
બ્રાહ્મણ થયા તેમજ કરુષના પુત્રો ત્રણ કાર્ષ્ણે મહાયોદ્ધા
ક્ષત્રિયો થયા વળી ૩૨મા અધ્યાયમાં કીધેલ છે.

એતેત્વંગિરસઃપુત્રાજાતાવંશેઽથભાર્ગવે ॥

બ્રાહ્મણાઃક્ષત્રિયાવૈશ્યાઃશૂદ્રાશ્ચભરતર્ષભ ॥૨૦॥

અર્થ—હે ભરતવંશમાં શ્રેષ્ઠ ! એ જે અંગિરાના
પુત્રો ભૃગુવંશમાં જન્મેલા તે બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અ-
ને શૂદ્રતાને પામ્યા વળી ઐતરેય બ્રાહ્મણ (૨-૧૯) એક
દાસી પુત્ર અને જાતિનો શૂદ્ર હતો અને તે તપ કરવાથી
બ્રાહ્મણ થયો તથા છાન્દોગ્ય ઉપનિષદમાં, એક બબાલ
નામનો છોકરો અરકર્મથી વિધવા થકી ઉત્પન્ન થયો
અને સત્ય બોલવાથી તે બ્રાહ્મણપણાને પામ્યો. વળી
ભગવદ્ગીતાના ૧૮ મા અધ્યાયમાં કીધેલ છે.

શમોદમસ્તપઃશૌચંક્ષાંતિરાર્જવઃ૧૧૧૧૧ ॥

જ્ઞાનવિજ્ઞાનમાસ્તિક્યંબ્રહ્મકર્મસ્વભાવજં ॥૨૧॥

અર્થ—હે અર્જુન! શમ, દમ, તપ, શોચતા, ક્ષાંતિ, નમ્રતા, જ્ઞાન, વિજ્ઞાન, અને આસ્તિકપણું એ સર્વે બ્રાહ્મણનાં સ્વભાવિક કર્મ છે. શમ કેહેતાં, મનને વિષયોથી નિવૃત્ત કરી પરમાત્માને વિષે જોડવું અને (દમ કેહેતાં) ઇન્દ્રિયોને વિષયોથી નિવૃત્ત કરી શુભ કર્મમાં જોડવી.

શૌર્યતેજોધૃતિર્દાક્ષ્યંયુદ્ધેચાપ્યગ્લાયનં ॥

દાનૃષ્ઠૌશ્વરભાવશ્રક્ષાત્રંકર્મસ્વભાવજં ॥૨૨॥

અર્થ—શૂરવીરપણું, તેજ, ધૃતિ, વિવેક, યુદ્ધમાં ન ભાગવું, દાન, અને ઇશ્વરપણું, એ સર્વે ક્ષત્રિયોનાં સ્વભાવિક કર્મ છે.

કૃષિગોરક્ષવાણિજ્ઞૈશ્યકર્મસ્ત્વભાવજં ॥૨૩॥

પરિચર્યાત્મકંકર્મશૂદ્રસ્યાપિસ્વભાવજં

અર્થ—ખેડ, ગાયોની રક્ષા, અને વેપાર, એ વૈશ્યનાં સ્વભાવિક કર્મ છે, અને સેવા કરવી એ શૂદ્રનું સ્વભાવિક કર્મ છે. ધૃતિ.

સ્નાનસંધ્યાજપંહોમમાતિથ્યંશિવપૂજનં ॥

અકૃત્વાયઃૃવત્તેતસવિપ્રઃશૂદ્રઉચ્યતે ૨૪॥

અર્થ—હે અર્જુન! સ્નાન, સંધ્યા, જપ, હોમ, અતિથી, અને શિવનું પુજન, એ સર્વે કર્મ કર્યા વિના

જે સંસારમાં પ્રવર્તે થાય એવા જે બ્રાહ્મણ તે શૂદ્ર કીધેલ છે.
इति श्रीमूलवेदतत्त्वगीतायांपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

॥ अध्यायः १६ ॥

चत्वर्येषुयःपार्थनारायणपरायणः ॥

सर्वपूज्यःसर्वज्ञेयःतथासर्वोत्तमोत्तमः ॥ १ ॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ચાર વર્ણમાં પણ જે નારાયણ-
ની ભક્તિ કરે છે, તે તે સર્વને પૂજવા લાયક જણવો
તથા તે સર્વ થકી ઉત્તમથી પણ ઉત્તમ છે. એમજ પુરા-
ણોમાં ભગવાનના ભક્તનો મહીમા ઘણોક છે, તે જ-
ણવા સારૂ આ ગ્રંથમાં થોડાક પ્રમાણે આપિયે છીએ,
ભાગવતના સપ્તમસ્કંધમાં કીધેલ છે.

विप्राद्विषट्गुणयुतादरविंदनाभपादारविंदंवि
मुखात्श्वपचंवरिष्ठं ॥ मन्येतदर्पितमनोवचने
हितार्थप्राणंपुनातिसकलंनतुभूरिमानः ॥ २ ॥

અર્થ—બાર ગુણ યુક્ત અને ભગવાનના ચર્ણાર-
વિંદથી વિમુખ, એવા જે બ્રાહ્મણ તે થકી ચંડાળને હું
ઉત્તમ માનુ છું કેમકે જેણે મન, વાણી, કર્મ, દ્રવ્ય, અને
પ્રાણ તે પરમેશ્વરને અર્પણ કર્યા છે. વળી તે ચંડાળ સ-

ર્વને પવિત્ર કરે છે, અને ઘણુંક છે અભિમાન જાતિનો જેણે એવો જે બ્રાહ્મણ તે પોતે પણ પવિત્ર થતો નથી તો બીજાને પવિત્ર કેમ કરે? વળી પદ્મપુરાણમાં કીધેલ છે.

બ્રાહ્મણઃક્ષત્રિગેવૈશ્યઃશૂદ્રોવાયદિવેતરઃ ॥

વિષ્ણુભક્તિસમાયુક્તોજ્ઞેયઃસર્વોત્તમોત્તમઃ ॥૩॥

અર્થ—બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર, અથવા બીજી કોઈ જાતિનો મનુષ્ય હોય અને જે ભગવાનની ભક્તિ સંયુક્ત છે તો તે સર્વ થકી ઉત્તમથી પણ ઉત્તમ છે.

ચાંડાલોઽપિમુનિશ્રેષ્ઠોવિષ્ણુભક્તિપરાયણઃ ॥

વિષ્ણુભક્તિવિહીનસ્તુદ્વિજોઽપિશ્વપચાધમઃ૪॥

અર્થ—ભગવાનની ભક્તિ પરાયણ એવો જે ચાંડાળ હોય તોપણ તે મુનિઓમાં શ્રેષ્ઠ છે, અને ભગવાનની ભક્તિ રહીત બ્રાહ્મણ હોય, તોપણ તે ચાંડાળથી અધમ છે.

નમેભક્તશ્ચતુર્વેદીમદ્ભક્તઃશ્વપચઃપ્રિયઃ ॥

તસ્મૈદેયંતતોગ્રાહ્યંસચપૂજયોયથાહ્યહં ॥૫॥

અર્થ—આર વેદનો ભણેલો હોય તોપણ તે મારો ભક્ત નથી તો તે મને પ્રિય નથી તથા મારો ભક્ત ચાંડાળ હોય તોપણ તે મને પ્રિય છે મારે તેને આપણું તથા તે

થકીં ગ્રહણ કરવું, વળી જેમ હું પૂજવા લાયક છું તેમ તે પણ પૂજવા લાયક છે વળી વિષ્ણુ પુરાણમાં કીધેલ છે.

શૂદ્રંવામગવદ્ભક્તંનિષાદંશ્વપચંતથા ॥

વિક્ષ્યતેતસ્યજાતિત્વંસયાતિનરકંધ્રુવં ॥૬॥

અર્થ—શૂદ્ર, કે ભીલ અથવા ચંડાળ હોય, પાપુ ભગવાનનો ભક્ત હોય અને તેની જાતિને જે જુએ છે તે તે નિશ્ચય નરકને પામે છે. વળી વર. રાણમાં કહ્યું છે.

નિંદાંકુર્વંતિયેમૂઢાવૈષ્ણવાનાંમહાત્મનાં ॥

પતંતિપિતૃભિઃસાર્દ્ધમહારૌરવસંજ્ઞિકે ॥૭॥

અર્થ—મહાત્મા વૈષ્ણવોની જે મર્ષ માણસો નિંદા કરે છે તે તે પિત્રો સહીત મહા રૌરવનામા નરકમાં પડે છે.

યોજનાનિતથાત્રીણિમમક્ષેત્રંવસુંધરે ॥

મ્લેછદેશેશુભેવાપિમદ્ભક્તોયત્રતિષ્ઠતિ ॥૮॥

અર્થ—હું પૃથ્વી ! મ્લેછદેશ અથવા પવિત્ર દેશમાં મારો ભક્ત જ્યાં બેસે છે તે તે ઠેકાણે બાર ગાઉમાં મારું ક્ષેત્ર થાય છે. વળી આદિત્ય પુરાણમાં કીધેલ છે.

મદ્ગકાયત્રગચ્છંતિતત્રગચ્છામિનારદ ॥

મક્તાનાનુગચ્છંતિમુક્તયોર્મુક્તિભિઃસહ ॥૧૮

અર્થ—હે નારદ માન ભક્તો જ્યાં જાય છે ત્યાં હું
જઉં છું. અને ભક્તની પાછળ મુક્તિ સદીત ભોગ પ-
ણ જાય છે.

ગદ્ગકોવલભોયસ્યસાવમમવલ્લભઃ ॥

તત્પરોવલ્લભોનાસ્તિસત્યંસત્યંમમાર્જુન ॥૧૯

અર્થ—મારો ભક્ત જે માણસને પ્રીય છે તો તે મને
પ્રીય છે અને તે થકી અધીક પ્રીય કોઈ નથી આ મારાં
વચન સત્ય છે સત્ય છે. વળી નારદીય પુરાણમાં
કીધેલ છે.

મુહૂર્તવામુહૂર્તાદ્વ્યત્રતિષ્ઠંતિવૈષ્ણવાઃ ॥

તત્રૈવસર્વતીર્થાનિતત્રૈવચતપોવનં ॥૨૦

અર્થ—મુહૂર્ત અથવા અર્ધમુહૂર્ત ભક્તજનો જ્યાં
બેસે છે તો તે કોઈણે સર્વ તીર્થ અને તપોવનજ છે. વળી
આદીત્ય પુરાણમાં કીધેલ છે.

કુલંપવિત્રંજનનીકૃર્તાર્થા ॥

વસુંધરાભાગવતીચધન્યા ॥

• સ્વર્ગેસ્થિતાયેપિતરોઽપિધન્યા ॥

યેષાંકુલેવૈષ્ણવનામધેયં ॥૧૨॥

અર્થ—જેના કુળમાં ભગવાનનો ભક્ત હોય છે તે તે કુળ પવિત્ર વળી તેની માતા કૃતાર્થ અને જે સ્થાનકે જન્મ થયો છે, તે પૃથ્વી ધન્યભાગ્યવાળી તથા સ્વર્ગમાં રહ્યા એવા જે પિત્રો તેને પણ ધન્ય છે, વળી વિષ્ણુપુરાણમાં કીધેલ છે.

પ્રાતરૂત્થાયયેનિત્યંવૈષ્ણવાનાંચકીર્તનં ॥

કુર્વંતિતેભાગવતાઃકૃષ્ણતુલ્યાનસંશયઃ ॥૧૩॥

અર્થ—પ્રાતઃકાળમાં ઉઠીને જે માણસો ભગવાનના ભક્તોનું કીર્તન કરે છે તે તે કૃષ્ણના તુલ્ય છે એમાં સંશય નથી વળી નારદીય પુરાણમાં કીધેલ છે.

યેષાંસંસ્મરણાત્પુસાંસદ્યઃશુદ્ધ્યંતિવૈગૃહાઃ ॥

કિંપુનર્દર્શનસ્તસ્યપાદશૌચાસનાનિચ ॥૧૪॥

અર્થ—જે માહાત્માઓના સ્મરણ કરવાથી ગૃહસ્થી માણસો તરતજ પવિત્ર થાય છે તે તેમના દર્શન કરવાથી તથા પગ ધોવાથી તથા આસન આપવાથી પવિત્ર થાય તેનું શું કહેવું વળી પદ્મપુરાણમાં કીધેલ છે.

નૈવેદ્યંપુરતોન્યસ્તંચક્ષુષાગૃહિતંચમે ॥

રસંદાસસ્યજિવ્હાયામશ્નામિકમલોદ્ભવ ॥૧૫॥

અર્થ—મારા આગળ જે નિવેદ્ય ધરે છે તો તે મારા નેત્રોએ કરીને ગ્રહણ થાય છે અને હે બ્રહ્માજી મારા દાસની જીભમાં જે રસ જાય છે તેને હું ગ્રહણ કરું છું વળી ભાગવતમાં સ્કંધ. ૩ અધ્યાય ૩૩ માં કીધેલ છે.

યન્નામધેયશ્રવણાનુકીર્તનાત્ ॥

યત્પ્રવ્હણાદ્યત્સ્મરણાદપિક્વચિત્ ॥

શ્વાદોપિસદ્યઃસવનાયકલ્પતે ॥

કુતઃપુનસ્તેભગન્નુદર્શનાત્ ॥ ॥૧૬॥

અર્થ—અંત્રાળ હોય તે પણ કેટલું સમયે તમારા નામનું શ્રવણ, કીર્તન, તમને પ્રણામ અને તમારું સ્મરણ કરે તો તે યજ્ઞ કરવાને લાયક છે ત્યારે તમારા દર્શનથી લાયક થાયે તેમાં તો શું જ કહેવું ?

અહોવતશ્વપચોતોગરીયાન્

યજિવ્હાગ્રેવર્તતેનામતુભ્યં ॥

તેપુતપસ્તેજુઃસસ્ત્રાર્યા

બ્રહ્માનૂનામગૃણંતિયેતે

॥૧૭॥

• અર્થ—જેની જીભની અણીમાં તમારું નામ છે, એ-
વો ચંડાળ પણ એજ કારણથી મોટો છે, જેઓએ તમારું
નામ લીધું, તેજ મહાત્માઓએ, તપ, તીર્થ, શ્રાન, અ-
ને વેદ પાઠ કર્યા એમ સમજવું.

**યથાસ્વરશ્ચંદનમારવાહીમારસ્યવેત્તાનતુ
ચંદનસ્ય ॥ તથાહિવિપ્રાશ્રુતિપુરાણાન્
મદ્ભક્તિહીનાઃસ્વરવદ્વહંતિ ॥**

અર્થ—જેમ ચંદનનાં ભારને ઉપાડી જનાર ખર,
ભારને જાણે છે, પણ ચંદનનાં ગુણને જાણતો નથી. તે-
મજ વેદ, અને પુરાણોને જાણે છે, પણ ભક્તિના પ્રભા-
વને જાણતો નથી, એવા જે મારી ભક્તિ રહીત બ્રાહ્મ-
ણો, તે ખરના પેઠે, વેદ અને પુરાણોને ઉપાડે છે.

इति श्रीमूलवेदतत्त्वगीतायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

॥ अध्याय ॥ १७ ॥

**अल्पज्ञःस्वल्पशक्तिश्चजीवोनेयःसनातनः ॥
सुखदुःखप्रभोक्ताचकृतकर्मानुसारतः ॥ १ ॥**

અર્થ—હું અર્જુન ! અલ્પજ્ઞ, અલ્પશક્તિ, સનાત-
ન, અને કરેલા કર્મને અનુસરી સુખદુઃખનો ભોક્તા, એ-
વી રીતનો જીવ જાણવો.

अनेकोऽणुश्चिद्रूपोहृत्स्थोऽच्छेद्यादिलक्षणः॥

पूर्वकर्मानुसारेण यत्नकृते च सिद्धतिः ॥२॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી જીવ, અનેક, અણુ ચેત-
ન્યરૂપ, હૃદયમાં સ્થીત છેદનાદિરહીત, અને પૂર્વ કર્મને
અનુસરી યત્ન કરતા છતાં કળને પામનાર.

गुरुणांचापमानश्चनकर्तव्यः कदाचन ॥

तथाप्रतिष्ठितानां च महतां शस्त्रधारिणां ॥३॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ગુરુને અપમાન કોઈકાળે પણ
ન કરવો અને તેમજ પ્રતિષ્ઠીત અથવા મહાત્મા કે શસ્ત્ર
ધારી હોય તેનો પણ અપમાન ન કરવો.

नवक्तव्यंकथामध्यै चान्यवाक्यंकदाचन ॥

दुष्टनिंदाभयाच्चैવ न त्याज्यं मुक्तिसાધનં ॥૪॥

અર્થ—હે અર્જુન ! કથામાં પ્રસંગ વિનાની બીજી
વાત કહાચીત ન કરવી અને દુષ્ટ પુરૂષોની નિંદાના ભ-
ય થકી જે મુક્તિનું સાધન છે તે ન તજવું.

गुह्यवार्ता कदानैव कुर्यात्तु कस्यमानसैः॥

भूताद्युपद्रवे कालેन सेव्या क्षુદ્રદેवता ॥૫॥

અર્થ—હે અર્જુન ! મનુષ્યોએ કોઈની ગુહ્ય વાર્તા
કહાચીત ન કરવી અને ભૂતાદિકના ઉપદ્રવ કાળમાં પણ
દારૂમાંસાદિકનો નિવેદ ધરાય છે એવા જે તુચ્છ દેવતા

તે ન સેવવા.

ગોઘૈષ્ણવસુધર્માણાંવિનાશંચભવેદ્યદિ ॥

તદાતદ્રક્ષણંકાર્યંપ્રાણૈરપિધનૈરપિ ॥૬॥

અર્થ—હે અર્જુન ! ગાય, વૈષ્ણવ અને ધર્મનો જ્યારે નાશ થાય, ત્યારે પ્રાણ અને દ્રવ્ય વડે પણ તેમનું રક્ષણ કરવું.

વિનારોગંનકર્તવ્યંકેફાદિકંકદાચન ॥

યદિકુર્યાત્પ્રમાદેનરૌરવંનરકંવ્રજેત્ ॥૭॥

અર્થ—હે અર્જુન ! રોગવિના કેફાદિક પદાર્થનું કદાચીત ગૃહણ ન કરવું અને જે ઉન્મત્તપણાથી ગૃહણ કરે તો તે રૌરવ નરકને પામે.

કેફાદિકંસુરાતુલ્યંયોઽન્યાનપિપ્રકારયેત્ ॥

સપાપીનરકંયાતિયાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥૮॥ --

અર્થ—હે અર્જુન ! કેફાદિક જે પદાર્થ તે દારૂના તુલ્ય છે, તે માટે જે કોઈ માણસ વ્યસન રહીત માણસને કેફાદિકનું વ્યસન કરાવે છે તો તે પાપી જ્યાં સુધી ચંદ્ર સૂર્ય હોય ત્યાં સુધી તે નરકને પામે છે હવે સ્ત્રીયોના ધર્મ શું છે તે શ્રી કૃષ્ણમહારાજ કહે છે.

સદાસેવ્યઃપતિર્સ્ત્રીણામંધોવાવધિરોયદિ ॥

તસ્યસદજ્ઞાપ્રભંગેનરૌરવંનરકંવ્રજેત્ ॥૯॥

અર્થ—હે અર્જુન ! આંધળા અથવા બેહેરો ધતિ હોય તો પણ તે સ્ત્રીઓએ નિરંતર સેવવા લાયક છે. તથા તેની ઉત્તમ આજ્ઞા ભંગ કરવાથી સ્ત્રી નરકને પામે.

નારાયણસ્યધ્યાનંચસદાવૃદ્ધસ્યસેવનં॥

દુષ્ટસંગપરિત્યાગોઘૃહકાર્યેવિચક્ષણં॥૧૦॥

અર્થ—હે અર્જુન ! વળી સ્ત્રીઓએ નિરંતર નારાયણનું ધ્યાન, સાસુ, સસરા, સાધુ, એમનું સેવન અને દુષ્ટ માણસનો ત્યાગ તથા ઘરના કામમાં હાથપણ રાખવું.

एतद्धर्मसुनारीणांपालनीयंसुनिश्चितं ॥

सज्ज्ञानंकथितंपार्थकिꣳन्यत्કથयामिवः॥૧૧॥

અર્થ—જે આ ધર્મ ઉત્તમ સ્ત્રીઓના છે તે સ્ત્રીઓએ નિશ્ચય કરી પાળવા અને હે અર્જુન ! આજે ઉત્તમ જ્ઞાન તે તમને મેં કીધું હવે બીજું શું કહું.

इति श्रीमूलवेदतत्वगीतायांसप्तदशोऽध्यायः॥૧૭॥

॥ अध्याय ॥ ૧૮ ॥

શ્રુત્વાતુભગવદ્વાક્યમર્જુનહર્ષવાન્ભવેત્ ॥

प्रणम्यभगवत्पादंभक्तियोगंसमाश्रितः ॥૧॥

અર્થ—હે જત્તમેજ્જ ! એવાં ભગવાનનાં વચન સાંભળી અર્જુન હર્ષને પામ્યો અને ભગવાનના ચરણને નમસ્કાર કરી ભકિતયોગનો આશ્રય કર્યો.

इदंतुवांसुदेवस्यपार्थस्यचमहात्मनः ॥

संवादंकथितंतुभ्यं सर्वलोकसुखावहं ॥२॥

અર્થ—હે જન્મેજય ! મહાત્મા એવા જે શ્રી કૃષ્ણ અને અર્જુન એમનો જે સંવાદ સર્વ લોકના સુખને આપનાર તે તારા પ્રત્ય કીધો.

एवंप्रवृतिमान् धर्मपुत्रवान् धनवान् भवेत् ॥

इहलोकે सुखं भुक्त्वा सत्यलोके महीयते ॥३॥

અર્થ—હે જન્મેજય ! એવા ધર્મને પ્રવર્ત કરવા-વાળો માણસ પુત્ર અને ધનને પામે તથા આ લોકમાં સુખ ભોગવી અંતે સત્ય લોકમાં પૂજાય છે.

ધર્માથકામમોક્ષંચપ્રાપ્નોતિયેનમાનવઃ ॥

तंपरित्यजति भ्रांत्या स पुमानधमाधमः ॥४॥

અર્થ—જેણે કરી માણસ ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષને પામે છે એવો જે ધર્મ તેને જે માણસ બ્રાંતિ કરીને તજે છે, તો તે અધમમાં અધમ છે.

एवंदधाति धर्मयो भक्तियुक्तेन चेतसा ॥

इहलोकે सुखं भुक्त्वा परब्रह्माधिगच्छति ॥५॥

અર્થ—આ તત્ત્વગીતામાં કીધેલા ધર્મને જે માણસ ભકિત યુક્ત ચિત્તે કરીને ધારણ કરે છે તો તે આ લોક-માં સુખ ભોગવી અંતે પરિબ્રહ્મને પામે છે.

નનાગેભ્યોઽયંચૈવનચભૂતભયંકચિત્ ॥

અગ્નિશત્રુર્ભયંનાસ્તિપાર્થિવેભ્યસ્તથૈવચ ॥૬॥

અર્થ—વળી તેને નાગ, ભૂત, અગ્નિ, શત્રુ અને રાજ એમના થકી ભય નથી.

સિદ્ધિકામોલભેત્સિદ્ધિકન્યાકામસ્તુ

કન્યકામ્ ॥ રોગાર્તોમુચ્યતેરોગાત્પુત્રં

ચલમતેશુભમ્ ॥૭॥

અર્થ—વળી જેને સિદ્ધિની કામના હોય તો તે સિદ્ધિને પામે અને જેને કન્યાની કામના હોય તો તે કન્યાને પામે તેમ રોગે કરી જે પીડીત હોય તો તે રોગ થકી મુક્ત થાય તથા પુત્રની ઇચ્છાવાળો હોય તો તે શુભ પુત્રને પામે.

इतिश्रीमूलवेदतत्वगीतायामष्टादशोऽध्यायः

॥૧૮॥ સંપૂર્ણ:

શ્રીસત્યનારાયણાર્પણમસ્તુ ॥ શુભંભવતુ ॥

॥ ઑંશાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

॥ इतिश्री तत्वगीता ॥ समाप्तम् ॥

જાહેર સ્વર.

શિવપ્રોધ—ગુજરાતીભાષામાં છંદ રચીત કિમત ૩ આના.
 સુપ્રોધકાવ્ય—ગુજરાતીભાષામાં. કિમત ૨ આના.
 કાવ્યસંગ્રહ—ગુજરાતીભાષામાં. કિમત ૨ આના.
 તત્ત્વગીતા—ટીકા સહિત... ... કિમત ૪ આના.
 ટપાલ ખર્ચ માફ.

ઉપર લખેલાં પુસ્તકો મળવાનાં ઠેકાણાં.

જીજ્ઞાસાવર (કાઠિયાવાડ)—પટેલ. બહેચરદાસ રણછોડદાસ.
 ભાવનગર—પટેલ. નારાયણ હાલિ તથા જેઠા ત્રીકમજી, લે.
 ઉવા કૃષ્ણીયામાં.
 રેવા, (કાઠિયાવાડ)—પટેલ. લાખા પ્રાગજી.
 નાનુરાજકોટ, (કાઠિયાવાડ)—પટેલ. વાઘા શવદાસ કાકડીયા.
 જાતરૂડા, (કાઠિયાવાડ)—પટેલ. નરસી કાળા, દોમડીયા.
 દામનગર, (કાઠિયાવાડ)—મહારાજ શ્રી નારાયણદાસજીની
 જગામાં.
 ટીંબ્રી, (કાઠિયાવાડ)—હકર. નાગજી શામજી.
 અમદાવાદ—હકર. નાનજી જશમત, પાંજરાપોળમાં પદ્મ-
 રાની દુકાને.

